

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 14 сакавіка 1986 г. № 11 (3317) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Пра тое, як праходзіў XXVII з'езд КПСС, мы ўсё ведалі з паведамленняў газет, радыё, тэлебачання. І, тым не менш, рабочыя зборачнага цэха Мінскага станкабудаўнічага аб'яднання імя С. М. Кірава з нецярпеннем чакалі вяртання з Масквы свайго таварыша Мікалая Васільевіча Валадзькова — дэлегата з'езда.

Газета — газетай, а даведацца пра ўсё, як кажуць, з першых рук намнога цікавей.

Вось чаму адразу па прыездзе і абрынуліся на яго ў цэху дзесяткі пытанняў. Мікалай Васільевіча, які працуе на заводзе ўжо каля 15 гадоў, працуе выдатна, самааддана, паважаюць таварышы, вераць яму. Ведаюць, — слова Валадзькова — вернае.

А на нашым здымку слесар-электрамонтажнік камуніст Мікалай Васільевіч Валадзькоў зноў у роднай стыхіі — на рабочым месцы.

Фота М. МІНКОВІЧА.

Палечнік Янкi Купалы і Якуба Коласа, адзiн з пачынальнiкаў беларускай савецкай лiтаратуры, класiк савецкай байкi, выдатнейшы драматург сучаснасцi — ён па-ранейшаму ў баявым страi. Зайздросны мастакоўскi лёс, здiўляючая працаздольнасць, надзвычайная шырыня кругагляду, нястомнае жаданне працаваць у Героя Сацыялiстычнай Працы, лаўрэата Дзяржаўных прэмiй ССРСР і БССР, акадэміка Акадэміi навук БССР, народнага пiсьменнiка Беларусi Кандрата Крапiва.

хах жыццёвага і творчага шляху юбіляра, адзначаючы яго важкія набыткі ў галiне паэзіi, драматургiі, мовазнаўства, прамоўца падкрэслiвае, што ў асобе К. Крапiва цесна спалучаюцца пiсьменнiк, навуковец і грамадскi дзеяч. Увайшоўшы ў беларускую лiтаратуру ў дваццатыя гады, ён адразу заняў у ёй трывалае месца. Знаёмчыся з байкамі К. Крапiва, смяялася ўся Беларусь. І. Навуменка дае ацэнку такому феномену, як крапiвiнская сатыра і гумар. Сатырычны ўпаўнаважаны Кастрычніка, з пер-

СЦЯГАНОСЕЦ СЁННЯШНЯГА І БУДУЧЫХ ДЗЁН

Патрыярху нацыянальнай лiтаратуры, цудоўнаму чалавеку, камунiсту Кандрату Кандратавічу ў гэтыя дні споўнiлася 90 гадоў. Дзень нараджэння старэйшыны беларускай культуры стаў сапраўдным святам лiтаратуры. Паўсюдна прайшлi вечары, у школах адбылiся рэпетыцыi, у бiблiятэках былі арганізаваны выстаўкi кнiг юбіляра. Прафесіянальны і самадзейныя артысты з задавальненнем выконвалi ролі ў спектаклях, створаных па яго неўміручых творах.

Урачысты вечар, прысвечаны 90-годдзю К. Крапiва адбыўся ў аўторак у памяшканнi Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкi Купалы. У перапоўненай зале, што была сведкай святкавання юбілеяў многiх выдатных дзеячаў нацыянальнай лiтаратуры, мастацтва і культуры, сабралiся прадстаўнiкi партыйных і савецкiх органаў, прамысловых прадпрыемстваў, палечнiкi К. Крапiва па пярэ, вядомыя мастакі, артысты, шматлiкiя чытачы.

Адкрывае вечар старшыня Вярхоўнага Савета БССР, вiцэ-прэзiдэнт Акадэміi навук БССР, вядомы прэзiак і лiтаратуразнавец І. Навуменка. Спяняючыся на асноўных ве-

шых жа крокаў сваёй лiтаратурнай дзейнасцi К. Крапiва імкнуўся ў сваiх творах даваць адказ на надзённыя праблемы жыцця, змагаючыся з усiм адмоўным, што перашкаджала руху савецкага грамадства наперад. Бязлiтаснай, здэклiвай, знiшчальнай была яго сатыра да ворагаў грамадства, да тых, супраць каго патрэбна было заўсёды вострым трымаць чырвоны штук.

Аднак, як зазначае І. Навуменка, гэта была не проста сатыра, а сатыра, якая спалучала ў сабе глыбокi мастакоўскi роздум. Даўно забылiся канкрэтныя падзеi, якiя падказалi тэмы тых ці iншых баек, сатырычных і гумарыстычных вершаў, але яны па-ранейшаму жывуць у лiтаратуры, радуюць новыя мытцкiя пакаленнi, як можа радаваць вечна жывая лiтаратура. «Дзед і баба», «Сукка ў збане», «Жаба ў калыне» — гэтыя і многiя iншыя творы К. Крапiва жывуць і будуць жыць заўсёды.

Падрабязна расказвае прамоўца аб драматургiчнай дзейнасцi К. Крапiва, тым укладзе, якi ўнёс ён у развiццё беларускага і ўсяго савецкага шматнацыянальнага тэатра. З іменем Кандрата Кандратавіча ў беларускiм тэатры пачаўся новы этап. Ён доўжыцца з 1934 го-

Вечар вядзе Іван Навуменка.

да, калі была пастаўлена п'еса «Канец дружбы». Ідучы па цаліку, пракладваючы адначасова і шлях iншым, К. Крапiва не толькi пiсаў яркiя, самабытныя творы, але і дбаў аб стварэннi новых драматургiчных жанраў, якiх беларуская лiтаратура дагэтуль не ведала. Менавіта дзякуючы яго таленту з'явілі аб сабе сацыяльна-псiхалагiчная і народна-гераiчная драма, сатырычна-лiрычная і нават фантастычная камедыя. Тое, што патрабавала пiльняй грамадскай ацэнкi, К. Крапiва імкнуўся закранаць у сваiх творах. Ён першым вывёў беларускую драматургiю на ўсесаюзную арэну.

У вiншавальным адрасе Цэнтральнага Камiтэта Кампартыi Беларусi, Прэзiдыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, Савета Міністраў Беларускай ССР, адрасаваным юбіляру, зазначае прамоўца, гаворыцца: «У Ваших творах, якiя вызначаюцца партыйнай прыныпцю, глыбокай народнасцю, знаiшлi пераканаўчае і яскравае адлюстраванне рэвалюцыйнага пераўтварэннi, гiстарычнага здзяйсненнi і велiчыня дзесяцігоддзяў сацыялiстычнага грамадства. Гуманiстычная, жыццесцвярджальная, накіраванасць Вашай творчасцi, вострае ўспрыманне маральна-этычнага сатыры і трапнага гумару надзейна служаць выхаванню высокiх iдэйна-маральных якасцей савецкага чалавека, дапамагаюць змагацца з усiм тым, што перашкаджае руху нашага грамадства наперад». Сапраўды, працягвае І. Навуменка, драматургiя К. Крапiва актыўна ўзаемадзейнічае з барацьбой за ўсё перадавое, новае, служыць тым велiчным задачам, якiя паставiў перад партыяй, усiм савецкiм народам XXVII з'езду КПСС.

У заключэнне прамоўца заўважае, што крапiвiнскiя традыцы ў лiтаратуры, драматургiі паспяхова прадаўжае наступная плеяда аўтараў. Аднак і

сам Кандрат Кандратавіч па-ранейшаму знаходзiцца ў баявым страi.

Кандрат Крапiва, гаворыць першы сакратар праўлення Саюза пiсьменнiкаў Беларусi Н. Гiлевіч, старэйшына не толькi беларускай, але і ўсёй савецкай драматургiі. Яго вядомасць — вядомасць усенародная. Яго імя ведаюць ва ўсiх кутках нашай краiны, яго любяць і паважаюць і ўсе чытачы, і ўсе пiсьменнiкi Савецкага Саюза. Н. Гiлевіч зачытвае прывiтальны адрас юбіляру Саюза пiсьменнiкаў ССРСР.

З жыццём і творчасцю К. Крапiва, звяртаецца да прысутных Герой Сацыялiстычнай Працы, народны пiсьменнiк Беларусi І. Шамякiн, звязана цэлая эпоха, але якая эпоха?! Прамоўца, аглядаючы здзяйсненае юбілярам, зазначае, што ў К. Крапiва, як мастака, зайздросны творчы плён. Яго вызначыла надзвычай вострае ўспрыманне самой дыялектыкi жыцця, супярэчнасцей часу. Яго цікавіць не выпадковыя факты, не прапiсная мараль, а сам дух эпохi, вопыт народа. Яшчэ Аляксандр Пушкiн гаворыў, што драматург павiнен мыслiць як гiсторык. К. Крапiва ў сваiх творах паўстае і гiсторыкам, і фiлосафам, і сацыёлагам. Надзвычай самабытны беларускi пiсьменнiк, ён як бы павяраў кожны свой твор набыткамі сусветнай лiтаратуры, у прыватнасцi, шмат вучыўся ў рускай драматургiі.

І. Шамякiн гаворыць таксама аб уроках майстра, якiя даў ён не толькi драматургам, але і ўсiм пiсьменнiкам сваёй творчасцю, актыўным стаўленнем да жыцця, вострым і чуйным адчуваннем яго праблем. Кожны яго твор не пакiдае нікога абязкавым, а смех яго велiмi этанакiраваны, з канкрэтным адрасатам. Да ўсяго яшчэ К. Крапiва надзвычай адукаваны чалавек, якога нездарма называюць першым энцыклапеды-

стам рэспублiкi. «Дык слава Вам, нястомны працаўнiк! І здароўя Вам, дарагі наш настаўнiк!», — завяршае сваё выступленне І. Шамякiн.

Сваiм настаўнiкам бачыць Кандрата Кандратавіча і лiнiнградскiя пiсьменнiкi. У яго яны вучацца адкрытасцi гаворкi з чытачом, уменню пiсаць так, каб кожны твор знаходзiў гарачы водзук у чытацкiх і глядацкiх сэрцах. Пра гэта нагадвае ўдзельнiкам вечара драматург А. Валодзiн, успамiнае, што ў Лiнiнградзе былі пастаўлены п'есы К. Крапiва ў перакладзе вядомага савецкага драматурга Я. Шварца, якi здолеў перадаць па-руску ўсю непаўторнасць арыгiнала, яго самабытнасць, захаваць адметнасць крапiвiнскага гумару.

Юбіляра вiншуюць прадстаўнiкi самага дарагога для Кандрата Кандратавіча тэатра — Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкi Купалы: дырэктар тэатра І. Вапкевіч, народны артыст ССРСР З. Стома, народныя артысткi рэспублiкi М. Захарэвіч і С. Станюта. Слова гаворыць сакратар партыйнай арганiзацыi калектыву М. Захарэвіч. Купалаўскi тэатр з поўнай на тое падставай можна назваць родным домам Кандрата Кандратавіча. З 1934 года яго імя гарыць у калектыве нязгаснай зоркай, і кожны новы твор выдатнага драматурга адначасова з'яўляецца школай сапраўднага мастацтва, якую прайшло не адно пакаленне актэраў. Сёння можна сказаць: ёсць тэатр К. Крапiва! Пякуць і гаюць, смелы, з надзвычайным грамадзянскiм напалам, ён не траціць сваёй вострыні і значнасцi.

Доўгага веку і творчага плёну жадае юбіляру ўкраiнскi паэт, перакладчык баек К. Крапiва Д. Белавус, адзначаючы тую вялікую папулярнасць, якой карысталiся яшчэ ў двац-

У гасцях у Кандрата Кандратавіча пабывалі шчыны. Хлеб-соль дарагому юбіляру ўручае «Чырвоны Кастрычнік» І. ЖУКАЎ.

Маскоўскi дзяржаўны балет на лёдзе — адзiн са старэйшых аналагiчных калектываў у краiне — быў неаднаразовам госцем мiнчан. Яго выступленнi ў сталiцы рэспублiкi пачалiся ў чарговы раз. На лёдавай арэне Палаца спорту адбываецца маляўнiчае вiдовiшча, што спалучае ў сабе смеласць, нечаканнасць, вiртуознасць і мастацкасць. Пастаноўшчык праграмы Герой Сацыялiстычнай Працы, лаўрэат Дзяржаўнай прэмiі ССРСР, народны артыст ССРСР М. Гадзiна прысвячае яе XXVII з'езду КПСС.

Мiнчане і госцi горада-героя маюць магчымасць па вартасцях ацанiць прафесіяналізм, высокае выканаўчае майстэрства заслужаных артыстаў РСФСР В. Бабiцкага, У. Лузiна, З. Шанiрава, трохкратнай чэмпiёнкi ССРСР Л. Баконiнай, шматкратнага прызёра першстваў свету, Еўропы, Алімпійскіх гульняў С. Чацвярхіна і iншых. Г. РУДЗiК.

«Правiлы гонару» В. Бабровiча на сцэне Магiлёўскага абласнога тэатра драмы і камедыi імя В. І. Дунiна-Марцiнкевіча. У ролях Пущчына і Паскевіча артысты У. Савiцкi і В. Ваеў. Фота В. ІВАНОВА і М. ХАДАСЕВIЧА.

ЗА ПЯТНАЦЦАЦЬ ГАДОЎ—УПЕРШЫНЮ

Спектаклем «Правiлы гонару» па п'есе беларускага драматурга В. Бабровiча распачаў гастролі ў Мiнску Магiлёўскi абласны тэатр драмы і камедыi імя В. І. Дунiна-Марцiнкевіча. У гурты з карэспандэнтам «ЛiМ» галоўны рэжысёр тэатра Мiхаiл КАВАЛЬЧЫК сказаў:

— Гiстарычная драма «Правiлы гонару» напісана В. Бабровiчам спецыяльна для нашага калектыву. П'еса ўзнаўляе падзеi мiнчлага стагоддзя, падзеi, якiя і сёння хваляюць нас, вабяць магутнай успышкай мужнасцi і гераiзму. 1825 год... Грознае нарэштыкоў на Сенацый плошчы, слаўутыя пушкiнскiя радкi, непахiснасць лепшых сыноў Расiі... Але была ў жыццi дэкабрыстаў і Беларусь, была Бабруйскай крэпасць. Пра гэта — наш спектакль. Працуючы над ім, мы адчувалi грамадзян-

скi абавязак данесцi да сучаснага глядача думкi гераюў, iх радасць і боль, смутак і надзею...

У Мiнск мы прывезлi сем лепшых, на наш погляд, спектакляў. На гастрольнай афiшы — імяны А. Астроўскага, Дж. Флетчара, А. Талстога, Н. Думбадзе, М. Слуцкiса, А. Чхаiдзе... У справядачны рэпертуар мы ўключылі п'есы, якiя не часта пабачыш не толькi ў перыферыiных, але і ў сталiчных тэатрах. Толькi на нашых падмостках iдзе iнцэнтрунка рамана М. Слуцкiса «Лесвіца ў неба», прысвечанага нялэжнай барацьбе за перамогу iдэй Савецкай улады на тэрыторыi пасляваеннай Лiтвы. Амаль не мае сучасных традыцый п'еса сучаснiка Шэкспiра Дж. Флетчара «Узнагарода жанчыне...», пастаноў-

цатя гады і карыстаюцца сёння творы старэйшыны беларускай літаратуры на Украіне, як дапамагаюць яны змагацца з недахопамі і як вучаць прыняцывасці, праўдзівасці, актыўнасці.

М. Матукоўскі нагадвае, што ва ўсе часы «ўладу маючыя» праследавалі сатырыкаў, кідалі іх у турмы. Іншая справа ў савецкім грамадстве. Якім у палітычным, сацыяльным і маральным сэнсе здаровым павінна быць яно, каб так урачыста ўшаноўваць сатырыка! У гэтым выяўляецца стаўленне партыі да літаратуры, да сатыры, што з'яўляецца ачышчальнай сілай грамадства.

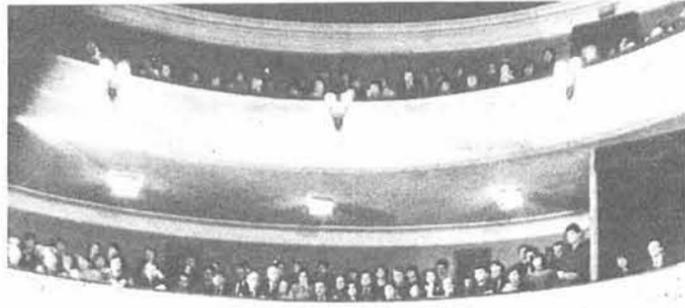
Ухвальныя словы гучаць Кандрату Кандратавічу ад яго землякоў — працаўнікоў слаўнай — хлебнай і літаратурнай — Уздзеншчыны. Іх зачытвае сакратар Уздзенскага райвыканкома А. Аніскавец.

І зноў — вітанне юбіляру. На гэты раз з братняй Латвіі, — яго прывёз адзін са старэйшых пісьменнікаў, даўні сябра беларускай літаратуры Ю. Ваняг. Папулярнасць твораў К. Крапівы ў нашай рэспубліцы, сведчыць прамоўца, вялікая. Асаблівай папулярнасцю карыстаецца драма «Хто смяецца апошнім». Пастаўленая акадэмічным тэатрам, яна доўгія гады не сыходзіла са сцэны. І гэта — не выпадкова, бо сатыра К. Крапівы — магутная ідэалагічная зброя. Гэтай зброяй Кандрат Кандратавіч дасканала валодаў ва ўсе часы, але асабліва яна неабходна сёння, калі ў жыцці адбываецца карэны пералом. Няма сумнення, што творы К. Крапівы шмат дапамогуць савецкім людзям у руху наперад па цяжкім, але цудоўным шляху, правязначаным XXVII з'ездам КПСС.

З некаторымі са шматлікіх віншаванняў, якія паступілі на адрас юбіляра ад партыйных і савецкіх органаў, калектываў прадпрыемстваў, арганізацый, калгасаў і саўгасаў, рэдакцый літаратурна-мастацкіх выданняў, творчых саюзаў, устаюць культуры, а таксама дзеячаў літаратуры, мастацтва і культуры Беларусі і з іншых саюзных рэспублік, пазнаёміў прысутных А. Дудароў.

Паколькі па стане здароўя Кандрат Кандратавіч не змог прысутнічаць на вечары, ён накіраваў на адрас урачыстага вечара тэлеграму, у якой выказаў гарачую падзяку Кампартыі Беларусі, ураду рэспублікі за высокую ацэнку яго працы, сказаў словы ўдзячнасці ўсім, хто сабраўся, каб ушанаваць яго 90-годдзе. З тэкстам тэлеграмы пазнаёміў І. Навуменка. Ён жа зачытаў таксама тэкст віншавальнай тэлеграмы Кандрату Кандратавічу ад удзельнікаў вечара, у якой дадзена высокая ацэнка яго творчасці і выказаны пажаданні юбіляру яшчэ доўгіх год жыцця на карысць народа, роднай літаратуры.

Ва ўрачыстым вечары ўдзельнічалі таварышы М. М. Слонькоў, Г. С. Таразевіч, М. В. Кавалёў, Г. Г. Барташэвіч, А. Т. Кузьмін. Наш кар.

Уважліва слухае зала кожнае слова пра юбіляра. Фота Ул. КРУКА.

На Гомельшчыне, як і ва ўсёй рэспубліцы, шырока адзначаецца 90-гадовы юбілей Кандрата Крапівы. У дзень нараджэння пісьменніка ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце адбылася канферэнцыя па кнізе С. Лаўшукі «Кандрат Крапіва і беларуская драматургія».

Загадчык кафедры беларускай літаратуры ГДУ І. Штэйнер расказаў пра вялікі і плённы жыццёвы і творчы шлях Кандрата Крапівы. Студэнт гісторыка-філагічнага факультэта В. Яцухна, які абраў тэмай для дыпломнай работы драматургію выдатнага майстра слова, прысвяціў выступленне аналізу даследавання С. Лаўшукі.

С. Лаўшук расказаў аб сваёй працы па даследаванні багатай творчай спадчыны Кандрата Крапівы, шматлікіх сустрэчах з драматургам.

З удзелам С. Лаўшукі і І. Штэйнера адбылася літаратурная сустрэча, прысвечаная юбілею Кандрата Крапівы, і ў Гомельскім педагагічным вучылішчы.

У. БАЛОГА.

У Харкаўскай бібліятэцы № 40, якая носіць імя класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы, супрацоўнікамі зроблены агляд, прысвечаны творчасці Кандрата Крапівы. Чытачы змаглі пазнаёміцца з вядомымі п'есамі драматурга, даведацца аб найбольш значных іх пастаноўках у тэатрах краіны.

К. СЕРГІЕНЯ.

Выстаўка, прысвечаная 90-годдзю К. Крапівы, экспануецца ў Літаратурным музеі Я. Коласа. На ёй прадстаўлены творы народнага пісьменніка, выдадзеныя ў Беларусі і за межамі рэспублікі, публікацыі ў перыядыцы, фотаздымкі. На адным з іх — група беларускіх пісьменнікаў прыйшла ў дом Коласа павіншаваць гаспадару з 65-годдзем. Сярод гасцей — І. К. Крапіва. На другім здымку мы бачым яго з Я. Коласам, П. Броўкам, А. Куляшовым, М. Танкам каля Маўзалея, на трэцім — у ліку іншых пісьменнікаў з кіраўнікамі ўрада рэспублікі (1956 г.)...

Сярод шматлікіх экспанатаў і разгорнуты 2-і том Збору твораў Я. Коласа. Пад вершам «Загібелька» пазначана: «Прысвячаю К. Крапіве». Напісаны твор быў як водгук на змешчаныя ў «ЛіМ» раднікі сатырыка. Улетку 1935 г. Я. Колас ездзіў у Парыж на Міжнародны кангрэс абароны культуры. Паэт на чужыне сумаваў па роднай Беларусі, па любых яго сэрцу мясцінах. І па Загібельку, невялікай вёсцы ў Пухавіцкім раёне, дзе часта праводзіў свой адпачынак, адкуль і выяжджаў тым лётам у Францыю. Паэтаў настрой перадаў К. Крапіва ў сярброўскай эпіграме:

Быў я ў Парыжы на кангрэсе, —
То ў Загібельку браце лепш;
Грыбоў няма ў Булонскім лесе,
А ў Сене — хоць бы адзін лепш.
Неўзабаве з'явіўся верш Я. Коласа пад назвай «Загібелька». Зананчаўся ён словам:

Калі агледзіш хвайнікі
І гэты кут пазнаеш бліжэй,
Збіраючы баравікі, —
То вывад я раблю такі:
Мне Загібелька лепш Парыжа.
Любоў і пашану да К. Крапівы засведчылі супрацоўнікі Літаратурнага музея Янкі Купалы і паэта Я. Янішчыц.

І. КУРБЕКА.

У СЯБРОЎСТВЕ З ПАЭЗІЯЙ

Вечар, прысвечаны XXVII з'езду КПСС, адбыўся ў Мінскім фінансава-эканамічным тэхнікуме. У гасці да студэнтаў прыйшлі супрацоўнікі Літаратурнага музея Янкі Купалы і паэта Я. Янішчыц.

З дандамам «Янка Купала — пясняр дружбы народаў» —ступіла загадкава навукова-метадычнага сентара музея Н. Цяіра. Цёпла сустрэлі прысутныя выступленне Я. Янішчыц, якая прачытала вершы, падзялілася творчымі планами. У заключэнне ў выкананні навучэнцаў тэхнікума прагучалі вершы Я. Купалы і іншых беларускіх пісьменнікаў аб Радзіме, партыі, дружбе народаў.

М. ГУЦАВА.

Юбіляра сардэчна віталі і віншавалі сакратар Пухавіцкага райкома партыі М. Ф. Манеў, пісьменнікі С. Шушнёвіч, П. Пруднік, рэдактар райгазеты Б. Яблонскі, чытачы. Захар Бірала ўзнагароджаны ганаровай граматай Пухавіцкага РК КПБ. Яму ўручаны дыплом ганаровага члена савета музея Мар'інагорскай СШ № 3, ён прыняты ў ганаровыя піянеры гэтай школы.

В. АРЛОУ.

Генадзь БУРАЎКІН

Некалькі новых штрыхоў да знаёмых партрэтаў

Меней слоў і паболей справы! —
Заклікае імклівы час.
Ды ўхмыляецца злева і справа
Бюракраты тупая арава,
Не адпраўленая ў запас.

Затаіцца для іх — не нова.
Ціха плодзяць на даўні лад
Пастанову за пастановай,
За дакладам — чарговы доклад.

У паперы ўлягаюць зацята,
Развярэджаюць сверб стары —
Ужо з новых прамоў цытаты
Засцілаюць прывычна сталы.

Зноў стагуюць інструкцый салому
Кабінетныя бугаі.
Так ім хочацца па-старому
У бясконцых нарад гаі.

Б'юць у грудзі, наперад пнуцца —
Толькі б страціць пасады паменш
І загнаць у вятрак рэзальцый
Свежы вецер крутых перамен.

Балабонства іх не стаміла —
Кожны ўсмак шчыраваць прывык.
І раскручваюць з новай сілай
Канцылярскі цяжкі махавік...

II

Час перамен нялёгка і няпросты.
З душы змываюць ліпкі глей гады...
І чалавек, які галёкаў тосты,
Цяпер маўчыць, набраўшы ў рот вады.

Ён чуйна ловіць строгія прамовы,
Паслужліва ківае неўпапад.
І ён змяніцца, як і ўсе, гатовы.
Ды як мянцэцца, — не прыйшоў загад.
Яшчэ свярбіць бяздумнасці кароста,
Пяршыць у горле зычнае «ура!»
За перамены ён бы грывнуў тосты,
Але для тостаў адышла пара...

Мешчанін

Як толькі новы паварот
Зрабіць наш час збіраецца,
Ён тут жа разяўляе рот
І не змаўкаць стараецца.
Сваё пагарднае ныццё
Ліе ў любую тэму,
Хвастае здэкліва жыццё,

Начальства і сістэму.
Ажно калоціцца, бядак,
За цэлы свет маркоціцца,
Што ўсё не гэтак і не так
І да адхону коціцца...

Ён бачыць хітрыкі наскрозь
І з праўдай параўноўвае.
Паслухаць гэткага — дык вось

Хто ўрэшце сцвердзіць новае
І здолее рашуча ўраз
Усё дурное вымесці —
Адно каб атрымаць ад нас
Падтрымку і магчымасці...

Ды што за дзіва — галубок,
Ледзь час да спраў скіроўвае,
Паціху адлятае ў бок
Зусім не той, дзе новае.
Ён, што не шкадаваў грывот
На шэры дзень аджылы,
Не хоча ліць салёны пот,
Іраць не хоча жылы.
Незадаволенна сапе
Салідна і прывычна

І па-старому пад сябе
Грабе сістэматычна.
Каб сілы захаваць свае,
Хвалюецца нячаста
І прынародна прызнае
Сістэму і начальства.
Не лямантуе, не кіпіць,
Не сніць суда суролага...

Ён будзе злосць сваю капіць
Да павароту новага.

Песенька англійскага салдата

Ці прыпадак вар'яцтва,
Ці проста дзівацтва —
А куды толькі беламу свету
дзявацца? —
Пачынаюць палітыкі зноў
задзірацца,
Значыць, хутка салдату
ў дарогу збірацца.

Сверб старога ваяцтва
Ці прыступ пірацтва —
Толькі дзе яго ў свеце зусім
не збаяцца? —
Пачалі ў сваіх планах генералы
ўпірацца,
Значыць, хутка салдату
ў дарогу збірацца.

Душ і лёсаў сваяцтва —
Салдацкае брацтва.
Ці паспееш з сябрамі навек
развітацца?..
У дарогу салдату нядоўга
збірацца.
Толькі вось ці пашчасціць
дадому вяртацца?..

Амаль сур'эзнае пасланне маладзейшым калегам

Не славы і шматтомнасці,
Не цыркавой умеласці —
Жадаю вам нястомнасці,
Сумленнасці і смеласці.

Хай страх ківае пальчыкам,
Палохае гразьбой —
Ідзіце ўслед за Панчанкам
На рызыку і бой.

Ну што, як крытык ськае,
Глядзіць сівай сваёй?
Пакуль што не-«вялікія»,
Вы рэй вядзіце свой.

Да цішы не прычалены
Ваш юны карабель.
Вясёлыя, адчайныя,
Не ўзбіцеся на мель.

Залішне не падбрыквайце,
Шануйце сіл запас.
Не надта верце прыказцы,
Што час заўжды за вас.

А ўзрушыць свет шматструннасцю
І ваша маладосць,
Дык класікі пасунуцца:
Між імі месца ёсць...

Я збіраўся на чоўне
Па Дунаі ўначы
Ад вачэй тваіх чорных
На край свету ўцячы.

Я хаваўся ў сябрыну
Ад цыганскіх павек.
Думаў — кіну ўсё, рыну
І забуду навек.

Ды праз пушчы і гала,
Праз Карпаты і Крым
Ты мяне даганяла
Ціхім шэптам сваім.

Маю распач і горыч
Запаўняла сабой —
І смялялася поруч,
І блукала са мной...

Таямніца такая
Д'ябла з тропы саб'е:
Чым далей уцякаю,
Тым бліжэй да цябе...

на якой ажыццёўлена ў нашым тэатры. Яшчэ адна радкая назва — «Аванцюрнысты на парадзе» А. Талстога, твор з востраадэнтэўным сюжэтам, вырасаны намі ў камедыіным ключы.

Да ўвагі мінскага глядача мы таксама прапануем спектаклі «Талент кахання» Н. Думбадзе і «З трох да шасці» А. Чкаідзе.

Ад Бабруйска да Мінска — усяго паўтары сотні кіламетраў, ды сталася так, што за апошнія 15 гадоў наш тэатр упершыню атрымаў магчымасць прадставіць сваё мастацтва на суд сталічнай публікі. Мы разумеем — экзамён дзевядзецца трымаць надзвычай адназначна, тым больш, што адбываецца ён у атмасферы перамен і высокай патрабавальнасці, выкліканых рашэннямі партыйнага форуму.

Выдатнаму балгарскаму паэту і пісьменніку, даўняму і шчыраму сябру беларускай літаратуры Івану Давыдкаву споўнілася 60 гадоў. Беларускія калегі і чытачы горача віншуюць юбіляра, жадаюць яму моцнага здароўя і новых цудоўных імг. З гэтай нагоды змяшчаем некалькі яго найноўшых вершаў у перакладзе Ніла Гілевіча.

Іван ДАВЫДКАУ

У ТУЮ НОЧ

Мне пазухаю, поўнай
светлякоў, здалося неба
у тую ноч, калі я быў з табою,
калі трымаліся за рукі мы
і быццам бы ішлі не лесам
цёмным,
а неба брод шырокі
пераходзілі,
і пад нагамі ў нас пакаваліся,
зрушаныя,
Персей і Андромеда —
там, дзе воблакі
адбеленыя сохнуць на шнуры,
што нацягнуў, мільгнуўшы,
рэактыўны,
і толькі пажайцелая трава
запахла небам,
якое так падобна —
ці не сон быў? —
на пазуху, што поўна
светлякоў.

РАМАНТЫЧНЫ САНАТ

Сатруць твой воблік
з памяці маёй
віхурнай восені
вятры-прыблуды,
але ўваскрэснеш ты з нябыту
цудам
і станеш полымем, альбо
расой.

Смяяцца будзеш мне
з крыніцы кожнай
між карагодай зэлак і травы.
Пачую ў песні голас твой
жывы
і ў сонным трызненні дрэў
прыдарожных.

А калі мясячык дню на плячо
залезе,
пушчу агонь за птушкай
уздагонку,
каб пранізаў сівы туман наўкол.

І згледжу вобраз твой тады,
як згледзеў
у вінаградніку асеннім
гронку —
забытую, налітую гудзеннем
пчол.

**У СОН НАЙГЛЫБШЫ
МОЙ**

У сон найглыбшы мой
прыгнала хмару ўночы —
і дождж пайшоў. І закурэлі
травы,
як вогнішча забытае. Пасля
я доўга слухаў,
як нехта ўсё скажаў
на ўсходках лесвіцы
у хаце. Вецер зазірнуў праз
фортакчу,
каб паглядзець, ці я
не сплю — і дзверы
працяжна засмяяліся,
убачыўшы,
як на карніз ён локцямі
апёрся. Сніў я,
што лета сабіраецца ў дарогу.
Яго ўжо рэчка ў пену абувала,
а лозы шылі яму світку з пуху
срабрыстага, а наш капеж
пад стрэшкай
лічыў стайнікі, за якія купіць
яму білет на ранішні цягнік.
Ды ўсё ўпускаў іх долу,
у траву,
і доўга там шукаў,
але заместа іх
знаходзіў шчэбет ластавак,
што нанізаны
на правады каралі ўскрай
дарогі.

**МЁД З ЦВЕТУ
КАШТАНАЎ**

«З каштанавага цвету мёд
гарчыць», —
сказаў пчаляр і, як дзіця,
шчаслівы,

мне поўных сотаў скрыль,
што аж зіхціць,
падаў як бохан хлеба
з роднай нівы.

Паднёс да губ я свежы скрыль
бурштынны —
і станцый дым адчуў,
і ўбачыў даль,
заліў паўночны, пляж, яшчэ
пустынны,
і ўчуў нанова пошум пенных
хваль.

Быў ранні час. Я зорку там
угледзеў,
прылівам выкінутую на пясок.
А побліз, дзе каштанавая
квецень,
тваіх слядоў віднеўся
ланцужок.

Ці не аб тым цяпер
пчала-махнатка
свой спеў вядзе ў садку
сяброў маіх?
І кропля мёду мне гарчыць,
як згадка
пра міг кахання — лёсу
светлы міг.

**А ХЛАПЧАНЕ,
ШТО СПАЛА...**

Была ўжо блізка бора, зноў
акно
даўжэзная маланка асляпіла
і канула, я бачыў, у раку.
А стомленае хлапчане, што
спала
каля мяне, шчасліва
заўсміхалася.
Яно пачула, мабыць, як сапуць
кавальскія мяхі ў паднеб'і,
і ўбачыла сагнутыя над горнам
зары вячэрняй
узгоркаў постаці — няйначай
кавалі,
што чорнымі далонямі хапаюць
маланкі —
каля дзеці ўлетку ловаць
па-над рачнымі плёсамі
стракоз...

**ЦВЫРКУНОК, ЯКОГА
Я НЕНАУМЫСНА
ПРЫНЭС ДАДОМУ
З БЯРКОЎСКИХ ГОР**

...І застанешся цяпер ты для
грання
тут, і жылём табе будзе
мой дом.
Тут ты не ўбачыш, як сокалы
ўранні
цягнуць туманную коўдру
на Ком.
І не адчуеш, як вечарам
моцна
водарам зэлак дыхне халадок.
Грай жа мне, горнага лугу
званочак,
грай, цвыркунок...

Тут ты не ўбачыш, як долка
падскоча
збіты з галінкі арэх, як гарыць
восень на ліпах, як, тулячы
шчочкі,
зорка вячэрняя ў мораку
спіць.
Як казляня смочка месяца
вымя,
як між камення віруе паток.
Грай, дзеда Вазова ўнучак
любімы,
грай, цвыркунок...

Ноччу па песні тваёй
непрыкметна
я да вяршынь узыду пад
імглой.
Толькі слядамі аленаў ды
ветрам,
што з-пад крыла, шлях
пазначыцца мой.
Стане пасцеляй мне, мяккай
нязвычай,
вытканыя песняй тваёй дыванок.
Грай жа, бяркоўскага лета
музыка,
грай, цвыркунок...

Бяркоўскія горы — частка заходняга адгор'я Стара-Планины (Балканскіх гор).
Ком — найбольшая вяршыня ў Бяркоўскіх гарах.
Дзед Вазоў — па-балгарску «дядо Вазов» — так у народзе любіўна называюць вялікага паэта і пісьменніка Івана Вазова.

**ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА:
ЗДАБЫТКІ,
ПРАБЛЕМЫ...**

РАШЭННІ XXVII З'ЕЗДА КПСС — ПРАГРАМА ЖЫЦЦЯ

Новы прыгожы двухпавярховы цагельны дом з вастрыверхім дахам, з вялікімі светлымі вокнамі, з высокім ганкам. Перад ім — прысаднік, адгароджаны ад вуліцы і суседніх двароў нізенькім, ледзь вышэй калена, пафарбаваным парканчыкам. Ад веснічак да ганка вядзе асфальтаваная дарожка, абсаджаная абпал кветкамі, над якімі густа ўюцца пчолы. Асабліва прыгожа выглядае дом сёння, у ясны сонечны вераснёвы дзень. Прыгажосць яго ўзмацняецца і тым, што ён не самотны. Упра-

лоўцы, перабірае пальцамі светлыя валасы Ларыскі.
Алена нямала пастаралася, каб набыць свой уласны дом. Зусім ячэй маладая, з выгляду — дзяўчына, але характар мае напорысты і глыбокае, правільнае разуменне жыцця, жыцця сучаснай вёскі. Яна эканаміст па адукацыі, бухгалтар калгаса «Новае жыццё». Актыўны ўдзельнік арганізацыі сельскага жыллёва-будаўнічага кааператыву (СЖБК) і арганізацыі самога будаўніцтва. Яна — казначэй ЖБК, вядзе фінансавыя справы свайго кааператыву, разлікі з будаўнічай арганізацыяй праз банк, разлікі пай-

вядома, пра эканамічныя. Дарэчы, Уладзімір Уладзіміравіч з'яўляецца старшынёй праўлення першага ў «Новым жыцці» сельскага жыллёва-будаўнічага кааператыву, ведае і працэс і ўмовы будаўніцтва да драбніц.
— У нашым кааператыве два тыпы дамоў: чатырохпакатковыя ў двух узроўнях і трохпакатковыя аднапавярховыя. У той час, калі ішло будаўніцтва нашага кааператыву, дом у двух узроўнях каштаваў дваццаць дзве тысячы, аднапавярховы — дваццаць тысяч, — расказвае Уладзімір Уладзіміравіч.
— Дарагавата, канечне, — з бянтэжлівай усмешкай заўва-

Паспяхова рэалізацыя Харчовай праграмы патрабуе і паўсядзённага клопату аб сацыяльным і культурным развіцці самой вёскі. У нарысе старэйшага беларускага публіцыста Ігната Дуброўскага, які мы пачынаем сёння друкаваць, закранаецца адна з важных праблем забудовы сяла — развіццё кааператыва і індывідуальнага будаўніцтва. Гэтае пытанне знайшло сваё адлюстраванне ў «Асноўных на-

прамках эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года», дзе гаворыцца: «Садзейнічаць паспяхавому развіццю кааператыва і індывідуальнага жыллёвага будаўніцтва. Расшырыць для працоўных магчымасці ўступлення ў жыллёва-будаўнічы кааператыв і ажыццяўлення індывідуальнага будаўніцтва за кошт уласных сродкаў, крэдыту і фондаў прадпрыемстваў...»

Ігнат ДУБРОЎСкі

**ЛЯЖАЧЫ
КАМЕНЫ**

ва і ўлева ад яго стаяць на прасторных сядзібах такія ж новыя дамы. Іх цэлая вуліца. Яна змяніла, упрыгожыла выгляд усіх Аношак, цэнтра калгаса «Новае жыццё» Нясвіжскага раёна.

Ужо колькі хвілін Алена Міхайлаўна і Уладзімір Мікалаевіч Антановічы стаяць ля веснічак са сваёй маленькай Ларыскай і любуюцца ўласным домам. Не першы раз яны бачыць свой дом. Але сёння быў асаблівы дзень, і іхні дом выдаваўся ім нязвычайным. Сёння яны атрымалі ключы і дазвол на ўсяленне. На вуліцы, ззаду за імі, падышлі і стаяць грузавікі з мэбляй і розным хатнім скарбам, чакаюць разгрузкі.

— То чаго мы стаім, Валодзя? Хадзем, — сказала Алена, адчыніла веснічкі і рушыла з Ларыскай да ганка.

Доўга Алене не верылася, што яна мае свой уласны дом, жыць у новай, зусім нязвычайнай для вёскі кватэры. Няўжо так і будзе заўсёды, што, вярнуўшыся з работы дамоў, не трэба цягаць ведрамі ваду ад вулічнай студні на кухню і ў хлэў, насіць дровы, паліць печ? Няўжо ў кватэры заўсёды будзе вада, халодная і гарачая, вадзяное ацяпленне кватэры газавай калонкай, ванная, на кухні — зручная газавая пліта? Радавала яе прасторнасць пакояў — два пакоі і кухня ўнізе, два пакоі на другім паверсе. Агульная плошча — восемдзесят квадратных метраў, жыллёвая — пяцьдзесят! Есць ладны склеп пад домам з двума аддзяленнямі — цёплым і халодным. У цёплым можна трымаць розныя хатнія рэчы і прылады, непатрэбныя пад рукой, у халодным — захоўваць бульбу, агародніну, уласнага вырабу кансервы і розныя саленні і квашэнні.

— З перасяленнем у новы дом у мяне змянілася жыццё. Нават надта. Стала шмат вольнага часу. Здавалася, дзень пабольшаў. Асабліва доўгія вечары сталі. А такія харошыя. Хапае часу і па дому ўправіцца, і ля тэлевізара пасядзець, і з Ларыскай пабавіцца на двары, — з хваляваннем, крыху бянтэжліва расказвае Алена пра сваё сямейнае шчасце і гледзіць па га-

шчыкаў з банкам. Муж яе, Уладзімір Мікалаевіч Антановіч, працуе дырэктарам зоны райспажыўсаюза, кіруе ўсёй сістэмай магазінаў зоны, якраз той, у якой знаходзіцца і калгас «Новае жыццё». Ён не прычыў Лене. Ён і сам марыў набыць свой уласны прытулак. Расце сям'я, а жыць у бацькоў цеснавата, ды і быт стары, цяжкі.

Не толькі Уладзімір і Алена, большасць маладых калгаснікаў, рабочых саўгасаў, спецыялістаў, нават з тых, якія маюць свае дамы старога тыпу або жывуць у камунальных кватэрах, мараць пра ўласныя новыя, сучасныя дамы з усімі бытавымі выгодамі. Першая чутка, якая прыйшла ў Аношкі пра арганізацыю жыллёва-будаўнічага кааператыву, абудзіла жаданне ў некалькіх дзесяткаў калгасных сямей уступіць у кааператыву. Але першы кааператыву быў створаны з адзінаццаці пайшчыкаў. Абмяжоўвала магчымасць будаўнічай арганізацыі выканаць больш аб'ём будаўніцтва. Дзесятка сядзіб можна забудаваць за адзін сезон. Напрадвесні пачаць, а ўвосень уручыць забудоўшчыкам ключы. А набярэцца паўсотні пайшчыкаў, з такім аб'ёмам будаўніцтва і за пцігодку не ўправіцца. Ды і кіраўніцтва калгаса хацела хутэй паказаць калгаснікам, якія выгоды дае кааператывнае будаўніцтва. Будаваць дамы ўзялася Нясвіжская міжквалгасная перасоўная механізаваная калона.

У новыя дамы першага кааператыву ўсялялася адзінаццаць сямей. Сям'я галоўнага інжынера калгаса Уладзіміра Уладзіміравіча Ціхонкі, шафэра Аляксандра Лявонавіча Карачуна, слесара Уладзіміра Сямёнавіча Тамашэвіча, галоўнага агранома Міхаіла Аляксандравіча Борыса, жывёлавода Міхаіла Яўгенавіча Карачуна і іншыя. Адным словам, усе сацыяльныя групы вясковых жыхароў зацікаўлены ў кааператывным будаўніцтве. Характэрна і тое, што ўсе сем'і маладыя.

Аглядаем кватэру Ціхонкаў. Такая ж, як і ў Антановічаў — на два узроўні. Гамоні пра ўмовы будаўніцтва, найперш,

жае яго жонка, Святлана Арсенцеўна, старшы эканаміст калгаса.

— Н-ну, дарагавата, — не згаджаецца ён з жонкай. — Затое якая кватэра! Выгоды якія!
— Я не пра нас, Валодзя. Мы — агораем. А некаторым, якраз тым, каму найбольш патрэбны дамы, цяжкавата. Асабліва першы ўзнос, — не столькі як эканаміст, а спачувальна пачалавечы разважае Святлана Арсенцеўна.

Уладзімір згаджаецца са сваёй Святланай. Першы ўзнос — трыццаць працэнтаў агульнага кошту забудовы двара, гэта шэсць-сем тысяч рублёў — высакаваты парог, які не кожны пераступіць.

Святлана і Уладзімір хваляць старшыню іхняга калгаса Міхаіла Васільевіча Саленіка. Ён вельмі клопоціцца аб чалавеку, аб людзях, аб работніках калгаса. Каб ён не пайшоў на сустрэчу тым, хто жадае будаваць свой дом, то верагодней за ўсё, што жыллёвага кааператыву ў іх не было б.

Праўленне калгаса, па прапанове Міхаіла Васільевіча, прыняло пастанову: аплата палавіну агульных выдаткаў будаўніцтва дамоў і надворных будынкаў за кошт калгаса. Звыш таго калгас аплата і праектныя і планіровачныя работы, пракладку інжынерных сетак — водаправод, каналізацыя, укладка электракабеля. Такім чынам калгас узяў на свой кошт каля шасцідзесяці працэнтаў усіх выдаткаў на будаўніцтва.

— Першы ўзнос знізіўся на палавіну, да трох тысяч. Крэдыт — паменшыўся больш як на палавіну. Наш доўг дзяржаве — сем тысяч дзвесце шэсцьдзесят рублёў. На дваццаць пяць гадоў. Па дзвесце восемдзесят два рублі штогод пры 0,5 працэнтах. Месячная выплата — каля дваццаці пяці рублёў. Мала чаго больш за кватэрную плату ў шматпавярховым доме.

— Шматпавярховы дом... Хіба можна параўноўваць, — перахоплівае словы мужа Святлана Арсенцеўна. — Тут жа выгоды якія! Вышаў на ганак — і ты ў садзіку. Адчыніў раму — кветкі, галінкі ў акно хіляцца. Дзеці, у нас іх двое, (Працяг на стар. 13).

СЕННЯШНЯЯ літаратурна-мастацкая думка можа пахваліцца плённай (праўда, пакуль што слаба выжўленай) тэндэнцыяй да сама-рэфлексіі і самакрытыкі, перагледу застарэлых крытычных ацэнак. Для яе, як і для ўсяго быцця нашай краіны, наступіў час перабудовы, адмаўлення ад каментатарства і наўнай апалагетыкі дасягнутых вынікаў. Разам з тым факт актыўнай «міграцыі» крытыкаў у «ціхую завядзь» літаратуразнаўства і наогул тэарэтычных даследаванняў зусім не азначае, быццам у галіне тэорыі няма сваіх нявырашаных праблем. І першая з іх, найбольш адчувальная для бягучага літаратурна-мастацкага працэсу, — праблема метадалогіі аналізу і ацэнкі бягучай літаратуры і іншых відаў мастацкай творчасці. Гаворка ідзе пра тое, каб даць доказы, абгрунтаваны ў лагічных і фактычных адносінах адказы на шэраг пытанняў пра дамінуючыя, аб'ектыўна абумоўленыя тэндэнцыі сучаснага літаратурна-мастацкага развіцця, спецыфікі іх выяўлення ў розных рэспубліках і рэгіёнах краіны, каб даць вырашалыя ідэйна-эстэтычныя і сацыяльна-псіхалагічныя крытэрыі ацэнкі сучаснага твораў.

Крытыка абавязана кіравацца метадалогічна выверанымі крытэрыямі эстэтычнай каштоўнасці твораў і адначасова ўлічваць неаднароднасць чытацкай аўдыторыі. А гэта значыць, што пры ўсёй важнасці інтуіцыі пісьменніка ці крытыка істотнае значэнне для іх набываюць факты канкрэтна-сацыялагічных даследаванняў мастацкай культуры. Тут неабходна перасцерагчыся ад паспешлівых вывадаў і рэкамендацый, заснаваных толькі на колькасных паказчыках. Бо, скажам, колькасць чытачоў таго ці іншага пісьменніка яшчэ невырашалыя крытэрыі ідэйна-эстэтычнай каштоўнасці яго твораў. Пісьменнік, мастак, артыст, музыкант твораць для ўсяго народа ў яго, так сказаць, гістарычных вымярэннях; а паняцці папулярнасці і народнасці літаратуры далёка не заўсёды супадаюць. Сёння наша краіна пастаўлена перад неабходнасцю ўсебаковага ўдасканалення сацыяльна-эканамічнай структуры грамадства і духоўнага росту ўсіх груп насельніцтва. Вырашальная роля «чалавечага фактара» азначае істотнае павышэнне асабістай адказнасці кожнага савецкага чалавека за ўсе звычкі і паводні, палітычнага і творча-мастацкага жыцця. Павышаецца, зразумела, і маральная адказнасць пісьменніка за становішча ў літаратуры і грамадстве.

Калі прааналізаваць сучасную «літаратурна-крытычную сітуацыю», у тым ліку ў нашай рэспубліцы, дык нельга не заўважыць яшчэ адну, наогул кажучы, становячую тэндэнцыю — рух літаратурна-эстэтычнай думкі да «поліфаніі» замест ранейшага «саліруючага аднагалосся», або аднастайнасці крытэрыяў і ацэнак. Ісціна, у тым ліку мастацкая, гэта хутчэй дыялог, чым маналог. Наяўнасць спрэчак, літаратурных дыскусій заўсёды сведчыла пра ажыўленне крытыкі і журналістыкі. Важна, аднак, каб барацьба вялася за якасць і духоўную вышыню творчасці, а не за манополію і «непагрэшнасць» той ці іншай плыні ў крытыцы і літаратуры. Тут мы не можам дазволіць сабе паўтарыць «памылкі» 20-30-х гадоў: занадта горкі і трагічны вопыт перажыла наша літаратура і грамадства ў цэлым, каб не ўлічваць яго.

Пры неаднастайнасці падыходу сённяшняй крытыкі да ацэнкі літаратурнага працэсу ёсць нейкі нязменны, як кажуць, «інварыянтны» нарматыў, якому павінен адпавядаць кожны твор, калі ён не імітацыя, а сапраўднае мастацтва. Такім агульным змянальным творчасці з'яўляецца мастацкая праўда ў шырокім сэнсе гэтага слова, што ўключае ў свой змест адзінства ісціны, дабра і прыгажосці. Ісціна мае на ўвазе пазнанне жыцця, пранікненне ў яго сутнасць; прыгажосць, або эстэтычная вартасць твора, залежыць ад таленту і майстэрства яго стваральніка; а дабро, або этычная вартасць

— гэта ўжо функцыя сумлення і грамадзянскага абавязку пісьменніка, яго маральнай пазіцыі.

Духоўна-этычная, «вучыцельная» місія мастацкага слова належыць да адной з самых моцных традыцый айчынай літаратуры. Вельмі паказальная ў гэтым дачыненні прынцыповая няўдача так звананага «новага рускага рэнесансу» ў другой палове XIX — пачатку XX стагоддзя — літаратурнай плыні, якая спрабавала пераарыентаваць паэзію і прозу з катэгорыі ўзнісла-духоўнага і грамадзянскага на «выключна прыгожае» і асабіста-партыкулярнае ў чалавеку. Гэта быў

лору і спецыфічнага для кожнага народа «стылю жыцця». У апошнія трыццацігоддзе індустрыялізацыя ўрбаністычнага тыпу развілася высокімі тэмпамі, у выніку гэтага вялікія і сярэднія гарады ўвабралі ў сябе большасць сельскага насельніцтва, асабліва маладзёжных пакаленняў. Сённяшнія гараджане — пераважна сыны і дачкі сялян, што пакінулі ў вёсцы сваіх бацькоў, іншых сваякоў, не паспелі пусціць глыбокія карані ў новым для сябе асяроддзі, да таго ж пазбаўленым шмат якіх рысаў нацыянальнага стылю жыцця. Для шмат наго з іх паняцце «дома» звязана з роднай вёскаю, дзе яны праводзіць выхадныя дні і водпускі.

Гэтыя сацыяльна-дэмаграфічныя працэсы не маглі не адлю-

ўверх». Маральнасць абсалютная, амаральнасць жа адносная. У кожнага, хто дапусціў амаральны ўчынак, ёсць свабода выбару, альтэрнатыва: або падняцца (для гэтага патрэбна мець маральную памяць), або загінуць, бо вынік амаральнасці адзін — злачынства ці разбурэнне асобы.

Але ж ёсць яшчэ трэці, «прамежкавы» стан чалавека імаральнага, пра якога можна сказаць, што ён «ні тое, ні сёе», здольны як на дабро, так і амаральны ўчынак, у залежнасці ад абставін і асабістай выгады. Асноўная прыкмета ягонай псі-

танія ў родную вёску», вакол якой сёння вядуцца спрэчкі, а часам і крытычныя баталіі. Пры гэтым далёка не заўсёды праводзіцца выразная мяжа паміж творча-канструктыўным перыядам вырашэння гэтай тэмы (прыгадаем апавяданні і апавесці М. Стральцова, В. Адамчыка, Я. Сіпакова, А. Жука або паэзію Р. Барадулліна) і пазнейшымі эпігонскімі тэндэнцыямі.

Даўні праціўнік дэкларатыва-літаратурнага «вяртання ў родную вёску» В. Каваленка мае рацыю, калі крытыкуе творы, аўтары якіх ідэалізуюць вясковую рэчаіснасць, ігнаруюць складаныя супярэчнасці ў побыце сучаснай вёскі, малю-

Уладзімір КОНАН

Зноў пра неабходнасць вышэйшых...

таксама свайго роду гуманізм, аднак пройдзены яго этап — запозненая для Расіі спроба рэабілітацыі «суверэнных працоў» індывідуальнасці і «цялеснасці» ў чалавечым жыцці. Як справядліва адзначыў рускі крытык У. Куціцын, практыка літаратуры ад А. Пушкіна і А. Някрасава да Л. Талстога і Ф. Дастаеўскага «лёгка і магучна падмяла пад сябе» гэтую неарганічную для нацыянальнага быцця плынь «літаратурнага эстэтызму»: айчынная літаратура «прарочыла і вучыла, не губляючы нічога пры гэтым, а хутчэй наадварот, узносілася дзякуючы гэтым да вяршэння мастацкасці» («Наш сучаснык», 1986, № 1, с. 170).

Раскрыццё маральна-этычнага, духоўнага сэнсу быцця працоўнага народа і самаахвярнае служэнне яму было даўняй звышзадачай беларускай літаратуры, гістарычным прызначэннем творчасці яе выдатных прадстаўнікоў ад Францыска Скарыны да нашых таленавітых сучаснікаў. Хіба ж не ідэя сацыяльнай справядлівасці і маральнай адказнасці перад народам пісьменніка, грамадзяніна, інтэлігентны пранізвала творчасць В. Дуіна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Максіма Гарэцкага і іх паслядоўнікаў? І хіба не маральным максімалізмам, сумленнем і абавязкам перад народам і маці-зямлёю кіруюцца сціплыя героі (у лепшым, духоўным сэнсе гэтага слова) твораў Кузьмы Чорнага, Янкі Брыля, Васіля Быкава, апавесці Алеся Жука «Палаванне на апошняга жураўля», раманаў «Пушча» Віктара Карамазова, «Неруш» Віктара Казько, «Алімпіяда» Івана Пташнікава?

Гістарычна снілася так, што беларуская нацыя і яе духоўная культура фарміраваліся на вяскова-сялянскай сацыяльна-культурнай аснове. Вось чаму тая плынь, якая ў Расіі атрымала назву «вясковай прозы» і якую крытык Ф. Кузняцоў па праву называе прозай маральна-філасофскага кірунку, у беларускай літаратуры з'яўляецца нацыянальна спецыфічнай мастацкай традыцыяй. Крытыка не мае права не ўлічваць гэтую гістарычную асаблівасць беларускай прозы і паэзіі, якая, трэба думаць, мае свае аналагі ў іншых нацыянальных літаратурах. Яе стваральнікі, як правіла, выхадцы з беларускай вёскі — захавальніцы традыцыйных бытавых і духоўных каштоўнасцей — роднай мовы, нацыянальнай псіхалогіі, аўтэнтычнага фальк-

страдацця ў літаратуры, бо яна — «духоўны барометр», што чуйна ловіць нават малапрыкметныя змяненні грамадскага быцця, не кажучы ўжо аб глабальных працэсах. Калі Р. Барадулліна пісаў «Трэба дома быць часцей...», дык ён, вядома, меў на ўвазе гараджаніна, абавязанага вёсцы сваім жыццём і нацыянальна-духоўным абліччам. «Кожным годам, цёплым летам, калі пачынаюць касіць, еду я дадому», — паведамляе пра сябе герой апавядання В. Адамчыка «Пах летнія травы» (1965 г.). Жніўна-жытнія сны мроліца немаладой гараджанкі, былой актывісткі на вёсцы («Жанчына» А. Кудраўца). Адным словам, бадай ці не кожны беларускі пісьменнік можа сказаць следам за героем Я. Сіпакова: «Усе мы з хат».

Сучасная беларуская літаратура, выяўляючы стан душы гараджаніна, які пакінуў свае «карані» ў вёсцы, нярэдка пранікнута настальгіяй па гэтай «першарадзіме», якую доўгі час лічылі «беспersпектыўнай». Бо як жа інакш. Чуйная душа мастака не можа адчуць пэўнага трагізму гэтакага разрыву жывога дрэва нацыянальнага быцця. Бо нашыя гарады, якія да Кастрычніцкай рэвалюцыі ў сваёй большасці былі іншанакцыянальнымі, не змаглі ў кароткі тэрмін і ў складаных гістарычных умовах сфарміраваць цэльных, нацыянальна самабытных тыпаў, падобных тым, якія склаліся ў нацыянальна аднароднай беларускай вёсцы. Зусім натуральна, што якраз у ёй пісьменнік ці жывапісец схільны шукаць «натуру» для сваіх твораў. Не ідэалізуючы традыцыйнай вёскі, рэалістычна паказваючы яе цяжкі сацыяльна-гістарычны лёс, яны хацелі б (і па праву!) захаваць яе лепшыя багатыя бытавыя і духоўныя рысы, якіх так не хапае сучаснаму, наспех сфарміраванаму гораду.

Маральная каштоўнасць чалавека, вышыня яго духоўнасці вымяраюцца, між іншым, гістарычнай памяццю, якая ўключае і яго ўласную жыццёвую гісторыю. Сумленне і маральны абавязак — адзіная гарантыя таго, што чалавек не толькі возьме поўную адказнасць за ўсё, што зроблена ім пры жыцці, але і прадоўжыць духоўную эстафету сваіх папярэднікаў. Гэта, уласна кажучы, і ёсць тое, што абазначаецца паняццем «чалавек маральны». Жывучы ў складаных, супярэчлівых абставінах і «дэтэрмініруючыся» імі, ён можа і пахіснуцца, нават упасці. Але ж ён здольны і пакайцца, каб праз пакуты сумлення «як іскры паднімацца

халогіі — адсутнасць родавай (агульначалавечай, народнай) і асабістай памяці, прагал маральнай свядомасці. Ён з тых, хто «не ведае, што творыць», пазбаўлены маральнага перажывання сваіх учынкаў, бо «не помніць» іх. Гэта закончаны тып абывацеля і мешчаніна — самы небяспечны для чалавечай грамады, асабліва грамадства сацыялістычнага, якое па сваёй сутнасці павінна грунтавацца на маральнай свабодзе і ў меншай меры — на эканамічнай неабходнасці.

Беларуская літаратура ад Багушэвіча, Купалы, Коласа і Багдановіча — гэта мастацтва народнай гістарычнай памяці і гераічнага сумлення. У іх творчасці трэба шукаць вытокі арганічнай народнасці і маральнай чысціні, якімі вызначаюцца лепшыя ўзоры нашай сучаснай паэзіі і прозы. Ніхто так глыбока, як нашы класікі, не раскрыў сацыяльныя і маральна-этычныя супярэчнасці дакастрычніцкай вёскі, трагічную безвыходнасць яе найбольш таленавітых людзей. І разам з тым якраз ад іх пачынаецца памастацку апраўданая ідэалізацыя лепшых бакоў народнага жыцця, велічна-прыгожыя фрэскі роднай прыроды, народнага побыту і працоўна-сялянскага ладу жыцця. Прыпамінім тут хоць бы паэму Купалы «Яна і я» або эпапею Коласа «Новая зямля». Адзінства рэалізму і рамантыкі, смелага сацыяльна-крытычнага аналізу народнага жыцця і мастацкай ідэалізацыі яго лепшых бакоў, перспектывных у маральным, духоўным плане — вось тая класічная традыцыя, якая дала багаты плён у сучаснай беларускай паэзіі і прозе.

Пачынаючы з 30-х гадоў, мы доўга і неадумана «адрывалі» селяніна ад зямлі і вясковага ладу жыцця, імкнучыся наблізіць яго да сацыяльна-псіхалагічнага стэрэатыпу сярэдняга гараджаніна. Не «бязгрэшная» ў гэтым плане наша белетрыстыка, публіцыстыка, літаратурная крытыка, хоць недзе ў сярэдзіне 50-х гадоў яны і спыхаліся, на справе, а не толькі на словах павярнуліся «тварам да вёскі». На мяжы 60-70-х гадоў літаратура (і не толькі беларуская) адчула небяспеку страты сацыяльна-побытавага і маральна-духоўнага вопыту, назапашанага працаўнікамі вёскі на працягу стагоддзяў. Вось тады і ўзнікла ў ёй тэма «вяр-

юць такую раскошу і хараво «згубленага раю», дзе жывуць «бесцлесныя прывіды» і множацца «пустыя ілюзіі». Тут, аднак, нельга разам з «прывідамі» адкінуць самую праблему, сутнасць якой коратка ў наступным: традыцыйная вёска была і павулі што застаецца сацыяльнай асновай беларускай нацыянальнай культуры, мовы і літаратуры ў першую чаргу; ва ўсім разе адтуль прыйшлі, за рэдкім выключэннем, беларускія паэты, празаікі і нават крытыкі. У сучасным вялікім горадзе канцэнтруюцца творча-мастацкія сілы народа; але радам з тым тут знікае жывое бытаванне роднай мовы, страчваецца спецыфічны для народа стыль жыцця. Што ж рабіць у такім выпадку пісьменніку, мастаку, музыканту, як не вяртацца, няхай сабе і часова, да зыходных крыніц сваёй творчасці?

Апошнім часам сярэд беларускіх празаікаў сярэдняга пакалення і дэбютантаў наглядаецца паварот да гарадской тэматыкі, і гэта, безумоўна, становячая тэндэнцыя ў традыцыйна «вясковай» літаратуры. Тут, аднак, важна, каб «гарадская проза» захавала лепшыя традыцыі сваёй «вясковай» папярэдніцы, і перш за ўсё яе высокія духоўныя, маральныя крытэрыі эстэтычнай ацэнкі быцця і штодзённага побыту. Звернемся, аднак, да аналізу канкрэтных твораў, пераважна празаікаў малодшага пакалення.

Летась «Маладосць» апублікавала часопісны варыянт апавесці Анатоля Жалызоўскага «Цяжкі хлеб», якая адначасова была надрукавана асобнай кніжкай у поўным аб'ёме пад назваю «Горкі хлеб» разам з сямю апавяданнямі.

У апавесці, дзе патрэбна кампазіцыйнае мысленне і псіхалагічная матывацыя паводзін герояў, аўтару часам не стае літаратурнага вопыту. Гэта адчуваецца ўжо ў дэбютнай частцы твора. Апавесць пачынаецца ажно з двух сноў героя: спачатку ён убачыў выпадак з вясковага дзяцінства, калі бацька заступіўся за хлопчыка-сіротку; затым яму сняцца «карычневыя, жоўтыя, зялёныя дываны палёў з высокімі свечкамі бярозы», а над імі «бязвоблачнае густа-сіняе неба», а праз поле ідзе бацька ў салдацкай форме з рэчавым мяшком за спіной. Першы сон-эпізод характарызуе дабрывітую бацькі, а другі нясе сімвалічную нагузку, правдырашаючы жыццёвы выбар героя пасля смерці блізкага чалавека. У дадзеным выпадку сны

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Панас Палітыка жыве і працуе на Магілёўшчыне, у глыбінцы, у самым віры жыцця. І трэба сказаць, пісьменнік пільна ўглядаецца ў наш сённяшні дзень. Нялёгка гэта клопат бачыць і выкрываць адмоўныя

напісана на такую важную і нялёгкаю тэму, як выкарыстанне некаторымі асобамі свайго службовага становішча. Перад чытачом паўстае вобраз раённага журналіста Лявона Лупека. Ён, гэты Лупека, нагадвае

«невідущага, але якога рыхтуюцца замяніць на відущага». Пісьменнік дае магчымасць чытачу паназіраць за сваімі героямі ў розных сітуацыях, выкрывае іхнюю нікчэмнасць, выпадковасць на адказных службовых месцах.

Галоўны герой другой апавесці «Гранітная сцяжынка» — Фёдар Васільевіч Валуй, служачы адной дзяржаўнай установы. Вось як аўтар паказвае яго чытачу: «Калі з'яўляецца Фёдар Васільевіч Валуй на двары шматпавярховага дома, свет вар'яецца ад шчасця. Ну, а калі свет так, дык і Валуй так, гэта значыць, таксама задаволены сабой. Задаволены сваёй крыху празмернай паўнатай, прадаўгаватым і ўсё ж амаль круглым тварыкам, нібы надзьмутым праз саломінку, і нядужа ўспухлым жывацом. Быццам і тут не абышлося без саломінкі». Такой паўстае перад чытачом самазадаволенасць і прага да славы і багачы.

Фёдар Васільевіч піша кніжку пра выхаванне дзяцей, марыць разам з жонкаю пра вялікія ганарары. А яна, жонка Ліза, называючы сябе Элізабет, «ахапіўшы ўчэпістым вокам усё наўкола і быццам усё гэта кі-

нуўшы пад ногі, яна тут жа дае некалькі кароткіх чэргаў, дзе амаль адны запальныя кулі, накітаваныя «цурбан», «лапачы». Валуй слухае жонку ды паважліва павольна направа, налева, «як пад цыркулярным душам».

Так праз увесь твор П. Палітыка малюе з гумарыстычнай дасціпнасцю і злоснай сатырай сваіх герояў.

Валуй разважае: «Які ты не ёсць член дзяржўстанова, але і ў цябе на руцэ ёсць указальны палец». І ён, гэты палец, загадвае яму быць загадчыкам аддзела. І Элізабет бачыла ўжо мужа ў срэбным крэсле, а сябе ў залатой апраўцы, — «гэта значыць, у пярсцёнках ды завушніцах дарагіх»... Пераканаўча П. Палітыка падае нам людзей з хібнай свядомасцю, абмежаваных сучасных мяшчан. Яны — абое рабое, як гавораць у народзе, яны толькі маюць права марыць аб дастатку і багачы, нічога не ствараючы і нічым карысным сябе не праўляючы.

У галоўнага героя трэцяй апавесці «На ўлонні сілы» кантралёра Рыгора Ягоравіча Дулькі жыццёвыя прынцыпы такі: «Чым больш хочаш, тым далей бачыш». Дулька «можа бачыць

нават скрозь бетон». І ён бачыць дробныя недахопы ў другіх, кіруючыся прынцыпам «Не давярай і — ты знойдзеш». Пісьменнік паказвае сучаснага, яшчэ жывучага тыпа, які сам хоча быць харошым ва ўсіх адносінах і гатовы дзеля гэтага на любое паскудства. Яму, Дульку, вось успомніўся яшчэ не адасланы запаветны ліст. Трэба адаслаць і як найхутчэй. Глядзіш — чалавека лішні раз успомніць камісія. А паколькі яго мяцяць на павышэнне, то любая лішняя праверка не будзе лішняй. Такія здарэнні, на жаль, маюць месца ў раёнах, у так званым нізавым звяне нашых кадраў. Вядома існа, што для сатырыка важна не толькі выявіць і высмеяць не асобныя там нейкія факты, а з'яву, шкодную, непатрэбную ў нашым жыцці, з'яву, якая мае распаўсюджанне і можа ўплываць на іншых. Але, на маю думку, важна і тое, які адрас у гэтай, нежаданай з'явы, гэтай заганы, супроць якой накіравана ўся вострыя нашага баявога жанру сатыры. Шкодную з'яву, скажам, як п'янства, алкагалізм, мы сурова асуджаем, крытыкуем, каб яна была вынішчана. І адрас гэтай з'явы зусім кан-

І ВЕСЕЛА, І ДАСЦІПНА

з'явы, якія перашкаджаюць нам плённа працаваць і жыць.

У кніжцы П. Палітыкі «Свой хлопец» змешчаны тры невялікія апавесці і цыкл апавяданняў, гумарэсак. Трэба адрозніваць, што ў асобе П. Палітыкі мы маем зольнага сатырыка, пісьменніка транспаганды, які добра ведае тое, пра што піша.

Аповесць «Свой хлопец», назва якой дала і назву ўсёй кніжцы,

П. Палітыка: «Свой хлопец. Апавесці і апавяданні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1985.

мілага чалавека, занатаванага ў нашай беларускай сатырычнай літаратуры Кацдзірама Крапівой. Крэда Лупека вольна чытаць: «Была б ладная зарплата, адказнасць нікуды не дзенецца». І ён гойсае з раёна ў раён у пошуках цёплага месца.

Пісьменнік пераканаўча паказвае, што такія тыпы яшчэ сустракаюцца сярод нас таму, што ёсць людзі, якія ім спрыяюць. Зусім не выпадкова ў апавесці побач з Лупекам мы сустракаем рэдактара раённай газеты. Шлякава — чалавека

ЗНОЎ ПРА НЕАБХОДНАСЦЬ ВЫШЫНІ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

«працуюць» на сюжэт і маральную пазіцыю аўтара апавесці, аднак не з'яўляецца яго першаадкрывальнікам. Пасля слаўтага сну Веры Паўлаўны ў рамане «Што рабіць?» М. Чарнышэўскага было ці не зашмат прарочых і сімвалічных сноў, хоць бы і ў пісьменніцкай практыцы таленавітых беларускіх празаікаў.

Чытач, які не адрознівае «настроіца» на хвалю апавесці «Горкі хлеб», знойдзе ў ёй яшчэ тры ці іншыя прыватныя недахопы. Напрыклад, сустрача Арцёма з брыгадзірам поезда Кандыбам, які ў свой час партызаніў з ягоным бацькам, здаецца, адносіцца да чыста літаратурных супадзенняў. Асобныя сцэны і эпизоды не пазбаўлены элементаў сентыментальнай чулівасці ці нават меладраматызму. І ўсё ж гэта дробныя агрэгі густы, якія звычайна выпраўляюцца па меры назапашвання аўтарам мастацкага вопыту. У цэлым жа апавесць вызначаецца някіткім, але шматзначным канфіліктам, сюжэтнай завершанасцю, умелай, хоць, магчыма, і не ва ўсім арыгінальнай кампазіцыяй і, нарэшце, выразнай маральна-ацэначнай пазіцыяй пісьменніка, якая дазволіла яму палярыць «развесці» дабро і зло ў жыцці сваіх герояў, захаваўшы пры гэтым неадназначнасць складаных характараў.

Аўтар расказвае пэўную заканамернасць нашага часу, паказваючы, што гераізм духоўны, смеласць казаць і адстойваць праўду, даюцца чалавеку цяжэй і патрабуюць ад яго значна больш маральных рэсурсаў, чым салдацкая адвага ў адкрытым баі. Далучыўшыся душою да трагічнага, герой спасцігае гаку простую і разам з тым вялікую мудрасць: жыццё само па сабе неацэнны скарб і шчасце, і трэба паважаць яго ў кожнай жывой істоты, бачыць сэнс свайго быцця не ў помсце і нянавісці, а ў высакародным умні дараванні.

Катэгорыя трагічнага ў пераважнай большасці сённяшніх твораў набыла рэтраспектыўны характар, сваім фабульна-падзейным бокам павернута ў мінулае, бо звычайна прывязваецца да ваенных гадоў або да «рэха вайны» ў пасляваенны перыяд. А ці ж няма ў сённяшнім жыцці трагічных канфіліктаў, як адкрытых, так і асабліва ўнутраных, нявыяўленых, таго, што завецца трагізмам штодзённасці? Апавяданне А. Жа-

лязоўскага «Хутаранка» сведчыць, што ёсць такія канфілікты. Вайна забрала ў староў Хрысціны сыноў і мужа, і тут яе лёс увасабляе ўсераднюю трагедыю. Застаўся адзіны ўнук Рыгор, які жыве ў сталіцы добра і заможна, паважае бабулю, дапамагае ў сціпленчай гаспадарцы, заве да сябе ў горад. Але ж нешта стрымлівае яе, прымушае адкладваць гэты пераезд; і толькі адчуўшы набліжэнне смерці, Хрысціна едзе да апошняй сваёй радні, каб хоць на хвіліну прычасціцца да вялікага шчасця быць разам з любімымі людзьмі і адрозніваць на вэкі заснуць. Тут ніякія агаворкі не дапамогуць, бо рэальна існуе трагічны разрыў у цяперашнім народным быцці. Хіба ж не пра яго пісаў у свой час В. Распуцін у апавесці «Последний срок»?

Нядаўна апублікаваная апавесць Валентіна Бланкі «Вырай» («Маладосць», 1986, № 1) прадаўжае гэтую тэму, месцамі нават завастаючы канфіліт выкарыстаннем элементаў нарыса і публіцыстыкі. Кожная вяснова разам з бусламі вяртаецца да свайго селішча староў бацька Антось з зямлюю, якую ён спачатку адбываў па чарзе ў раскіданых па краіне сыноў і дачок, а затым амаль выключна на Палессі ў сваёй дачка-аграномкі Ганны. У горадзе гэты вясковы Лір не прыжыўся, не знайшоў агульнай мовы ў літаральным сэнсе слова: «... То не так, то не туды ступіў, то не па-гарадскому, культурнаму гаворыш перад гэцямі, то кватэру не на ўсе замкі зачыніў, то сядзі ціха, не замінаў...» У асяроддзі зяця-чыноўніка староў селянін адчуў сябе колішнім мужыком, сябрам Таварыства Беларускай Школы ў былой Заходняй Беларусі, мовай якой пагардзілі паны і мясцовыя падпанкі. Парознаму склаўся лёс дарослых дзяцей Антоса: ёсць сярод іх лепшыя і горшыя, але нават у добрай Ганны, палеснага агранома, бацька адчувае сябе непрыкаяным і непатрэбным. Адзіная яго радасць — унука Лена. Гэты вобраз, паводле задумы аўтара, прадстаўляе тую адукаваную частку «трэцяга пакалення» колішніх вясцоўцаў, якія адчула духоўны разрыў паміж сваімі «гарадскімі» бацькамі і пакінутай імі разам з роднай вёскай нацыянальнай культурай. Лена студэнтка, будучая настаўніца, яна адраджае народныя песні, збірае фальклор, сябрае з дзедам.

Усё ж Антось памірае самотны, з апошнім развітальным словам прыйшоў да спагядлівых суседзяў. Завяшчаючы перад смерцю дом і сад унучцы Лене, ён гэтым самым як бы перадае новаму пакаленню і сваю духоўную спадчыну. У заключнай частцы апавесці выяўляюцца, урэшце, характары некалькіх схематычных хцівых «нашчадкаў» — беспрынцыпага староўшага сына «рабаціўца-перанакі-поле» Манара і зяця-чыноўніка Эдуарда, якія гатовы нажывацца на ўсім, нават на смерці блізкага чалавека. І тое, што

яны ноччу спілавалі венавечную ліпу з бусляннай і замахнуліся на іншыя дрэвы Антосевай сядзібы, таксама сімвалічна: гэта сённяшняе мяшчанства «выкарчоўвае» духоўную спадчыну народа.

Для маладога героя апавесці А. Жалязоўскага вёска ніколі не была раем і не ўяўлялася ў пастаральных карцінках; ён проста паважае яе і любіць вытанчанаю любоўю пастаралага чалавека. У такое вяртанне да родных пенастаў чытач павярць. Спадчыніні старога Антоса з апавесці В. Бланкі даўно нікому не вераць, для іх вёска толькі пастаўшчык прадуктаў, «дроў» і іншай сыравіны. Праўда, Антосева ўнучка, будучая настаўніца і фалькларыстка, вобраз якой, на жаль, пададзены толькі ў агульным плане, без выразнай індывідуалізацыі, абнаўдзёвае не толькі героя апавесці, але і чытача.

Наколькі маральна-эстэтычныя традыцыі айчынай літаратуры арганічна ўваходзяць у новую для беларускай літаратуры плынь «гарадской» прозы? А што такая плынь са сваёй спецыфічнай тэматыкай і сваім галоўным героем у нас фарміруецца, відаць, згодны ўсе. Цяжка адказаць адназначна на пастаўленае пытанне, бо тут патрэбна асобнае даследаванне. Але ж нейкія папярэднія назіранні можна зрабіць і цяпер. Я паспрабую зрабіць гэта, узяўшы наўгад для прыкладу апавесці Міхаса Кацюшэнікі «Сустрэча пасля развітання» (1984) і Таццяны Гарэлікавай «Пры святле расстанняў» (1985), якія далі назву нядаўна апублікаваным зборнікам.

Мастацкая проза вопытнага журналіста і літаратара М. Кацюшэнікі больш чым прыхільна сустраэа крытыкамі. Не абышлося, мякка кажучы, без захвальвання. Вось, напрыклад, што пісаў У. Гніламёдаў: у апавесці адчуваецца «вялікая ўвага да чалавека, да яго духоўнага і маральнага свету»; там «псіхалагічная і філасофская глыбіня», пісьменнік «пашырае выяўленчы інструментарый сучаснай маладой прозы», выяўляе «вялікі жыццёвы вопыт»; там «дакладна знойдзена, выразна акрэслена пазіцыя»; у апавесці і апавяданнях «сумленнасць і чысціня герояў» і «вялікая пераканаўчасць твораў»; там «цэлая галерэя прататыпаў нашых сучаснікаў»; для аўтара характэрныя «ўменне пранікнуць у псіхалогію герояў», паказаць іх «сапраўднымі асобамі ў коле штодзённых праблем», «тонкі псіхалагізм» і ўменне «звычайным і нават ардынарным з'явам надаць філасофска-мастацкае абагульненне»; таму «нельга не адзначыць

і ўнутраны дынамізм, энергію, якія надаюць магутны імпульс не толькі ўчынкам, але і думкаладнае веданне побыту і нораваў вялікага горада і нават «тонкай сферы інтымных адносін». Апавяданне М. Кацюшэнікі «Адна паездка» гэта, аказваецца, «новая проза, амбівалентнае мысленне» (падкрэслена мною. — У. К.), бо тут празаік «узбагачвае традыцыйную форму апавядання новым зместам, тонкай меладычнасцю слова і філасофскім абагульненнем галоўнай думкі, якая фактычна пранізвае кожны яго твор».

Каб быць аб'ектыўным, скажам, што рэцэнзент не забывае пра маленькія недахопы, зазначаючы ў апошнім сказе сваёй рэцэнзіі, што празаік у асобных выпадках «перабірае меру», калі «залішне спыняецца на візіце да жанчын лёгкіх паводзін» свайго героя, які яшчэ «залішне» заглядвае ў чарку («Полымя», 1985, № 1). Пра чарку і жанчын (а таксама мужчын) лёгкіх паводзін варта было б пагаварыць асобна. Пакуль што адзначым, што ў нашай крытыцы апошнім часам ужываюць паняцце «амбівалентнасць» не ў адпаведнасці з яго аўтэнтычным сэнсам. Амбівалентнасць, як вядома, гэта спецыфічная ўласцівасць дыялектычна супярэчлівых вобразаў народнай і блізкай да іх прафесійнай культуры, у якіх арганічна знітавана адмаўленне і сцвярджэнне адных і тых жа з'яў жыцця. Такімі мы назавём вобразы народных карнавалаў, беларускай чарадзейнай казкі, «Дон Кіхота» Сервантэса, або «Гарганцю і Пантагуэля» Рабле. Калі ж крытыкі падводзяць пад гэтае паняцце маральную беспрынцыпнасць і непераборлівасць у сродках, дык гэта нешта зусім іншае.

Героі апавесці «Сустрэча пасля развітання» нашы сучаснікі, мінскія журналісты Сяргей Валатковіч і Андрэй Барковіч. Юнацтва іх прыпала на цяжкія пасляваенныя гады, ды і паходзяць яны не з «эліты» горада, а хутчэй з яго «нізоў». Апавядаючы пра іх жыццё і сталенне, аўтар карыстаецца метадамі, вядомым пад назвай «суровы» або «жорсткі» рэалізм. Тут і бойкі падлеткаў з «пасялковымі», і непрыхарошаны побыт пасляваеннага горада, і нават першае каханне. Мабыць, першае і апошняе ў тым сэнсе, што яно (ва ўсякім разе ў аўтарскім апісанні) не зводзілася да вядомага роду кароткіх «сустрэч» і яшчэ больш скорых «развітанняў», як гэта стала звычайным у жыцці герояў апавесці. Прыгожая замужняя Надзя, жонка «вайскова-параднага» капітана, пакахала дзесь-

цікласніка Сяргея. Што ж, у жыцці бывае і так. О. Вейнінгер, аўтар кнігі «Пол і характар» некай заўважыў: юнак да дваццаці гадоў звычайна захопляецца жанчынамі не маладзей трыццаці пяці; у сваю чаргу сталыя жанчыны часам кідаюць сям'ю, пакахаўшы хлапчука. Адным словам, «комплекс Вейнінгера».

Але ці не зашмат у апавесці розных комплексаў? Яе героям не хапае шчырасці, душэўнай шчодрасці, любові і павагі да людзей. Яны з маладых гадоў ублілі сабе ў галовы, што толькі «мы» — таленавітыя і высакародныя, а ўсе іншыя — людзі дробныя, а то і проста дурнаватыя. Ім хочацца стварыць нешта больш высокае, чым звычайныя газетныя рэпартажы; Сяргей ледзь не стаў пэтам і разам са сваім сябрам наўна здзіўляўся: як гэта несправядліва, што вольныя, зусім таленавітыя, а толькі працавітыя, набылі відомасць як пэты, вучоныя. Сяргей у рэшце рэшт «абараніўся» (тэрмін, які часта сустракаецца ў сучаснай «гарадской прозе», для чытачоў растлумачым: абараніў дысертацыю, стаў «вучоным»). Але ўсё гэта — не дзеля навукі ці літаратуры, а для сямейнага «кайфа», бо прагнага жонка, дачка акадэміка, патрабуе ўсё новых даходаў у сямейны бюджэт для «шыкарнага» жыцця. Урэшце, Сяргей надарваўся і памёр ужо на пасадзе намесніка дырэктара «інстытута інфармацыі». Сюжэтна-кампазіцыйная структура твора грунтуецца на мантажы адносна завершаных фрагментаў-успамінаў Сяргеявага сябра, «я-героя», якога аўтар амаль што атаясамлівае з сабою. У такім разе духоўны воблік аўтарскага «другога я», ягоныя адносіны да быцця, асабліва ў межавых сітуацыях, па сутнасці, і ёсць маральная пазіцыя пісьменніка. На жаль, не скажам, каб яна вызначалася маральным рыгарызмам і вышыняй духоўных крытэрыяў.

Сябры, героі «Сустрэчы пасля развітання», — гэта маладыя хлопцы, а пасля і сталыя мужчыны «лёгкіх паводзін», яны па той бок «дабра і зла», адным словам, самазванцы-геніі ці дамарошчаныя «звышчалавекі». Андрэй і Сяргей яшчэ сентыментальныя, чулівыя, у добрым ці элегічным настроі любяць пагутарыць пра гуманізм, каханне, сяброўства, пра пазію і «абарону» вучоных ступеняў. Аднак і тут бачыцца не маральны абавязак, не гадоўнасць да самаахвярнасці, а нешта прагматычнае, утылітарнае, прыемнае ім асабіста. Адным словам, род душэўнага камфорту ці ўсё той жа «кайф». За свае няўдачы, а па сутнасці маральнае

рэтны. Мы адкрыта паказваем яе носьбітаў. Значыць, адрас і такой з'явы, як выкарыстанне службовага становішча ці яшчэ якой, павінен быць зусім дакладны, месца яе павінна вызначыцца з усіх бакоў разумення, і зусім канкрэтнае. Таму і хочацца не крытыкаваць пісьменніка Палітыку, спраўднага сатырыка, а заклікаць падумаць. Падумаць пра тое, ці ўсё ў яго аповесцях не выклікае некаторага пярэчання і ці ўсё ён бачыць, як кажуць, на поўную шырыню і глыбіню. Мяне асабіста крыху турбуе і нават непакоіць тое, што носьбітамі адмоўных з'яў Панас Палітыка называе рабённых журналістаў і прадстаўніка народнага кантролю. Пытаюся ў сябе — такія факты маглі мець месца, такія, з'явы маглі быць магчымымі і сярод тых, хто на службе сваёй і абавязку павінен з імі змагацца? Маглі, адказваю, мець месца. Але ж гэта толькі факты, а самі з'явы адрасаваны аўтарам не да тых, дзе яны маюць найбольшае распаўсюджанне, маюць сваё асяроддзе ў іншых пластах насельніцтва.

Пісьменнік, відаць, сам адчувае, што адрас ягонай сатыры не зусім дакладны, таму нават

дае тлумачэнне чытачу: «Лука, пэўна, адзіны ў рэспубліцы журналіст, які паставіў сябе над знакамі прыпынку». А калі адзіны такі журналіст ці кантралёр, значыць, гэта толькі факт, а не адрас з'явы.

Другі раздзел кнігі складаюць апавяданні, малюнкi з натурны, зорка ўбачання пісьменніцкім вокам.

У маленькіх апавяданнях асабліва выяўляюцца назіральнасць пісьменніка, яго рупнасць пра тое, каб як менш было заган сярод людзей, каб словы не супярэчылі ўчынкам і наадварот, каб сумленнасць жыла і спадарожнічала кожнаму. Характэрнае ў гэтых адносінах апавяданне «А двор у нас...» Тут паказаны чалавек, які на словах за выхаванне дзяцей, за тое, каб у двары было ім месца для гульні і адпачынку, а сам распачаў тут асабістую будоўлю.

З задавальненнем прачытаў я кніжку «Свой хлопец». Добра, што выдавецтва «Мастацкая літаратура» выдае сатырычныя творы. Кніжка цікава, з выдумкай, аформлена мастаком-сатырыкам К. Куксо.

Павел КАВАЛЕУ.

банкруцтва яны вінавацяць не сябе, а іншых, пераважна жанчын. І тут ужо выкрываюць перад чытачамі сваю інфантальнасць і няздольнасць да мужчынскага высякарства. А яшчэ поўную ізаліраванасць ад духоўных асноў народнага быцця.

Ці патрэбна сёння нам такая «выкрывальніцкая», сурова-рэалістычная проза? Так, вельмі патрэбна. Уся справа ў маральна-эстэтычнай пазіцыі. У дадзеным выпадку ў «Сустрэчы пасля развітання» (як, дарэчы, і ў апавяданнях «Прыезджы чалавек», у якім самахварным героем, выратавальнікам на водах малюецца звычайны браканьер і выпівоха) не толькі заніжаны маральныя крытэрыі ацэнкі герояў, але нават пераблытаны.

Аўтар аповесці «Пры святле расстанняў» вядзе свой «літаратурны рэй» у фарватэры, пракладзеным яе старэйшым калегам. Пра гэта сведчыць не толькі падабенства загаловаў, але і тэматыка іх аповесцей. Што дэбатынтка ў гэтым жанры Т. Гарэлікава мела падставы наспрабаваць свае літаратурныя сілы, сведчыць яе другая аповесць «Перад усім светам», пра якую ў выдавецкай анатацыі гаворыцца, што перад чытачом «твор светлы і пранізлівы, глыбока псіхалагічны і праўдзівы». Гэта, зразумела, з рэпертуару наўнай рэкламы і самапалагетыкі, зусім не характэрных для беларускіх літаратараў. І ўсё ж аповесць з жыцця маладой вясковай настаўніцы, нават з улікам таго, што яна нічым не закончылася (спяшаюцца нашы маладыя працаікі!), выклікае ў чытача добрыя пачуцці да героіні. Верыцца, што яна пераадолее цяжкасці і знойдзе дарогу да сэрцаў дзяцей.

Аднак сваю надзею на поспех у чытачоў аўтар, як відаць, ускладвала на аповесць «Пры святле расстанняў», паставіўшы яе першай і назваўшы па ёй усю кнігу. Калі верыць анатацыі, дык гэта твор на тэму «станаўлення маладога чалавека нашых дзён».

Вобраз маладога вучонага задуманы таленавітым, смелым, рэдкім спецыялістам па «матэматычным мадэліраванні ў біяфізіцы». Праблемы мадэліравання і біяфізікі Гарэлікава, зразумела, не раскрыла, ды і нельга чакаць гэтага ад белетрыстыкі. Іншая справа духоўны воблік маладога вучонага: гэта ліч раз па частцы літаратуры. Тут аповесць дала асечку. Не той, відаць, порах — адсырзу ці за надта нізкага гатунку. Духоўны ўзровень маладога героя праверыць не вельмі цяжка: дастаткова высветліць, наколькі ён валодае маральнай памяццю і як ставіцца да свайго першага каханя. У гэтым сэнсе герой аповесці Т. Гарэлікавай — банкрут. Гэта яшчэ было б паўбяды, бо ў яго наперадзе шмат часу, каб стаць на ногі, выпра-

віцца. У сур'ёзным банкруцтве ёсць трагічны аспект. Бяда, і цяпер ужо поўная, у тым, што Паўлік Дзераза звычайны пашляк. Напомнім яго кароткую біяграфію, пададзеныю праз «напывы-ўспаміны» самога героя. Вось Паўлік дыпломнік, выпускнік універсітэта: «Работа тэарэтычная, на яе адводзілася шмат часу», але Павел упэўнены, што «напіса без асаблівых цяжкасцей». Так і сталася — бліскача справіўся за некалькі дзён. Са светлых студэнцкіх гадоў яму засталася сяброўна-аднакурсніца Наташа, з якой збіраўся разам крочыць у будучыню. Аднак пасля выпускніцкіх экзаменаў уцёк ад яе прама з-пад агульнай цёплай коўдры, схваціўшыся «за чашкай навісы» са сваім сябром Славікам, якога ён не паважае, бо добра ведае, што гэты двоечнік і «хваціст» нацэліўся на бедную навуку. Аднак павага адно, а сяброўства — для найфа. Так думаюць маладыя «героі». Каб пакончыць з «жаночым пытаннем», скажам, што Паўлік спіць з адной, заляцаецца да другой, ходзіць у рэстаран з трэцяй, прызначае сустрэчу чацвёртай, а захахаўся ў пятую — маладою разведзёнку, вучонага сакратара акадэмічнага інстытута, якую ён упершыню сустрэў на дачы ў Славікавых бацькоў на шыючай машыне з «вадзіцелем» на прыяднім сядзенні. Завазлася «роковая любовь», або новы варыянт «комплексу Вейнгерера» (Людміла была замужам і недзе на дзесятка гадоў старэйшая за Паўліка).

Ванок гэтага «любоўнага канфлікту» і рухаецца сюжэт аповесці. Павел «зацапіўся» за Мінск, яго панінулі ў аспірантуры, ён у рэшце рэшт лёгка «абараніўся» і трапіў у інстытут да свайго каханай Людмілы. Там ён вырашаў з ходу ўзяць вышнюю пасаду старшага супрацоўніка. І вось тут узнік «вытворчы канфлікт» паміж ім і Людзі. Паўла не выбралі па конкурсу, і аўтарка пакідае закаханых канкурэнтаў на раздарожжы.

Мова і стылістыка аповесці на ўзроўні галоўнага героя, сюжэта і «канфлікту» твора; не дзяўчына, а толькі «дзёўчынка»; не скажаў, а «неяк лягнуў»; не напісаў дыпломную работу, а ўсяго толькі «адтукаўся»; дача ў Славіна «тут, пад Мінскам, недалёка», героі не абдаюць, а «сігаюць» у наварню, каб там «пашманцаць», а калі яны на дачы, дык не забудуць «зварганіць абед». Ужо будучы на пасадзе дацэнта, Павел не ходзіць, а «прышпорвае ў інстытут». Пасля абароны дыпломных прац, усе, у тым ліку некаторыя члены дзяржаўнай камісіі, «гуртам рушылі ў недалёкі ад інстытута рэстаран». Малады дацэнт не ходзіць, а толькі «шурэе» на лекцыю; а калі памёр яго любімы настаўнік, загадчык кафедры, дык дацэнт не плача, а «румае». Само сабою, у рэстаране не танцуе, а «тузаецца», запраسیўшы для кампаніі «дзёўчыну ў чырвоным».

Але хопіць, пашкадуем чытача. Скажам, што ў гэтым стылі «вытрымана» ўся аповесць.

Адным словам, з «гарадской тэматыкай» у маладых пісьменнікаў справы ідуць пакуль што не лепшым чынам. І прычына тут, як мне здаецца, адна: невысокая духоўная вышыня, маральная пазіцыя пісьменніка не такая, якой характарызуецца лепшыя творы беларускай літаратуры.

АПРАНУЦЬ ЦІ АДЗЕЦЬ!

Гарачы ліпеньскі дзень. Па дарозе на працу сустрэлі з таварышам калежанку, таксама літаратара. Паздароўкаліся. Яна павіталася з кампліментарам:

— Вы так шыкоўна сёння апраненыя!

— Не кажы, — падхапіў вясёлыя яе настрой мой таварыш, — пабагацелі: я ў новым кажушкі, а Валянцін у фінскай куртцы.

— Не жартуйце, хлопчыкі, вы напраўду святочныя.

Мусіць, не зразумела іроніі літаратарка.

Словы «апануць» і «адзець» («надзець») — не сінонімы. Адзець можна ўсе: і боты, і шкарпэткі, і майку, і кашук, і шапку, хустку—завязваюць. Апануюць толькі апрананых (вопратку) — верхняе адзенне: кашук, шыбель, паліто, бравёрку, ватуоку, куртку, жакетку і г. д. У выхадныя дні апранаць пачаў... (Пнічкі) чыстую... жакетку. (К. Чорны). Папалуднаваўшы, Люба апранулася ў кашушок і сабралася ісці. (Р. Мурашка). Сцепаніда, апранутая ў ватуоку, адхінула занавеску ля ложка. (В. Быкаў). Злы кухар, апрануты сёння ў кароцень-

руская Савецкая Энцыклапедыя.

Наракаюць многія пісьменнікі, што дзесяткі, сотні яркіх родных слоў не трапілі ў Тлумачальны слоўнік беларускай мовы.

І стала сумна.

НА АГУЛЬНАЕ КАРЫСТАННЕ

Прачытаў аповесць Васіля Быкава «Знак бяды».

Чыталася цяжка, бо зноў агарнуў сэрца боль, зноў перажываў нашу трагедыю, якую ўчыніў на савецкай зямлі фашызм.

Чыталася доўга, бо ўвесь час рабіў паметкі на палях, выпіскі, якія не адзіны раз мне спатрэбіцца. Здаецца, Васіль Быкаў упершыню загаварыў так голасна, так натуральна на сваёй ушацкай мове. Яна чуецца ва ўсім: у слове, у дыялогу, у апісаннях, у самой танальнасці аповесці.

Прачытаўшы «Знак бяды», нібыта сам я пабываў на Ушацкыне, набыўся з героямі аповесці, наслухаўся іх гаворкі, нацешыўся з ушацкага слова. Пабагацеў.

Гэтым разам прапаную два словы, напатканыя ў Васіля Быкава, на агульнае карыстанне.

Пільніца. Мне слова не новае, чуў яго ў многіх раёнах на Віцебшчыне, — у Браслаўскім, Глыбоцкім, Докшыцкім, Лепельскім. А цяпер трапілася ў мастацкім творы.

Яна не настойвала болей, ведала, што ўвогуле Пятрок казаў праўду: той пільніцай у каго дапрасіцца (кня, каб узараць і засеяць зямлю. — В. Р.), кожнаму конь патрэбны самому. Некалі ў дзённай гаворцы яна любіла і чакала той час, калі з палявой пільніцы можна вярнуцца на свой падворак, у хату, дзе клопату таксама не меней...

Слова пільніца вельмі гучнае, як кажа Ф. Янкоўскі, гаваркое, і выразнае. Параўнай з прыметнікамі пільны: старанны, руплівы, дбайны, тэрміновы, уважлівы. Пільніца — руплівая, неадкладная праца ў полі і пара гэтай працы: сяўба, касьба, жніўе, калі трэба пільнавацца, хапацца, каб паспець у пару пасеяць і сабраць ураджай. Слова пільніца паводле значэння шырэйшае за слова прыпыр (напружана праца ў час касьбы і жніўя) і за адпаведнае яму ў рускай мове страда.

Ешчы. Ад слова есці. Такі, які добра есць. Характарызуе жыццё, найчасцей свіней.

— Найперш за парсючка баюся, — зморана сказала Сцепаніда, папраўляючы хустку. — Забаруць. Такі парсючок ладны, ешчы. — Будзе з паўпуда. Харошае, ешчае свінчо.

Правяраў разуменне гэтага слова ў людзей з розных мясцін Беларусі. Усе нават без кантэксту разумелі яго значэнне, давалі прыклады ўжывання ў сваіх вёсках.

Валянцін РАБКЕВІЧ.

КРЫЧАЛА, ЕНЧЫЛА СЛОВА

Разышліся. Я так і не ўключыўся ў размову: крычала, енчыла, рэзала вушы слова «апанення». Пры чым тут «апанення», калі нічога мы не апраналі, — абодва былі ў тэнісках.

Потым падобнае вычытаў я ў адной кнізе, перакладзенай з рускай мовы на беларускую: «Назар Пятровіч убачыў перад сабой Палю, апранутага ў кашушок і махнату шапку з меху барана». Не буду казаць пра іншыя памылкі ў гэтым сказе, заўважу толькі, што і тут рэжа вушы «апануты ў шапку». Дазнаваўся і дазнаўся, што перакладчыца — жанчына, якая ніколі не гаварыла па-беларуску, беларускае мовы зусім не ведала. Пераклала яна слова ў слова па слоўніку. А рускае слова «одеть» перакладаецца на беларускую мову, паводле слоўніка, і словам «адзець», і словам «апануць». Перакладчык, залежна ад кантэксту, павінен сам вырашаць, калі якім словам трэба карыстацца. Не ведала гэтай тонкасці перакладчыца, бо яна ніколі не была перакладчыцаю, не памагла ёй і таварышы, якія заказалі пераклад, не дагледзелі, а можа, і самі гэтак пераклалі б. Як там ні было, а слова крычыць і енчыць.

І нейкі парадокс: адзін чалавек памыліцца, а яго памылку бяруць за прыклад, за правіла, і, як пошасць, пачынае пладзіцца неспісьменнасць.

З рукапісу: «Яна прычасалася, упляла ў касу стужку, апранула школьную форму і села пісаць сачыненне».

З газеты: «Майкі з самымі рознымі нумарамі — 4, 5, 8, 9, 10 — апрануў сёлета Віктар Сокал, дзейнічаючы ў атацы».

Апануць тэніску, апрануць шапку, апрануць школьную форму, апрануць майку... І гэтак пшпшць, гавораць літаратары! Чаго добрага, хутка стануць апранаць боты, штаны, трусы, рэйтузы, шкарпэткі і г. д.

СПОВЕДЗЬ ШЧЫРАГА СЭРЦА

Каля сарана аўтараў прадстаўлена ў пазычным зборніку «Розум, гонар, сумленне», складзеным Валынцінай Хлебавец, які выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла да XXVII з'езда КПСС. Кніга гэтая ўспрымаецца адначасова і пазычнай споведдзю творцаў, і гімнам, што ўслаўляе велічнасць спраў ленынцаў, раскрывае кіруючую ролю Камуністычнай партыі ў жыцці савецкага грамадства.

«ПОМНІКІ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ» № 1

Адкрывае нумар артыкул Н. Ілоніна «Першы вышэйшага звання» — пра першага двойчы Героя Савецкага Саюза С. Грыцаўца.

Пад рубрыкай «З летапісу народнай славы» выступаюць: В. Феранц («Помнік правадыру»), Н. Цыпіс («Ленініна ў Гончы»), М. Шумейка («Дакументальныя помнікі»), М. Пятровіч («Мінулае і сённяшніце Ліды»), М. Федасеева («...быў паслядоўнікам і маленькім вучнем гэтага волата, генія наша-

кую белую куртачку, і Карла шчыравалі ля кухні. (В. Быкаў).

ТАКОЕ РОДНАЕ І ДАЛІКАТНАЕ

Як дарагі гасцінец, як светлая казка, прыйшло да мяне ў 1964 годзе слова мілавіца, прыйшло з аднайменнай казкі Уладзіміра Дубоўкі. І адразу запаланіла, зачаравала і ніколі не забываецца, бо ў ім так многа ласкі, цяпла і паэзіі.

Потым мілавіца пасялілася ў БелСЭ ў трэцім томе ў артыкуле «Венера» (стар. 23) як другая (народная) назва зоркі Венеры. Талы працаваў у БелСЭ вучоны-фізік Алесь Болсун, які збіраў (і цяпер збірае) народныя назвы зорак, сузор'яў. І не толькі збіраў — клапаціўся, каб народныя назвы не памерлі, каб жылі на старонках энцыклапедыі, каб вярнуліся да народа друкаваным словам.

Трэці раз сустрэў мілавіцу ў 1975 годзе ў кніжцы «Абразкі» Фёдара Янкоўскага, пісьменніка і выдатнага вучонага-мовазнаўца. Там апублікаваны абразок «Мілавіца» (стар. 111). Цешыцца з мілавіцы і сам пісьменнік, і яго субяседнік, бо гэтае слова «такое роднае і далікатнае».

Пасля шукаў мілавіцу ў трэцім томе Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы — яна павінна была стаяць за словам мілавідны. І не знайшоў, бо няма яе там. Вельмі чакаў другой кнігі пятага тома названага слоўніка, бо дачуўся, што там будзе дадатак прапушчаныя слоў. «Дадатак» ёсць, але і ў ім няма мілавіцы.

Можа, вучоныя не заўважылі гэтага слова? Не верыцца. Сярод крыніц Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы назваўся і Дубоўкава «Мілавіца», і Фёдара Янкоўскага «Абразкі», а сярод выкарыстаных лексікаграфічных дапаможнікаў названа і дванаццацітомная Бела-

Сярод аўтараў зборніка — народныя песняры Яна Купала і Якуб Колас, народныя паэты Беларусі Пятрусь Броўка, Аркадзь Кулеша, Пімен Панчанка, Максім Танк, а таксама Рыгор Барадулін, Геннадзь Бураўкін, Ніл Гілевіч, Васіль Зуёнак, Настась Мірэнка і іншыя.

Л. КАСЬЯНЕНКА.

ЗБОРНИК ПЕСЕНЬ

Выдавецтва «Беларусь» выпусціла зборнік песень лаўрэата прэміі Ленінскага камсамота

Беларусі, кампазітара Валерыя Іванова «Спатканне». У ім змешчаныя песні на вершы П. Панчанкі «Таліны знон», Г. Бураўкіна «Сляды юнацтва», С. Грахоўскага «Развітанне», У. Някляева «Радзіма», В. Шымуна «Алёнка», І. Кашэжавай «Маладыя бацькі», Р. Ахматавай «Дзе ты, дзяцінства маё?» і іншыя.

Прадмову да зборніка напісаў С. Грахоўскі. Ён гаворыць пра В. Іванова, як пра таленавітага кампазітара, у творах якога «выплывае патаемная песня роднай палескай зямлі».

В. ПЯТРЭНКА.

XVII ст.ст.), Р. Лешчанка («Воіны арміі народнай»), С. Кузняева («Калі родная вам міла старонка»), А. Трусаў («Віцебская Благавешчанская») і Л. Калядзінскі, А. Лось-Заслужаная, М. Ткачоў («Рукавіца XIII стагоддзя»).

Пра жыццё таварыства паводнаюць матэрыялы «Усе-народная справа» і «На Траецкім прадмесці», «У Красненскай пярвічнай».

Змешчаны «Хроніка» і рэцэнзія Л. Пабяла, В. Чамярэцкага на кнігу М. Улашчына «Уводзіны ў вывучэнне беларуска-літоўскага летапісання».

А. ВЯРЫГА.

Валянціна АКОЛАВА

Я нарадзілася праз дзесяць год пасля вайны,
Як абсыпаліся акопы і траншэі,
Кустамі зараслі і не былі відны,
І пыл дарог травой узяўся шэры.
Калі сыноў да помнікаў прыводзілі жанкі,
І ноччу ў бацькі ажывалі раны,
Свята ад Вечнага агню пранізвала вякі.
Па трыццаць год было тады вам,
ветэраны...

Сярод музейных экспанатаў
Ляжыць задымленая гілза.
Мікрон вайны. Ён — смерць салдата,
Які у 20 год загінуў.
За 10 дзён да Перамогі,
За 40 год да смерці мамы...
Яшчэ вайны той гэтак многа,
А тых, хто выжыў, гэтак мала.

Першакласніца

Тані КАЛОНІКАВАЎ

Расці, найўнае дзяўчо,
Табе ўсё ясна так і проста.
Пакуль ты маме па плячо,
І цешышся імклівым ростам.

Пакліча верасня званок.
За парту сядзеш паслухмяна.
— Пакуль жыццё тваё — урок
Нывывучаны, — кажа мама.

Я шчырасці вучылася — у маці.
І праўдзе — у вясковай цішыні.
Не сорамна, хаця мне і за дваццаць,
Вучыцца і вучыцца дабрыні,

І чуласці, і вернасці крышталёвай,
І чысціні зямнога пачуцця.
Якая невычэрпная ты, сталасць,
У неабдымнай быстрыні жыцця!

Любіць Радзіму навучыла маці
З дзяцінства і да сённяшняга дня.
І як дачка, хачу дваім прызнацца,
Што для мяне яны — любоў адна.

Мары. Матуля. Мова.
Ранак. Радзіма. Радня.
Вёска. Вяртанне. Высновы.
Водсветы. Вырай. Вясна.

З вечнасцю звязаны словы,
З лёсам бацькоўскай зямлі,
З пахам бароў верасовых,
З водсветам спелых калін...

Мама. Радзіма. Мова.
Злітнасць. Сугучнасць. Выток.
І не забыць мне высноваў.
І не закрэсліць радок.

Над жаўтабродскаю лясной градой,
Як забыццё, як часу паўтарэнне,
Краманы ліст шукае мяккі дол.
Варушыцца старыя дубоў карэнне.

І адчуваеш — закіпае кроў,
Замілаваннем сэрца тваё б'ецца,
Калі дасветнай восеньскай парой
Лісцёвае святло у зранкі льецца.

Я супраць адзіноты. Літары
Над Свіслаччу
Марознай ноччу свецяць.

Ты, лёс, хутчэй сустрэчу падары.
Як холадна сусор'ям у сусеце.

Далёкае святло чужых планет.
А мы свае, знаёмыя да болю.
Палова адзіноты для мяня.
Другая ходзіць ценем за табою.

Да крыві я губу прыкушу.
Ком адчаю захопіць дыханне.
Веру сэрцу свайму: напішу,
Што вядома не ўсім пра каханне.

— Не падмані...
— Не падманю.
— Не забывай...
— Не забываю.
— Не вінаваць ні ў чым...
— Віно.
— Забудзь адзінага...
— Кахаю.

«Без памяці. Неўпрытайкі. На людзях»...
(Хіба ім пакароціш языкі!)
Кахала — і не ведала, што будзе
Любоў — глыбей вірлівае ракі.

Любоў — вышэй за чэрвеньскія золкі,
Любоў — чысцей крынічнага святла.
Любоў — як прысмак палыновы горкі.
Каб помслівай ніколі не была!

Віктар ШНІП

І быць сонцу навек над намі,
Не рассыпацца слову на гукі.

І зямлю я возьму рукамі,
І зямля мяне возьме за рукі.

Ад карэння да кроны ў небе
Неспазнанае з часам спазнаем.
З працай, з думай святой аб хлебе,
Як і свет, самі вечнымі станем.

Плач матуль і дзяцей мы чуем,
Без душы чалавек — не пачуе.
Мы Зямлю ад агню ўратуем,
Нас Зямля ад агню ўратуе.

Ужо каторы дзень
Жанчыны брукчу полюць.
Канца траве няма,
Хоць ты начуй на полі.

І дома ў агарод
Пракралася макрыца.
Жанчынам гаварыць
І не нагаварыцца.

А вернуцца дамоў,
У агарод адразу.
Які бясконцы дзень!
Ды не хапае часу.

Кругом усё бягом.
— Мы адпачнём зімою.
...На поле зноў ідуць.
І поле за спіною.

Францішак Багушэвіч

Ён сядзеў каля дарогі,
Як туман, увесь сівы.
— Бурачок, ты ж пахаваны.
— Дудка грае — я жывы.

— Падкажы мне, што іграці?
— Грай, што маеш на душы,
Толькі ад няшчырай песні
Дудку, браце, беражы.

І пайшоў ён па дарозе,
Як туман, увесь сівы.
— Бурачок жа пахаваны.
— Дудка грае—ён жывы.

УПЕРШЫНЮ ў «ЛІМЕ»

ЁН СТАЯЎ, прыхінуўшыся да сцяны гранітнай трыбуны Цэнтральнай плошчы, і, здавалася, нічога не заўважаў. Яго вочы, чорныя і пранізлівыя, што некалі так падабаліся нашым дзяўчатам, былі прыплюшчаны. Няголены твар бледны. З-пад капелюша выбліска скленя, нібы мокрая, пасмы валасоў.

Я зводдаль хвіліну прыглядаўся да яго. Нязменны чырвоны шалік, абматаны некалькі разоў вакол шыі, даходзіў адным спущаным канцом амаль да каленяў. Цёмна-шэрае расшпіленае паліто адкрывала даволі-тані забруджаныя белыя світэр. На галаве — чорны капялюш. Усё такое, як калісьці, і не таго. Цяпер ён мне чымсьці нагадваў Раскольнікава, хоць я яшчэ не паспеў асэнсаваць, чым. Можна, нейкай адлучанасцю, незразумелым сумам, што ішоў ад яго твару?

Гэта быў Рагачэўскі, мой колішні сябра. Мастак, як звалі яго ў нашым студэнцкім асяроддзі. Ён і сапраўды быў мастаком. Карэнны мінчанін, жыў з бацькамі, меў свой уласны пакой-майстэрню, як толькі выдавалася вольная хвіліна, бег да нас у інтэрнат.

Не ведаю, што яго цягнула: нашы дзяўчаты, атмосфера студэнцкага брацтва ці што іншае. Можна, на нас, фізіках, філолагах, матэматыках, ён правяраў сілу ўздзеяння свайго таленту? Ці, можа, яму патрэбна была адрацы, гэта значыць, пакланенне? Пакланенне ў добрым сэнсе гэтага слова, калі яно дае мастаку ўпэўненасць у сабе і смеласць ажыццявіць важныя задумкі.

Тады мы такіх пытанняў не задавалі, мы проста сябравалі з ім. Там, дзе паяўляўся Рагачэўскі, было заўсёды весела. Бывала, падловіць каго-небудзь у «цікавай» позе, калі той ад здзіўлення раскрые рот або, не дай бог, засуне палец у нос, тут жа за пяць мінут накідае партрэт і ўручыць пад агульны рогат. Пра жываніс ён умеў так гаварыць, што ўцягваў у кола сваіх інтарэсаў людзей, часам вельмі далёкіх ад спраў мастацтва. Яму прарочылі вялікую будучыню.

Мы не бачыліся тры гады, і я быў вельмі рады, што так нечакана су-

стрэў яго. Я падышоў і па старой звычцы рубам далоні злёгка ўдарыў яго па плячы. Ён не ўздрыгнуў ад нечаканасці, а вяла падняў вочы і спыніў

З першых жа яго слоў на мяне па-тыхнула півам і саладкаватым пахам віна.
— Ды вось прыехаў са сваіх бало-

Алег ЖУК

АПАВЯДАННЕ

Алег Жук нарадзіўся ў 1959 годзе ў Баранавічах. Скончыў факультэт фізікі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Працаваў настаўнікам у вёсцы Рэвяцічы Бярозаўскага раёна. Зараз служыць у радах Савецкай Арміі.

позірк на маім твары. Хвіліну на мяне глядзелі пустыя, ніякавыя вочы, але вось у іх паявіўся агеньчык радасці: пазнаў. Рэзка адхінуўшыся ад сцяны, ён ухапіў мяне за плечы. На твары з'явілася ўсмешка, нават хваляванне. Цяпер ужо ён не нагадваў Раскольнікава, а быў падобны на таго вясялага хлопца, якім я яго ведаў раней.
— Ты? Адкуль? Прывет!

цістых мясцін паглядзець на сталіцу, — адказаў я.
— Ну, то здароў! — Мастак працягнуў руку. Ён быў відавочна рады.
— Як жывеш? — пачаў я распываць.
— Ат... — Мастак махнуў рукою, спахмурнеў.
— Што малюеш?

— Нічога. Абрываў усё. Нічога не выходзіць. І лянота, — з горыччу прызнаўся ён. — На ўсё напляваць. Нічога не хочацца рабіць.

— Чаму так?
Ён замоўк і паглядзеў міма мяне. Пасля скамянуўся:

— Раскажы лепш пра сябе.
— Гэта доўга. Надакучыць стаяць. Пайшлі лепш у кафэ. Я галодны, як воўк.

Мастак ніўнуў галавой у знак згоды, і мы моўчкі накіраваліся ў кафэ. Моўчкі дайшлі да самага цырка, моўчкі ўвайшлі ў кафэ. Наведвальнікаў было мала: час абеду мінуў. Знайшлі вольныя столік селі адзін насупраць другога.

Афіцыянтка адразу ўзяла заказ. Пакуль чакалі, я расказваў пра сваю вёску на Палессі, працу ў школе, пра тых нашых сяброў і агульных знаёмых, з якімі падтрымліваў сувязь праз пошту або чуў, як склаўся іх лёс пасля заканчэння інстытута. Ён маўчаў або ўстаўляў кароткае пытанне. Я гаварыў і разглядаў свайго сябра. Так, ён вельмі змяніўся. Без паліто выглядаў значна худзейшым. Праўда, твар, калі ён зняў капялюш, крыху пацяплеў, не выдаваў такім бледным, як на вуліцы. Як заўсёды — світэр, як заўсёды — шалік цераз плячо, а вочы — не тыя. Мутнаватыя, скіраваныя ўглыб сябе.

— Памятаеш нашага паэта? На Гомельшчыне. Ажаніўся. Косця-матэматык, той, што табе пазіраваў на дудара, у Омску. Наташка і Ніна замужам. Я не жанаты...

Ён мяне не слухаў. А можа, і слухаў, але твар яго не выказваў ніякай цікавасці да таго, што я гаварыў. Нібы яму было ўсё роўна. І я замаўчаў. Тым больш, што мне ад яго хацелася пачуць, чым душой жыве, над чым працуе, а галоўнае — хацелася дазнацца аб прычыне перамены, якая — было відаць — адбылася з ім. Але аб гэтым я чамусьці не мог спытаць проста так, з былой студэнцкай бесцэрымоннасцю. Чакаў, што ён сам раскажа.

Нішто бясследна не знікае,
Аднойчы ўзнікшы на Зямлі.
На могілках растуць бярозы,
Нібы з мінулага ўзышлі.

Прывыклі да грымот у небе,
І да забруджаных крыніц.
Падчас, падчас пра боль гаворым,
Калі душа і не бальце.

Зямля дае — зямля прымае.
І толькі вечнае — свято,
Якое людзі пакідаюць
Там, дзе нічога не было.

Вярба

Ляжыць на вуліцы вярба —
Як трэску расшчапіў пярун.
Спыніўся ля вярбы Антось:
— Яе на дрывы забяру.

— Вярбу мой бацька пасадзіў, —
Суседка шпарка падышла.
— Твайго шчэ бацькі не было,
А ўжо тады вярба была.

Каля вярбы перабылі
Усе вяскоўцы за паўдня.
Апошнім дзед Ігнат прыйшоў
І шапку зняў.

Бярозе быць бярозай,
Траваю быць траве.
Сябе не запытаеш,
Навоста ты жывеш.
Калі жывеш, не знаеш,
Чаго прыйшоў з начы:
Ці бараніць бярозу,
Ці каб яе ссячы?
Твой след, што ты пакінеш,
Пяскамі заплыве.
Бярозе быць бярозай,
Траваю быць траве.

Ікар

Наперадзе сусвет,
А за табой — зямля.
А крыл ужо няма,
Не будзе і пасля.

Ды праз вякі ляціш,
Мы за табой ляцім.
Хоць раз, але ўзяцець
Патрэбна у жыцці.

Не ведаеш сябе,
Ды ведаеш прастор.
Ты даляцеў да нас,
Не адляцеў да зор.

І ўсё ляціш, ляціш.
Услед гляджу
Здаля.
Наперадзе сусвет,
А за табой —
Зямля.

Зашкліў мароз раку.
Вы футра апанулі.
— Ну як жывеце вы? —
Прайшлі і не зірнулі.

Работу маю я,
Вы маёце пасаду.
Вам снег псуе настрой,
Я рады снегападу.

Паважна ідзіце,
Бы шэпчаце: «Глядзіце».
На сцэжцы галалёд.
— Глядзіце не ўпадзіце!

Чаго, сястра, сумуеш?
Глян, сын у сад заве.
Там яблыкаў сюзор'і
Рассыпаны ў траве.

Мы вечныя ў сусвеце,
Калі ў нас ёсць працяг.
Не мы ў руках абставін,
А ўсё ў людскіх руках.

Хто нашы сцэжкі пройдзе,
Калі не пройдзем мы?
Яшчэ высока сонца,
Далёка да зімы.

— Я забыўся вам падзякаваць, —
нізка пакланіўся.

Яму не хацелася, каб яго лічылі
звычайным выпіхам, і цяпер яго па-
пярэдняе «выбачайце, я...» афіцыянтка
магла прыняць за ўступ да падзякі за
прывесены абед. Ён бачыў, што я гэ-
та разумею, і таму, калі жанчына
пайшла, ціха спытаў:

— Ты не супраць?
— Ды не... За сустрэчу...

Гутарка не клеілася. Яго паклон,
пагардліва ўсмешка афіцыянткі, маё
ўласнае крывадушнае «ды не...» пакі-
нулі непрыемны асадак. Я бачыў: ён
чакаў віна і нерваваўся. Без патрэбы
перакладваў з месца на месца відэлец
і нож, браўся за кілішак.

Калі афіцыянтка прынесла віно, ён
ужо больш не дзякаваў. Хуценька на-
ліў поўны бакал і, не чакаючы мяне,
без тоста, выпіў. Піў не адрываючыся,
як сасмаглы касец п'е ваду ў гарачы
дзень.

— За сустрэчу! — падняў я сваю
чарку. — Чаму ты не закусаеш? Еш.

Ён пахітаў галавой, адсунуў талер-
ку. Чакаў, пакуль я перакую, каб
яшчэ раз наліць віна. Я не вытрымаў:

— Ну, дык раскажы, што малю-
еш.

— Нічога. Неяк не магу.

На маё здзіўленае запытанне вачы-
ма ён адказаў:
— Але ёсць задума. Ужо даўня.

Ёсць.

Было відаць, што віно зрабіла сваю
справу. Твар у яго паружавеў, з'яві-
лася ахвота гаварыць.

— Ужо два гады збіраюся зрабіць
адну цікавую рэч. Толькі збяруся з сі-
лай. Гэта будзе цудоўна! Уяўляеш?
Цёмна-фіялетавае неба. Дзе-нідзе пра-
біваюцца праз хмары палосы. Жоўтыя
і белыя... На гарызонце такая ж пала-
са... Зара. На гэтым фоне рэшткі На-
ваградскага замка. Збоку курган Мін-
доўга, раскапаны ў падножжы. Пясок
жоўты-жоўты. Ля магільні сам Міндоўг.
Сівы, з доўгімі валасамі, у латах, аба-
піраецца на ржавы меч і глядзіць на
замак. З рова ў вопратцы, адпаведнай
свайму веку, узнімаецца Вітаўт.
За ім князь Андрэй Полацкі. Уяўля-
еш? «Уваскрэшанне мерцвякоў у На-

вагрудку». Сама назва за сябе гаво-
рыць.

— Скажы, — перапыніў я яго, —
ты гэта даўно?

— Што?

Я паказаў на бутэльку.
— А-а, — ён паспрабаваў усміхнуць-
ца, але замест усмешкі непрыемная
грымаса перакрывіла яго твар. — г-гэ-
та... Язык не хацеў яго слухацца, а
галава апускалася на грудзі. — Свято-
ша...

«Святоша» было адрасавана мне.

Хвіліну ён пасядзеў з апушчанай га-
лавой, затым рыўком узняўся і пацяг-
нуўся да віна. Выліў апошняе, патры-
маў уверх дном бутэльку над бакалам
— даражыў кропляй.

— Толькі ты не думай... Ты мяне
знаеш... Будзе карціна. Слова гонару!
Хочаш — прысягну! Заўтра — усё!

Я разумеў, што нічога ў яго ўжо не
будзе. Звычайная п'яная вера ў тое,
што з заўтрашняга дня пачнецца но-
вае жыццё. Заўтра будзе балець гала-
ва і сухасць у роце не дасць спакою.
Каб пазбавіцца ад гэтага, ён пойдзе
піць піва, калі, канечне, будзе за што.

Сустрэне такіх, як сам, — і пайшло-
паехала. Так будзе дзень за днём, бо
няма ў яго ўжо сілы, каб кінуць піць.

— Ты працуеш дзе-небудзь?

Ён неяк невыразна паціснуў плячы-
ма.

Я з жалем глядзеў на яго. Не хаце-
лася верыць, што таленавіты, разум-
ны хлопец так апусціўся. Хаце-
лася ўхапіцца за саломінку ратунку.

— Слухай, — сказаў я яму, калі
мы выйшлі з кафэ, — збярэй свае
мальберты і фарбы — і едзем да мяне
на Палессе. На цэлае лета, а хочаш —
і на зіму. Пачнеш усё спачатку. Ну?

Угаворы мае былі дарэмныя: ён
п'яна ўсміхаўся і адмоўна круціў га-
лавой.

Ноччу я доўга не мог заснуць. На-
стойліва прыходзіла адчуванне віны
перад ім. Я адпіхаў, перабіваў іншымі
думкамі, а яно лезла. Ён ужо і тады,
калі прыходзіў да нас у інтэрнат, піў
пакрысе, але на гэта ніхто не звяртаў
увагу. Падумаеш, ад хлопца гарэлкай
пахне. Ніхто не спытаў: «Чаму ты
сёння выпіў?» Можна, хоць адна дзяў-
чына ў інтэрнаце сказала: «Не пайду

з табой танцаваць, бо ад цябе нясе га-
рэлкай? Не, гэтага не было, ручаюся.
Усім тагачасным укладам жыцця мы
прызвычайваліся да таго, што гарэлка
— нічога дрэннага. Здаў экзамен —
трэба «замачыць», купіў джынсы —
«спырнуць», прыйшлі прыяцелі —
трэба «раздушыць паўлітра», а на імя-
нінах — «напіцца да чорцікаў». Калі
ты не піў, на цябе ў мужчынскай кам-
паніі глядзелі, як на белую варону. Ды
ці толькі ў мужчынскай? Памятаю, як
Наташа, мая аднакурсніца, аднойчы
сказала пра хлопца, што доўга і на-
стойліва заляцаўся да яе, і яна яму
ўсё ж дала адстаўку: «Не п'е, не ку-
рыць — слабак». Сказана было жар-
там. Няхай сабе жартам, але ў нейкай
меры погляд дзяўчыны на хлопца ад-
біўся ў ім выразна.

Думкі паступова прынялі іншы кіру-
нак: Сярожа Васілюк, мой вучань,
кемлівы, ляскавы хлопчык з сумнымі
вачамі. Як не быць вачам сумнымі, ка-
лі бацька з маці цераз дзень ганяюцца
адно за адным з сякерай, або ляжаць
п'яныя хто на лаўцы, хто пад лаўкай.
Старэйшы, Віктар, другі ці трэці год
лічыцца вучнем дзесятага класа вя-
чэрняй школы, п'е разам з бацькамі.
Апрача старэйшых, яшчэ трое малых.
Трэба нешта рабіць. Алкаголікі Васі-
люкі даўно сядзяць бяльмом на воку
школы і суседзяў. Устанавіць шэфства,
выклікаць на педсавет, паставіць пы-
танне на праўленні калгаса — было,
было ўсё гэта і не дало ніякіх вынікаў.
Звычайная гаварыля. Тут трэба
дзеінічаць. Выратаваць Сярожку —
мой абавязак. Ізаляваць ад бацькоў
хоць бы на лета, а пасля нешта пры-
думаецца. Уладнаваць прыцэпчынам
у далейшую брыгаду. Каб і начаваў
там, далей ад бражнага духу. Пасля —
у інтэрнат. Чаго я тут сяджу? Трэба
спяшацца. Трэба ехаць дадому, у сваю
школу. Доклад свой я адчытаў. Што
мне тут больш рабіць?

Калі я збіраў у інстытуце ўдаска-
налення настаўнікаў сваю камандзі-
роўку, сакратарка пацікавілася, чаму
я не дабыў курсы да канца.

— Трэба спяшацца на Палессе: там
хлопчык тоне.

Яна паглядзела на мяне, як на вар'я-
та.

Лебядзіная песня зімы.

Фотаэцюд А. БАЙДАК.

ІМЯ НА АФІШЫ

І зноў — Сымон-музыка

Нядаўна віцэбчане зноў убачылі на коласаўскай сцэне спектакль «Сымон-музыка». Здавалася б, няма ні асаблівай падзеі, ні так званай інфармацыйнай нагоды. Спектакль ішоў 83-і раз — і лічба не круглая, і афіша нічым не адрознівалася ад той, даўняй. І ўсё ж мне захачалася паведаміць пра гэты фантаст з жыцця Акадэмічнага тэатра імя Януба Коласа як пра адметны. Паспрабую растлумачыць, чаму.

Спектаклі, як і людзі, старэюць. Старэюць нават хутчэй, чым людзі. Дзесяцігадовы ўзрост для іх — паважаны ўзрост.

Даўгалецце спектаклю можа надаць толькі... любоў. Любоў гледача. Любоў тэатра.

«Сымон-музыка» паводле пэмы Януба Коласа ўпершыню быў паказаны 21 лістапада 1976 года. Назаўтра зусім малады ў той час рэжысёр Валерый Мазыньскі, не абцяжараны сённяш-

німі званнямі і пасадамі, як кажуць, «прагнуўся славамі». Наўрад ці знойдзеца ў рэпертуары коласаўцаў спектакль, апроч «Несцерні», які сабраў бы гэтую прэсу, стаў бы гэтым жа вядомым. Пры нязмэнна напоўненай зале ён ішоў паўтара года. І раптам амаль знік. Так здарылася, што пакаіну тэатра лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі акцёр Сяргей Шульга, якога паўсюль аднадушна прызналі сапраўдным Сымонам, і спектакль ператварыўся ў назву для параду, займаючы першы радок толькі на гастрольных афішах.

Трэба аддаць належнае і занятым у спектаклі акцёрам, і «бегламу» выканаўцу: сышоўшы зноў ці то ў Маскву, ці ў Мінску, ці ў Каўнасе, ці ў Львоўе, яны проста «з калёс» ігралі «Сымона-музыку» на прэм'ерным узроўні.

А віцэбчане ўтым часам, атрымліваючы паведамленні пра

трыумф свайго спэнтанля на далёкіх падмостках, вусна і пісьмова пыталіся, як жа убачыць яго ў родным горадзе. Можна зразумець рэжысёра В. Мазыньскага: у спектакль, пастаўлены на адзіным дыханні, яму цяжка было ўвесці іншага акцёра, не падобнага на С. Шульгу. Але ж трапятная ўлюбёнасць акцёраў у коласаўскі твор, гатоўнасць у любы момант сабрацца і сыграць «Сымона» былі надзвычай спрыяльнай глебай для таго, каб з'явіўся новы, пастаянны выканаўца цэнтральнай ролі.

І вось адбылося.

Калісьці я меў дачыненне да гэтага спектакля як аўтар інсцэніроўкі. Ледзь ці не ўсе паказы бачыў. А сёння глядзячы нібы ўпершыню. Ведаю кожнае слова, якое павіна прагучаць. Ды раз-пораз не патрапляю за выканаўцам. Не, не таму, што ён недакладна вымаўляе тэкст — штосці іншае, новае чуно за знаёмымі, непакісна роднымі радкамі.

Сымона іграе Міхась Краснабаеў, мінулагодні выпускнік Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута...

Ён не стараецца перайграць ці паўтарыць свайго тытулаванага папярэдніка. Маладосць, адпаведныя псіхаліфічныя даныя самі па сабе не давалі акцёру права на гэтую адказную ролю — бадай што першую ў творчым жыцці. Сымон Краснабаеў да таго ж меней за ўсё прывязаны да пэўнага узросту. Можна, акцёр пакуль што занадта рацыяналістычны, аднак, думаецца, гэта непазбежны этап і эмацыянальнага, і духоўнага, і эсэнсаванага спасціжэння вобраза. Ён імкнецца захапіць — і захапіў — свежасцю і адначасова сталасцю думкі. Сымон нібыта памудрэў за дзесяць гадоў сцэнічнага існавання. Герой не столькі ахвяра няшчаднага лёсу, ён прадчувае, прадбачыць свой лёс.

Толькі ў тых момантах (асабліва ў фіналах абедзвюх частак), дзе адпаведна першапачатковаму пластычнаму і музычнаму рашэнню спэнтанля малады акцёр ідзе след у след за папярэднікам, — толькі там узнікаюць падставы для параўнанняў. Ды пераважна ён ідзе свайой дарогай асэнсавання долі мастака, адоранай асобы «ў свеце здэку, свеце гора».

У спектаклі з прэм'ернай свежасцю, як і заўжды, іграюць Таццяна Мархель, Рўген Шыпіла, Тадэвуш Конштыс, Алесь Лабанок, Баласлаў Сяўно, Таццяна Ліхачова — словам амаль усе, што і дзевяць з ганам гадоў назад. Іграюць захоплены, шчыра, з любоўцю. Іграюць, як гаворыцца, Сымона-музыку. Усіх іх хочацца павіншаваць з прэм'ерай.

Уладзімір ГАНЧАРОВ.
Віцебск.

СПЕКТАКЛЬ... ДЛЯ ЎСІХ

«Камедыя пра Лісістрату» ў Тэатры-студыі кінаакцёра

На тэатральнай афішы Мінска з'явілася імя, вядомае хутчэй з падручнікаў па антычнай літаратуры: Арыстафан. Спектакль па матывах твораў старажытнагрэчаскага драматурга паставіў вядомы кінарэжысёр Валерый Рубінчык.

Прэм'ера Тэатра-студыі кінаакцёра «Камедыя пра Лісістрату» — найперш яркае тэатральнае відовішча, якое захапляе багаццем фантазіі, нечаканасцю сцэнічных прыёмаў, вымагае ад акцёраў высокай тэхнікі і пластычнай культуры. Вострасатырычныя камедыі антычнага драматурга, звязаныя з культывымі абрадамі ў гонар багіні ўрадлівасці Дэметры, стыхій фалічных ігрышчаў і народнага карнавалу, сёння наўрад ці можна ўзнавіць на сцэне ў першапачатковым выглядзе. Тэатр прывабіла антываенная скіраванасць твораў Арыстафана, — тэма, а не яе мастацкае вырашэнне вялікім камедыёграфам. Аўтарства ў распрацоўцы гэтай надзвычай актуальнай тэмы калектыву бярэ на сябе.

В. Рубінчык стварае ўласны сцэнарый, сфармуляваўшы тэкст Арыстафанавых п'ес «Лісістрата», «Цішыня», «Птушкі», «Жанчыны на свяце Фасмафоры»... Стрыжнем інсцэніроўкі з'явіўся сюжэт пра змову жанчын з камедыі «Лісістрата». Жанчыны клянуцца не наталіць мужавых жаданняў, пакуль не запануе на зямлі Элады мір, хаваюцца ў Акрополі і прымушаюць мужчын скончыць войны.

Мастацкі вобраз спектакля (сцэнаграфія Д. Мохана) пазбаўлены гістарычнай і часовай канкрэтнасці. На сцэне уста-

ноўлена двух'ярусная металічная канструкцыя з бляшаным прамавугольным брамы пасярэдзіне. Тут жа б'юст Арыстафана, фатаграфія руін антычнага Акрополя, ірыніца з сапраўднай вадой і складаная машына для пускання пары. Тэатральная машынерыя, занулісная работа не схаваны ад глядацкіх вачэй, уведзены ў тканіну спектакля. Рэчы нібыта абвргаюць адна адну свайой несумяшчальнасцю. Па ўмоўнай канструкцыі паважаны кропчыкі жыва вевень. Побач з невялікімі басейнам прыкладзены рэйкі, па якіх на тачцы вывозяць бутафорскага наня. На чорным фоне кожная дэталі спектакля глядзіцца рэальна і ярка. Антычныя ўбранні персанажаў спалучаюцца з рэчамі адкрыта тэатральнымі: маскамі, бутафорскімі крыламі, кардоннымі шлемамі.

Свет спектакля створаны з асколкаў эстэтычна розных сістэм, ён супярэчлівы, канфліктны і пазбаўлены завершанасці, падражнівае гледача, выклікае разнастайныя асацыяцыі, здзіўляе нечаканымі супастаўленнямі з'яў, учынкаў, ідэй. Трагедыяная тэма тут суседзіцца з камедыйнамі трыкамі і сучаснай эстрадай, амаль цыркавыя эфекты мяжуюцца з тэатральна вытанчанымі мізансцэнамі.

В. Рубінчык адмаўляецца ад адзіства жанру, стварае спектакль мазаіку, выкарыстоўвае самы шырокі арсенал прыёмаў драмы, фарсу, пароды, эстрадна-цыркавага шоу. Рэжысёр нібыта гаворыць, што сюжэт пра Лісістрату можа быць раскрыты разнастайнымі сродкамі, але той ці іншы жанр яго абмяжуе, зробіць аднабокім.

Акцёрам даецца вялікая свабода ў выбары сродкаў для стварэння вобразаў і яны вы-

...У IV стагоддзі да нашай эры «бацька камедыі» Арыстафан прапанаваў дасціпны сродак выкараніць з жыцця людзей войны. Персанажы камедыі «Лісістрата» — грэчаскія жанчыны змовіліся супраць сваіх мужоў і сыноў, якіх, замест таго, каб вырошчваць хлеб, гадаваць дзяцей і складаць песні, са зброяй у руках пераіроўвалі дзяржаўныя межы, забіваючы адзін аднаго.

...У XVIII стагоддзі нашай эры выдатны сатырык Джанатан Свіфт бліскуча выкрыў абсурднасць захопніцкіх войнаў. Ганарыстыя ліліпуты з «Падарожжаў Лемюэля Гулівера» ўсчынаюць бойку з суседняй краінай толькі на той падставе, што там, калі снедаюць, разбіваюць курыныя яйкі і тупога канца, а не з вострага...

Думкі і спосаб мыслення класікаў сусветнай літаратуры супалі ў гэтым сезоне з творчымі пошукамі Рэспубліканскага ТЮГа і Тэатра студыі-кінаакцёра. З'явіліся два цікавыя і надзвычай актуальныя спектаклі, з якімі сёння знаёміць чытачоў чарговы выпуск «У святле рамп».

у зман Свіфт тых, хто хацеў убачыць у ягоных «Падарожжах» усяго толькі бяскрыўдную казачку. Вось і тэатр крыху нікавае перад узроставам вызначэннем свайой новай працы. Каму яна адрасавана? «Падарожжы Гулівера» надзвычай ахотна ставілі ў лячальных тэатрах і вельмі рэдка — на драматычнай сцэне. Таму, напэўна, што ў такім спектаклі «па тэхнічных прычынах» не можа існаваць сам Гулівер. Няма яго і ў ТЮГа, гучыць толькі ягоны голас. Але роздум Гулівера пра лёс чалавечы ўплечены ў рэжысёрскую канцэпцыю спектакля, які А. Стрыкуноў адрасаваў і дзецям, і дарослым.

Тэатр юнага гледача імкнецца гаварыць на сучаснай мове. Новы сцэнічны твор адметны складаным зместам, яркім пластычным малюнкам, прыгажосцю касцюмаў, цікавай сцэнаграфіяй, музыкай. Толькі акцёрскае выкананне (за малымі выключэннямі) засталася ў палоне звыклых тогаўскіх уяўленняў і штампаў. Ці няма ў гэтым нейкай крыўднай заканамернасці?..

Сам Гулівер застаўся па-за спектаклем, а тут, на сцэне, імператарскі двор бавіць час глупствамі і недарэчнасцямі, якія, тым не менш, рашуча

ўплываюць на жыццё людзей. Перш-наперш, гэта культ скачкоў. Хто скокне вышэй, той і пераможа ў палітычнай гульні, зойме важную дзяржаўную пасаду. Скачучы ўсе. Але «планку» ставіць сама імператрыца. Захоца, і высока ўздыме свой скіпетр, злітуецца — апусціць ніжэй. Дагодзіш «дужаму» — пераможаш у скачках. Логіка простая... «Нам не патрэбны міністры, якія не ўмеюць балаясаваць», — заяўляе Гамбаста. Так, не патрэбны тыя, хто думае самастойна і супраціўляецца глупствам, невуцтвам. Капрыз, і вось ужо ні ў чым не вінаватыя ліліпуты за турэмнымі кратамі.

Дзея спектакля разгортваецца на фоне вялізных шахматных клетак і фігур у рост чалавека (мастак Л. Герлаван). Шахматныя клеткі ўтвараюць імператарскія палаты, балконы, залы і пакоі; фігуры ці то мяняюцца месцамі, ці то ўвогуле знікаюць з поля бою.

Улюбёны занятак імператара Олі Молі — разбор шахматных партый. Ён захоплены ім настолькі, што часам механічна зацвярджае чужое рашэнне, прыгаворваючы: «Так таму і быць». Невялікі шахматны зборнік і мініяцюрная шахматная дошка — самыя каштоўныя цацкі імператара. Ды і ўся Ліліпутыя

У ролі Сымона музыкі — М. КРАСНАБАЕУ.
Фота С. КОХАНА.

У ПРОМНЯХ ЛІЛІПУЦКАГА МЕСЯЦА

«У КРАІНЕ ЛІЛІПУТАЎ» паводле Д. Свіфта ў Рэспубліканскім тэатры юнага гледача

...Са старонак кнігі каралеўства ліліпутаў здавалася вялізным мурашнікам. Растрывожаны чалавекам, быў ён не страшны... Калі перачытваеш «Падарожжы Лемюэля Гулівера», захапляешся рэалістычнасцю свіфтаўскага мыслення — і спрачаешся, спрачаешся з ягоным неўмяшальніцтвам і пакорлівасцю лёсу. Чалавек і мураш. Чаму аялікі так цярыліва трывае атрутныя ўкусы малага? Варта ж толькі рукой паварушыць, і...

«Падарожжа ў Ліліпутыю» звычайна адрасуецца дзецям. Наступныя часткі кнігі Джанатана Свіфта, прасякнутыя глыбокім філасофскім роздумам, больш цікавыя дарослым. «Паніцыя вялікага і малага ісца паніцыі адносна», — напісана ў аўтара, што дае падставу зірнуць інакш на чытанку нашага дзяцінства. Данамагае ў гэтым Тэатры юнага гледача, які выпускаў спектаклі «У краіне ліліпутаў».

П'еса Н. Осіпавай адвольна тлумачыць вядомы твор Свіфта, у ёй шмат прыдуманых і проста непатрэбных. Па звыклых узорах створана лінія ўзаемаадносін Элькена і Арасты, незразумелыя паводзіны шпіёна Фрэнца, не вызначана неабходнасць ролі Зводні. Пераакцэнтаваны характар ліліпутскага імператара Олі Молі — яго-

ныя зласлівасць і жорсткасць перададзены імператрыцы Гамбасце... Таму, напэўна, не лішне будзе зрабіць невялічкі экскурс у час, што нарадзіў класічную кнігу.

...Эпоха напудраных парыкоў і вышываных камзолаў. Вялікая ўвага да знешнасці, этыкету, строгае захаванне пісаных і няпісаных правіл — і бязглуздыя забавоны, жорсткія войны. Думкі выдатных людзей XVIII стагоддзя сягаюць за межы краіны, мацерыка, планеты, Сірано дэ Бержырак апісвае жыццё на Месяцы. Тамара Кампанела прыдумаў краіну Утопію. Даніэль Дэфо стварыў незвычайны свет на бязлюдным востраве. А сціплы ірландскі пастэр і бліскучы сатырык Свіфт разам са сваім героем падарожнічае то да гігантаў, то да лапунцаў, то да ліліпутаў, то ў дзівоўную конскую дзяржаву... Не, рэчаіснасць рашуча не задавальняла лепшых прадстаўнікоў таго даўняга часу. Але ж фантазіі абаяліліся на жыццёвыя рэаліі, трансфармуючы іх адпаведна недасяжнаму ідэалу. Даследчыкі творчасці Свіфта запэўніваюць, што англійскі сатырык адмаўляў

сацыяльны прагрэс увогуле, ды яго не магла не цікавіць перспектывная мадэль грамадскіх адносін, заснаваных на разумных пачатках. У прыватнасці, — без войнаў...

Шмат якія думкі пісьменніка з п'есы Н. Осіпавай выпалі, але гэта — антываенная — засталася. Нават узмацілася ў выніку рэжысёрскіх пошукаў Анатоля Стрыкунова.

Ліліпуты — сварлівы народзец — пастаянна канфлікуюць паміж сабой, з суседзямі, нават з «чалавекам-гарой», якія называюць Гулівера. Людскія жыцці для імператарскага двара не каштуюць ані шлэга. Вайна абаяшчаецца з прыхвастамі. І тут вялікае і малое гранічна збліжаны: катастрофа вайны і капрыз імператрыцы — два бакі аднаго медала. Рашэнні прымаюцца безагаворачна, лёгка.

Чаму Гулівер падпарадкоўваецца законам ліліпутскага каралеўства? У падручніках мы знойдзем пераканаўчы адказ: Ліліпутыя — чалавечая прырода без маскі. Дакладней — сучаснае Свіфту англійскае грамадства і ягоныя палітычныя норавы. Законы гэтага супольніцтва — лапунцы для Гулівера. Нічога не варта было яму растаптаць задаволеных сабой мурашоў, ды ён не зрабіў гэтага. Малое і вялікае памяншаліся месцамі. Такая «падмена» не можа не ўстрыжваюць дзятву на спектаклі ТЮГа. Сапраўды, калі малое назалае, замінае — яго трэба адкінуць. Гулівер — церпіць, нават не спрабуе скінуць цацачныя пугы...

Што і казаць, моцна ўбей

яўляюць шмат выдумкі. Выканаўцы падуладна хіба толькі фэбуле і тэатра-рытмічнаму ладу спектакля, а таксама агульнаму для ўсіх іранічнаму стаўленьню да сваіх герояў. Выключэнне — галоўная гераіня камедыі Лісістрата ў выкананні С. Кузьміной (гэта самая моцная акцёрская праца ў спектаклі, пра яе — крыху пазней).

Сярод шматлікага жаночага лагера вылучаюцца свавольная спартанка Лампіто (І. Нарбекава), манерніца Мяліна (Н. Жукоўская), залішне гаварлівая Кляніка (Т. Мужэнка). Мужчынскія «батарэі» на сцэне прадстаўлены цудоўным фарсамым дэстам жанчынападобнага Клісфена (Ю. Казючыц) і заікі Агафона (А. Гур'еў). Сябрукі выманьваюць жанчын з асаджанага Акропаля пёўнем, спрабуюць узламаць браму кардонным бярвяном, сварача на вераломных удзельніц змовы. Яны надзвычай вынаходлівыя ў сваіх учынках. Пераапануты ў жаночае адзенне Клісфен лётае матыльком і віскліва спявае куплеты. «Вястункай багоў» Ірыдай з вялізнымі бутафорскімі крыламі, падобнымі на дэльтаплан, у экзатычным убранні апускаецца з-пад каласнікоў Агафон і паводзіць сябе як заўзятая спявак з мюзік-хола. «Птушка» бамбіць сцэну сапраўднымі петардамі, металічная канструкцыя выбывае іскрамі бенгальскіх агнёў, з'яўляецца кардэбалет, і на нашых вачах нараджаецца феерыя.

Яшчэ адзін прадстаўнік «моцнай палавіны» — мужны атлет Кінесій (П. Юрчанкоў). Яго мы бачым у дзеі з Мірынай (С. Турава). Распалішы жаданне супруга, Мірына пакінула Кінесія, і той качаецца па падлозе, абурэцца па-нямецку, што ўспрымаецца амаль як цытата з Фрэйда: сексуальная незадаволенасць вядзе да агрэсіі.

Правадыр мужчын, кіраўнік тэатралізаванага штурму Акропаля Саветнік — удалая акцёрская работа І. Мацкевіча. Ён гаворыць напышліва прамовы, прымае, гераічныя позы, ствараючы пародыю на палітычнага трыбуна і трагічнага акцёра адначасова. У стрататэатры, вялікім калаўроце спектакля муж-філосаф губляе свой німб

Сцэна са спектакля «Камедыя пра Лісістрату». У галоўнай ролі — С. КУЗЬМІНА. Фота У. ШУБЫ.

велічнасці. Яго закруціць у прасціну-тогу і павязуць са сцэны на рыпучай тачцы, як непатрэбную застылую статую.

Тэатральнае відовішча створана ў адпаведнасці з формулай «спектакль на самага шырокага глядача», калі разумець яе як імкненне задаволіць самыя розныя густы. Устаўкі ў асноўны сюжэт, разгорнутыя камічныя і эстрадныя нумары, акцёрскія рэпрызы... Розныя і ў эстэтычным, і ў сэнсавым значэнні сцэны важныя для тэатра не толькі самі па сабе, але і ў спалучэнні, мантажы. Ды, з іншага боку, праз эстэтычны і сэнсавы гушчар спектаклю нялёгка «прабіцца» да глядача. Плынь асацыяцый — літаратурных, жыццёвых, палітычных — даволі стыхійная, часам увогуле не «працуе» на асноўную думку, якая выказана ў роздме Лісістраты пра вайну і мір. Уражанне драбніцца, распадаецца, верх бярэ крыху халаднаватае, адцягнутае захваленне знешняй формай відовішча.

У Арыстафана Лісістрата — персанаж камедыі. Для тэатра — вобраз драматычны, нерв спектакля і ягоны абагульняючы пачатак. Унутраны свет Лісістраты — С. Кузьміной вылучаецца паслядоўнасцю і працягласцю развіцця, што збольшага знітоўвае эклектычнае відовішча.

Лісістрата, як і ўсе жанчыны, можа захапіцца гулівым

ігрышчам, быць смешнай, агаліць люткі і задзіраць прыпол сукенкі, кідаць жартаўлівыя рэплікі ў залу. Яна — разумны чалавек і здольны арганізатар. Калі трэба — падбаздзёрць, падтрымае кампанію, гаданнем на пер'і скіруе жанчын да жаданай мэты. Але інтанацыя першага плачу пра вайну чутная заўсёды, і толькі глядачам Лісістрата пакажа свой разгублены, змучаны твар.

Міжусобіца паміж дзяржавамі ператварылася ў «вайну полаў». Гэтае «змаганне», здаецца, скончыцца не хутка. І Лісістрата, тая самая Лісістрата, якая клялася над кубкам віна, — «изменю, так пить мне только воду» — першая абвясчае: «будзем мірыцца».

Яна спрабуе знайсці хоць нейкае чалавечае разуменне ў Саветніка. Ды ён бачыць у жанчыне толькі ваяўнічую амазонку, і вайна распаліцца зноў. Свет спрадвечна канфліктны. І паслабленне канфлікту ў адной са сфер жыцця імгненна пераносіць яго ў іншую сферу. Лісістрата гэта зразуме-ла.

Паслы клічуць Лісістрату як сівілу, як багіню міру, гераічныя мужы ідуць да яе па дапамогу.

Яна ведае, што прымірэне не будзе доўгім, бог вайны грукае ў сваю ступу. Глядзельная зала замірае, слухаючы голас Лісістраты, якая апявае цудоўнае імгненне доўгачаканай цішыні. Маўчанне не пратрывае доўга, шумлівае відовішча зноў закруціцца ў сваім калаўроце. Тэатр прапануе ўслухацца ў цішыню і ацаніць яе.

Лісістрата заклікае заключыць мір і пераводзіць усеагульную канфліктнасць з разбуральнай у стваральную, патрабуе спаборнічаць ва ўменні кіраваць дзяржавай, у акцёрскай гарэзлівасці і таленце:

Если вышли вы мириться,
Состязайтесь в остроумье,
В созиданье, а не в драке...

Такі маральны і сэнсавы вынік усяго спектакля. Заклік да чалавечага розуму, што прагучаў са сцэны адначасова і ад імя старажытнага Арыстафана, і ад імя сучаснага тэатра, надзвычай актуальны менавіта сёння.

Уладзімір МАЛЬЦАУ.

Сцэна са спектакля «У краіне ліліпутаў».

Фота С. КАЛТОВІЧА.

жыве па законах дзіцячых гульні. Людзі не ходзяць, а скачучы. Выкрыкваюць ваяўнічыя воклічы. Не ўмеюць лічыць і галасаваць. Лёгка блытаюцца ў сур'ёзных справах і сур'ёзна корпаюцца ў дробязях. Раз-пораз Олі Молі (надзвычай цікавая акцёрская работа В. Лебедзева) адрываецца ад шахмат і спрабуе вяршыць суд па справядлівасці. Але дабрый імператар нейка... няўпэўненая, Олі Молі не здатны выкараніць беззаконне і самадурства, што квітнеюць за ягонай спіной.

А над усім гэтым дзівацкім светам вісіць ліліпучкі Месяц — вялізнае курынае яйка... Створаная рэжысёрам сцэнічная атмасфера трымацца можа толькі на дружнім акцёрскім ансамблі. Масавыя сцэны моцна сцэманаваны рэ-

жысёрскай воляй, але некаторыя «кавалкі» спектакля літаральна рассыпаюцца ад нядабайнага і невыразнага выканання. Напрыклад, усе лірычныя эпізоды ажываюць толькі са з'яўленнем Олі Молі... Патанаюць у шуме глядзельнай залы дыялогі Гандляркі і Сялянкі, Гургі і Фліманпа, Фрэлака і Капітана варты, Элькена і Зводні. Палярныя прыёмы ігры ў М. Патрова (Фліманпа) і І. Сідорчыка (Элькен). М. Пятроў вопытнымі і, на жаль, штампаванымі прыёмамі перахоплівае ўвагу глядзельнай залы, хоць скарыстоўвае адну, максімум дзве фарбы ў абмалёўцы характару. Глядач смяецца, ды гэтага мала, вельмі мала для такога спектакля. І. Сідорчык, наадварот, залішне спакойны і стрыманы ў сваёй ролі. Ён спрабуе разважаць. Але дзе-

цям больш падабаецца сачыць вачыма, чым удумвацца ў словы.

Тут міжволі просіцца размова пра ўзаемаадносінны тэатра і глядача. Кантакт сцэны і залы ў ТЮГу парушаны. Гэта можна сказаць пра ўсе без выключэння спектаклі на асноўнай пляцоўцы. (На камернай справы ідуць лепш). Парушаны кантакт жорстка адбываецца на якасці акцёрскага выканання. На жаль, сёння мы не можам казаць пра высокі ўзровень майстэрства акцёраў ТЮГа. І, тым не менш, добра ведаем, што там нямала таленавітых і адораных людзей, якія гадамі не могуць праявіць свае здольнасці.

Ярнае відовішча з добрай музыкай (нампазітар Л. Захлеўны) і адмысловымі танцамі (балетмайстар С. Дрэчын), з выразнай пластыкай (І. Сідорчык) і тонкімі псіхалагічнымі работамі (В. Лебедзеў) з поўным правам магло б упрыгожыць рэпертуар Тэатра юнага глядача. Я кану «магло б», маючы на ўвазе мастацкі ўзровень новай работы. Ды на шляху спектакля да глядача ўсё яшчэ стаіць звыклая перашкода — недавер і аблынаваць школьнікаў да свайго тэатра. ТЮГ, на жаль, не з'яўляецца часткай духоўнага жыцця мінскай дзяўцы. Ён нецікавы дзецям. Выпраўляць становішча павінны мы, дарослыя, — тэатр, настаўнікі, бацькі.

...Але вернемся да размовы пра малое і вялікае. Чалавек вывучае муральнае жыццё, напэўна, дзеля таго, каб зведць самога сябе і ўдасканальвацца. Свіфт гісторыяй свайго Гулівера падказвае нам вырашэнне складанай праблемы. Чалавеку ўласцівы не толькі заганы ліліпучы, але і неадольнае імкненне да справядлівасці. Трэба зберагчы свет ад памылак, ад войнаў, неўцыва і хцівасці. Новы спектакль ТЮГа — пра гэта.

Таццяна АРЛОВА.

Паводле звыклых уяўленняў Барон — ці не самы мізэрны чалавек у горкаўскай п'есе. Ягонае духоўнае падзенне адбылося, напэўна, яшчэ да таго, як трапіў ён на дно жыцця. Барон пагарджае людзьмі, ды жыве імі, «як чарвяк яблыкам» — быў і застаўся паразітам. Хіба толькі розніца, што некалі паразітаваў на сотнях прыгнечаных, а цяпер жывіцца, галоўным чынам, з дробнага картэчнага махлярства і няшчаснай Насты...

Але Барон у выкананні Р. Янкоўскага настолькі абаяльны, што ягоны цыраваны арыста-

ванне. Ён вельмі падобны да сваіх сужыцеляў: летуценніца Наста выдумляе сабе каханне, Акцёр — лячэбніцу для алкаголікаў, а Барон, як далёкі сон, прыгадвае дзедавы карэты з гербамі. О, і ў яго былі калісьці заняці! Гэта ж з іх пацягнуўся ланцуг метамарфоз-пераапананняў — ад мундзіра дваранскага інстытута да арыштанцкага халата. Дзедавы карэты, пасады і прыгонныя нічым не напоўнілі душу ўнука. Таму, здаецца, Барон Р. Янкоўскага і сам свайму расказу вялікай веры не дае. Ды няма для яго большай зня-

АКЦЁРЫ І РОЛІ

ДАЛЕЙ — ЖЫЦЦЁ

кратызм выклікае ўсмешку зусім без ценю злараднасці. Акцёр знаходзіць для свайго героя мноства маленькіх дэталей-характарыстык: брудную, калісьці белую манжэту, якая вытыркаецца з прага рукава, ірваную насоўку... Барон зухавата падцягае штаны латанга-пералатанага касцюма; элегантна папаяваўшы на далоні, прыгладжае кучары; недаку-

вагі, чым пачуць «не веру, не было гэтага!» ад Насты. (Васька Попел прапаноўвае ўкленчыць і пабрахаць сабакам Барона не зняважыў, а Наста — недаверам — абразіла!)

«Як гэта не было!» — усхадзіўся Барон. Для яго «было ці не было» гучыць ледзь не гамлетускім пытаннем, бо калі «было», дык маюць сэнс усе жыццёвыя метамарфозы... Ён жа для нечага нарадзіўся, для нечага жыве! Як кідаецца ён даводзіць сваё баронскае мінулае, як узлятае па прыступках хісткай лесвіцы за фуражкай з кукардай, як шукае «паперы» (вытанчаная акцёрская імправізацыя) — сведчанне «праўды»!.. Жыхары начлежкі панура сочаць за Баронавай мітуснёй. Па сутнасці, нікога ягоная радавітасць не цікавіць. Начлежка маўчыць. Урэшце, Барон вывуджае свае « доказы » аднекуль з-за падкладкі рванага пінжака, совае іх Насце ў твар, але тая нават вачэй не ўздывае. Барон да Саціна — і той адварнуўся... Дзейнасцю, справай, учынкамі трэба даводзіць сваё паходжанне — чалавечае, адзінае, вартэ павагі. Разгублены Барон накідаецца на Насту, злучаецца, прамакуе на размову Саціна...

Барона іграе Р. ЯНКОЎСКІ. Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

рак не кідае, а, загасіўшы аб падэшву, хавае ў нейкае падабенства партыгара... Выхаваны на французскі манер, грасіруе «р» і ў лаянцы падкрэслена звяртаецца да д'ябла, а не да чорта... Што і казаць, няшмат засталася ад колішняга выхавання, няшмат...

Р. Янкоўскі іграе Барона, які прагне... справы. Занятку. Уздымаецца заслона, а ён ужо збіраецца на кірмаш разам з Квашнёй. Падпрызвэаецца вялізным клятчастым шалікам — будзе дапамагаць гандляваць смажанымі трыбухамі, прастаіць колькі часу на марозе, змерзне... Паход на кірмаш спыніць на пэўны час ягонае марнае існаванне. Сёння Барон — у гуморы, энергічна прыкурвае папярору, нязлосна чапляецца да Насты. «Я заняты!» — важна адказвае на прапанову падмесці падлогу, прыспешвае Квашню і радасна значае, узяўшыся за кашы: «Сёння нешта цяжка...»

Але сапраўднай справы, працы, занятку — няма. Няма ні для каго з жыхароў начлежкі: людзі выкінуты з жыцця і асуджаны грамадствам на непатрэбнасць. Гэта разумее і Барон, неаблагі па сутнасці чалавек, у чым паступова пераконвае нас Р. Янкоўскі. Як жа падзекваўся з яго лёс, каб выявіць гэтую неблагую сутнасць!

«Я — нічога не чакаю. Усё ўжо... было! Прайшло... скончана!.. Далей!» — хлусіць Барон сам сабе. У размовах з Настай, з Квашнёй, з татарынам зноў гучыць ягоная просьба-патрабаванне: «Далей!» Што далей? Гаварыць? Хлусіць? Піць? У сцэне з Саціным праўца адказ: жыць! Гэта адзіная баронава праўда-спадзя-

Р. Янкоўскі паказвае як мяняецца Барон пад уплывам Саціна. «Ты гаворыш, як... прыстойны чалавек!» — звяртаецца ён да былога тэлеграфіста. Ніякай пагарды, ніякай іроніі не тоіцца ў гэтых словах. Дзякуючы Саціну ўсё ведамае Барон: усе яны тут — прыстойныя, усе — людзі, усе — роўныя. Пакуль каціўся на дно, не заўважаў гэтага. Можна, тады і людзей вакол не было!..

Сваё чалавечае паходжанне, сваю прыналежнасць да роўнай давесці не так проста, як радавітасць. Для ўчынкаў, няхай сабе крадзяжы ці шулерства, характар трэба мець. Барон Р. Янкоўскага пакутуе ад бесхарактарнасці і інстынктыўна шукае ці то заступніка, ці то кіраўніка — цягнецца да Саціна, да Насты, бо нават Наста духам мацнейшая за яго. Пасля п'янага адчаю, п'янага бунту яна будзе дапамагаць Наташы ў бальніцы, а Барон і на адчай не здатны, не стае характару. І «пераапананні» ў яго жыцці, — хутчэй вынік бесхарактарнасці, — тлумачыць Р. Янкоўскі.

...Смерць Акцёра спачатку скалане Барона, потым ён усвядоміць: загінуў блізкі; роўны, чалавек. Ці не таму ў фінале мы ўбачым Барона далучаным да магутнага грознага хору начлежнікаў? Ад песні павеяе свежым ветрам доўгачаканай вясны, — яе прагне не толькі прырода. Р. Янкоўскі дае адчуць: і Баронава жыццё працягнецца далей, і Барон пойдзе ў жыццё... Калі хопіць характару самому жыць у моцным парыве вясення ветру і падтрымаць сваю роўню — людзей.

Жанна ЛАШКЕВІЧ.

«ПАЛІТО НАВЫРОСТ»

У Дзяржаўным тэатры лялек БССР рыхтуецца да пастаноўкі спектакль «Граф Гліскі-Папалінскі» па п'есе А. Вольскага. Рэпетыцыі вядзе новы галоўны рэжысёр тэатра Аляксей Лялюскі. На ягоным творчым рахунку шэраг цікавых паставак на міскай і магілёўскай лялекных сценах, а гэтую пасаду ён атрымаў у спадчыну ад бацькі, добра вядомага дзяцва казачніка Анатоля Аляксандравіча Лялюскага.

З Аляксеем ЛЯЛЮСКІМ сустрэўся наш татны карэспандэнт «ЛіМа».

— Казачы нешта пэўнае пра спектакль, які нараджаецца цяпер у тэатры, яшчэ рана. Хочацца, каб быў наш новы твор сапраўды народным, беларускім — зместам сваім і вонкавымі адзнакамі. Магчыма, панам яго ў Югаславіі, у час Дзён культуры нашай рэспублікі ў Славеніі... Што тычыцца планаў на будучыню, дык пра іх таксама гаварыць цяжка. Часам даводзіцца мяняць планы і самому, бывае, мяняюцца іны і не па тваім жаданні... Паўтару лепш старую, ды, бадай, правільную выснову: рэжысёр усё сваё жыццё ставіць адзін спектакль. Спектакль сваёй душы, свайго светаразумеання, свайго перажывання. Гэты спектакль я і буду шукаць, яго і буду намагацца ставіць.

Сёння мяне вельмі турбуе тая акалічнасць, — працягвае А. Лялюскі, — што, нягледзячы на поспехі — нашага мастацтва, яг ўздзеянне на глядача, думаецца, усё ж недастатковае. Найперш гэта тычыцца маладога, юнага глядача. На вялікі жал, значная частка моладзі захапляецца не тым, чым трэба, абмяне безумоўна вартыя ўвагі і павялі, для задавальнення сваіх духоўных запатрабаванняў нярэдка зяртаецца да замежнай культуры, прытым далей, не лепшых яе ўзораў. Апошнія найбольш і хваляюць. Супрацістаўляць гэтым можна толькі адзінае — больш і шырай прапагандаваць сваё мастацтва, нацыянальнае і сучаснае, а таксама класіку, нашу і замежную. Класіка ёсць класіка, гэта лепшае, што створана чалавечым, яна непаддаецца часу і кан'юктур, гэта, як кажуць, прытулак для любых густаў. Таму і сваю задачу галоўнага рэжысёра бачу ў тым, каб ажыццяўляць пастаноўкі найперш твораў беларускай драматургіі і класічных.

Хочацца яшчэ сказаць пра цесную сувязь паміж нашымі дзіцячымі спектаклямі і будучым дарослым жыццём сённяшняга дзіцяці. Мы даўно заўважылі цікавую з'яву: часта наша творчасць прыносіць дарослым ці не больш радасці, чым дзецям. Таму, напэўна, што сядзячы ў зале, яны на нейкі час забываюцца на сваю «даросласць» і вяртаюцца ў чысты, непасрэдны свет дзіцяцтва. Дзе белае заўсёды белае, а чорнае — чорнае і дзе адразу відаць, што добра, а што — кепска...

З сённяшніх дзяцей мы выхоўваем будучых грамадзян. Трэба дапамагчы ім размежаваць добра і зло, праўду і ману, зразумець сапраўдную прыгажосць. Трэба кінуць у іх душы зерні таго, што робіць чалавека чалавекам, а заадно, магчыма, і напярвае нешта ў гэтай малой чалавечай асобе, якая фарміруецца пад уплывам навакольнага свету.

Увогуле, «паліто» спектакля, калі можна так сказаць, павінна быць не ў аблічкі, а навіроств. Не сюсюкаць з дзітвай, не ўлагоджваць, а сніроўваць яе да разумення сур'ёзных высноў. Толькі тады мы даможамся сваёй мэты. Толькі тады сённяшнія хлопчыкі і дзяўчынкі праз гадзі прыясуць зарад дабыні, шчырасці і чысціні чалавечых адносін, які даў ім тэатр.

Інтэр'ю ўзяў
М. КАВАЛІЦКІ.

АГЛЯД ПАЧАЎСЯ

У сталіцы рэспублікі пачаўся VIII агляд-конкурс народных, узорных калектываў самадзейнай творчасці г. Мінска і Мінскай вобласці і іх калектываў-спадарожнікаў, прысвечаны XXVII з'езду КПСС. У гэтай прадстаўнічай справаздачы, якая завяршыцца напярэдні Першмай, прымаюць удзел дзесяткі калектываў.

Першымі выступалі — ім быў прадстаўлены Палац культуры Мінскага трактарнага завода імя У. І. Леніна — дзіцячы харавы калектыв, праз дзень — у мінулы нядзелю — у Палацы культуры Белсаўпрофа справадачу трымалі дзіцячы харэаграфічны калектыв.

С. АНЦІПЕНКА.

Праз гадзіну зашуміць рэпетыцыі пакой, напоўніцца галасамі, музыкай. Пакуль тут нязвычайна — скрыні з канцэртным рэквізітам, музычнымі інструментамі. Увагу прыцягваюць наклейкі з загадкавай вязю іерогліфаў: хор нядаўна вярнуўся з Кітайскай Народнай Рэспублікі. Вядома, першае пытанне да кіраўніка калектыву — пра гастрольны ўражанні.

нага мастацтва Лі Тана: «Савецкае мастацтва любяць у Кітаі. Мы добра памятаем гадзі сяброўства з вашай краінай. Песні, якія вы прывезлі, асабліва «Кацюша», «Падмаскоўныя вечары» ў Кітаі любяць і ведаюць многія». Жэнь Шыцы, рэктар Пекінскага цэнтральнага інстытута нацыянальнасцей Кітая, выказаўся так: «Трэба пашыраць сяброўства паміж савецкім і кітайскім народамі. Варты ўсялякага адабрэння

— Калі шчыра, дык амаль што не. Паранейшаму мы ў замкнёным коле сваіх праблем. І адна з галоўных — праблема рэпертуару. Влінае дзякуй Юрыю Уладзіміравічу Семянюку, які штогод прыносіць да нас свае творы. Актыўна супрацоўнічае з намі малады кампазітар Эміль Наско, да апошніх дзён нашым сябрам быў Іван Іванавіч Кузняцоў. Ды вельмі ўжо абмежаванае кола нашых аўтараў. Можна, вядома, спрачацца, штосці прымаць ці не прымаць у нашых праграмах, але калі няма стабільнай дапамогі кампазітараў, даводзіцца

разумець, народны хор — канцэртны калектыв, і асноўны наш слухач — вясковы. Хоць мы жывём і працуем у сталіцы, не так часта выпадае выступіць дома. План у нас вялікі — 165 канцэртаў у год, і значная іх частка праходзіць у калгасных клубах.

Вясковы слухач і вельмі ўдзячны, і асаблівы. Людзі прыходзяць на нашы канцэрты пасля нялёгкага працоўнага дня, прыходзяць «да артыстаў», прыходзяць, як на свята. І праграма наша павінна быць святочнай, спалучаць у адзінае песню, танец, інструментальную музыку.

— Гэта ж ваш даўні прыцягальнік — кампазіцыйная пабудова праграм, імкненне да сінтэзу мастацтваў...
— Такая наша спецыфіка... і зноў паўтару пажаданне, каб кампазітары больш арыентаваліся на гэтую спецыфіку, на нашага слухача, словам, дапамагалі хору ў «чарнавой» працы.

— Міхаіл Паўлавіч, у вестыбюлі я паглядзела стэнд з фатаграфіямі. Па іх можна вывучаць гісторыю хору. Дык вось, калі ўспомніць гісторыю... Першыя артысты прыйшлі ў Дзяржаўны народны хор з самадзейнасці. Генадзь Іванавіч Цітовіч нават даваў аб'яву ў газету з запрашэннем для ўсіх, хто хоча прыйсці на праслухоўванне. Сёння артысты хору — музыканты з грунтоўнай адукацыяй.

— Так, прыходзяць у хор і пасля кансерваторыі. Але ў асноўным нашы артысты — выпускнікі музычных і культурна-асветных вучылішчаў. Вось ужо некалькі гадоў у Мінскім музычным вучылішчы працуе аддзяленне народных спеваў. Бадай, больш цікавымі былі першыя выпускі. Мы прынялі ў свой калектыв сем дзяўчат. Аднак, цяпер стан спраў крыху пагоршыўся: вось ужо некалькі выпускаў аддзялення ні па вачальніцкіх, ні па сцэнічных дадзеных не адпавядаюць нашым патрабаванням.

— А не спрабавалі вы пашукаць усё ж кадры сярод удзельнікаў мастацкай самадзейнасці?

— Па-першае, у самадзейным калектыве адны патрабаванні, у прафесійным — іншыя. Па-другое, адна справа, калі спевамі ці танцамі чалавек займаецца ў вольную часіну, «для душы», і зусім іншае, калі гэта робіцца яго прафесіяй. Прафесія наша прад'яўляе да чалавека пэўныя патрабаванні: ад многага прывычнага трэба адмовіцца, патрэбна нават ломка рытму жыцця, а не кожны на гэта ідзе.

— Я ведаю, што вы даўно маршыце пра студыю народных спеваў пры хоры...

— І не толькі спеваў, а і харэаграфіі. Нам патрэбна свая лабараторыя, таня, напрыклад, як ва ўкраінскім хоры імя Вяроўкі.

— Дарэчы, ці падтрымліваеце вы прафесійныя сувязі з іншымі народнымі калектывамі краіны, ці ўлічваеце іх творчы вопыт?

— З такіх калектываў найбольш цікавыя праца, вопыт Паўночнага рускага народнага хору. Задача ж кожнага народнага калектыву — ці то Паўночны, ці то Варонежскі, ці то Уральскі хоры — захоўваць музыкальную культуру свайго рэгіёна, апрацоўваць сваё «поле», і на гэтай сваёй ніве ў нашага калектыву працы багата.

Высокае званне ў гэтай калектыву: «акадэмічны». Як кажуць, яго лягчэй атрымаць, чым трымаць. Таму і неспакойна жывецца хору. І чакаюць ад яго чагосьці новага, лепшага. А чаканні і надзеі слухачоў — зорка далейшых пошукаў, творчага неспакою, імкнення мастацкага кіраўніцтва вырашаць сённяшнія задачы народна-харовага выканаўства.

Людміла МІТАКОВІЧ.

„На гэтай ніве багата працы.“

Гутарка з мастацкім кіраўніком Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору БССР, заслужаным дзеячам мастацтваў рэспублікі Міхасём ДРЫНЕУСКІМ

— Калі ў самалёце сцюардэса аб'явіла, што мы прыземляемся ў аэрапорце Пекіна, — расказвае М. Дрынеўскі, — прылалі да ілюмінатараў, але Пекіна так і не ўбачылі: аэрапорт знаходзіцца ў 40 кіламетрах ад кітайскай сталіцы. Бадай, самае першае ўражанне — яркае сонца (дарэчы, яго спадарожнічала ўсёй нашай вандроўцы) і, з першых жа хвілін, добразачлівае, увага з боку кітайскіх таварышаў.

Вядома, мы вельмі хваляваліся: ведалі, што летым у Кітаі пабывала некалькі творчых груп савецкіх пісьменнікаў, дзелячых мастацтва, перад нашым прыездам выступіў Мяскоўскі класічны балет, і вось кам выпала прадстаўляць беларускае савецкае мастацтва. Аднак першы ж канцэрт рассяў нашы хваляванні.

Ён адбыўся ў самай прэстыжнай канцэртнай зале Пекіна — Палацы культуры нацыянальнасцей.

Пасля Пекіна мы пабывалі яшчэ ў двух гарадах: у Цзыніні і ў курортным горадзе Цындао, што на беразе Жоўтага мора. Усяго з 12 па 27 снежня мы далі 7 канцэртаў, на якіх пабывала больш за 10 тысяч чалавек. Выступленні праходзілі ў перапоўненых залах, і, як нам казалі кітайскія таварышы, задоўга да нашага прыезду ўсе білеты былі прададзены.

У праграму мы ўключылі, акрамя беларускіх, рускія і украінскія народныя песні і танцы, спявалі «Кацюшу», «Падмаскоўныя вечары», «Уральскую рабінчанку», «Калінку», прычым некаторыя з іх выконвалі на кітайскай мове. Аназлася, у Кітаі добра ведаюць гэтыя песні.

Міхаіл Паўлавіч падрыхтаваў да нашай гутаркі водгукі кітайскай прэсы, якая шырока асвятляла гастролі хору. Вось што пісала, напрыклад, газета «Бейцзін жыбао»: «Беларуская народная музыка, у якой уважліва сапраўды талент народа, прад'явіла адлюстравала яго жыццё, яго імкненне да цудоўнага. У час выступлення атмосфера ў зале была гарачай, жывой, жыццядараснай. Гэта сведчыць пра тое, што мастацтва савецкага народа ўзрушае кітайскую публіку». А вось водгук старшыні Усекітайскага таварыства па вывучэнні опер-

намаганні ўсіх кітайскіх і савецкіх людзей, накіраваныя на ўзмацненне дружбы і супрацоўніцтва паміж народамі Кітая і СССР».

— З новай сілай мы адчулі значнасць нашай працы, — дадае М. Дрынеўскі. — Паміж намі і залай, здаецца, не існавала моўнага бар'ера, мастацтва зблізіла нас. У такіх умовах працаваць было лёгка і прыемна. Тое ж узаемаразуменне і цікавасць мы адчувалі і па-за сцэнай, у нашых штодзённых сустрэчах з кітайскімі сябрамі.

— А цікавыя сустрэч, пэўна, было нямала?

— Так, мы пазнаёміліся са старажытнай культурай Кітая: архітэктурнымі помнікамі, музэямі. Пабывалі ў Пекінскай оперы і на заводзе фарфорна-фарфянавых вырабаў. Запомнілася сустрэча з выкладчыкамі і студэнтамі Пекінскага цэнтральнага інстытута нацыянальнасцей (у ім вучацца прадстаўнікі каліа плячідзесяці нацыянальных меншасцей Кітая). Сустрэча праходзіла ў канцэртнай зале інстытута. Выступалі і мы, і кітайскія артысты. Вельмі ўразіла іхняя харэаграфічная школа, суладдзе пластычна і мімікі, майстэрства пераўвасаблення. Слухалі кітайскіх спевачоў. У іх адметная манера выканання, мелодыка багата арнаментаваная.

Сустрэчаліся мы з удзельнікамі ансамбля песні і танца горада Цындао — выступілі адно перад адным. І апошняе наша выступленне адбылося ў палатневым СССР у Кітаі. Спявалі беларускія песні. Выступалі без кацюмаў, калі можна так сказаць, у «хатніх абставах», бо рэвюзіт ужо адправілі... Словам, гэта была ўражлівая і значная паездка для ўсяго калектыву.

— А наперадзе новыя выступленні...

— Не за гарамі ўдзел у Днях беларускага мастацтва ў Эстоніі, а потым паездка ў Славенію разам з групай дзелячых беларускага мастацтва. І, зразумела, уводзім у нашы праграмы новыя нумары.

— Міхаіл Паўлавіч, вось вы загаварылі пра вашы сённяшнія турботы. Некалькі гадоў назад мы з вамі размаўлялі менавіта пра надзённыя творчыя праблемы народнага хору. Ці змянілася з таго часу штосці да лепшага?

Усё рабіць самім. Робім, як адчуваем, як разумеем, як умеем.

— Але, напэўна, ёсць у вас свае кансультанты?

— Нашы праграмы праглядаюць Генадзь Іванавіч Цітовіч, Лідзія Саўлаўна Мухарыцкая, Зінаіда Якаўлеўна Мажэйка, Ларыса Канстанцінаўна Алексіютовіч, супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Яны і нашы крытыкі, і дарадчыкі. Хачу адзначыць добрым словам кіраўніка нашага аркестра Мікалая Васільевіча Сірату. Ён музыкант-інструменталіст, але добра ведае і спецыфіку нашага хору. Гэта чалавек, улюблены ў народную песню, і значная колькасць апрацовак належыць яму.

Па-ранейшаму крыўдуюць на нашых кампазітараў. Мабыць, і цікавей працаваць над сімфанічным творам, операй ці вальнымі цыкламі, не стрымліваючы сваю фантазію і волю спецыфічнымі ўмовамі нашага жанру. Мабыць, і зручней, хаваючыся за шырма «фальклорнасці», раскладаць «па цагляных» народную песню. Аднак, часам губляе яна ў гэтых «гульнях» сваю жывую душу. Пра тое, што песня народа, яго харовае мастацтва — частка нашай духоўнай спадчыны, гавораць усё. А ці ўсё мы робім дзеля таго, каб гэтае мастацтва жыло пасля нас?

— І ўсё ж некалькі значных твораў, цікавых і для вашага калектыву, з'явілася ў апошні час. Я маю на ўвазе араторыю Дзмітрыя Смольскага «Паэт», паэму Віктара Помазава «Янка Купала», дзе гучанне народных галасоў мае пэўны вобразны сэнс.

На мінулым з'ездзе Саюза кампазітараў Беларусі ў выкананні вашага хору гучала кантата Міхаіла Васючкава па матывах старажытных народных балад.

— Зразумела, мы ўдзячны гэтым кампазітарам, бо праца над іхнімі творамі была цікавай і карыснай. Дарэчы, кантата Васючкава напісана спецыяльна для нашага хору і групы ударных інструментаў. Як і араторыю «Паэт», мы запісалі яе на Беларускім радыё. Аднак, хоць і многае даў гэты твор для нашага творчага росту, на жал, застаўся на ўзроўні «студыйнай работы».

Мы чакаем цікавых прапаноў, мы — за эксперымент, але,

ПРЭМ'ЕРЫ

П'еса Г. Каржанеўскай «Шукайце кветку-папараць» атрымала сцэнічнае ўвасабленне ў Гомельскім абласным тэатры лялек. Пастаноўку ажыццявіў рэжысёр У. Матрос. Мастак — Н. Баяндзіна, кампазітар — А. Вайнштэйн, льялькі сканструяваў Д. Чавускі.

Фота М. БЯЛЬКОВІЧА.

ЛЯЖАЧЫ КАМЕНЬ

(Працяг. Пачатак на стар. 4).

школьнікі, корпаюцца на градках. І для іх карысны заняткі і нам падмога.

Уладзімір Уладзіміравіч падкрэслівае грамадскае, сацыяльнае значэнне ўласнага сядзібнага дома ў вёсцы. Перасяліўшыся ў новы дом, ён сам адчуў упэўненасць, што ўсе гады будзе працаваць у «Новым жыцці». Цяпер яго не так лёгка «перакінуць» у другую гаспадарку. А «перакідваць» спецыялістаў і кіраўнікоў гаспадарак з аднаго месца на другое пакуль што любяць. А ў яго ёсць моцны аргумент — свой дом. Цяпер на дзесяткі гадоў ён мяркуе планы па механізацыі вытворчасці свайго калгаса. Так і аграром, так і заатэхнік. Так любі рабятнік. Відавочна змяняюць да лепшага свае адносіны да працы механізатары, жывёлаводы, будаўнікі, якія набылі ўласнае жыллё, сваю сядзібу. А стабільнасць кадраў — адна з важнейшых умоў паспяховага ўздыму грамадскай вытворчасці.

Пабывалі мы ў доме шафёра Аляксандра Аляксандравіча Карачуна. Жонка яго лабарантка. Маладажоны. Іх дом аднапавярховы, тры пакоі. Кватэрай, домам, усім пасадам сваім не могуць нарадавацца. Матэрыяльны ўмовы будаўніцтва памярکوўныя. Штомесячная выплата крэдыту складае дваццаць адзін рубель.

Такі ж аднапавярховы дом і ў галоўнага аграрома калгаса Міхаіла Аляксандравіча Бёрыса. Жонка яго, калгасны эканаміст, Леакадзія Мікалаеўна настойліва запрашала агледзець пакоі, пабачыць, якая цудоўная кухня, ванна з душам, які зручны склеп і што на гарышчы можна зрабіць сушылку для бялізны...

Адначасова з калгасам «Новае жыццё» быў створаны жыллёва-будаўнічы кааператыв у калгасе «17 верасня» (вёска Высокая Ліпа, таго ж Нясвіжскага раёна) з дзесяці сямей. Будаўніцтва вядзе тая ж Нясвіжская міжкалгасная механізаваная калона. Забудовваецца цэлая вуліца ў цэнтры пасёлка. Яна завяршае яго афармленне. Пасёлка, дакладней было б назваць яго — пасад, бадай самы прыгожы ў Нясвіжскім раёне. У цэнтры яго вялікі парк з мемарыялам. З трох бакоў парк ахопліваюць вуліцы з прыгожымі жылымі дамамі і грамадскімі будынкамі. З чацвёртага боку парк мяжуе з лесам, які таксама пераўтвараецца ў натуральны парк. У ім стаіць дом адпачынку. Тут жа будзе спартыўны комплекс. Кааператывнае будаўніцтва жылых дамоў паскорыла афармленне цэнтры пасёлка і ўпрыгожыла яго.

Поспех кааператывнага будаўніцтва ў Нясвіжскім раёне трэба прызначыць значным. Гэта толькі пачатак. Але добры, удалы. З неба ён не зваліўся. Гэта вынік клопату аб работніках сельскай гаспадаркі, вынік арганізатарскай работы раённага кіраўніцтва, кіраўнікоў гаспадарак, клопат аб выкананні Харчовай праграмы.

Я вельмі ўдзячны начальніку ўпраўлення капітальнага будаўніцтва (УКБ) Нясвіжскага райвыканкома Віктару Міхайлавічу Рымшу, эканамісту гэтага ўпраўлення Хрысціне Канстанцінаўне Даменікоўскай, якія настойліва раілі мне пабываць у новых пасёлках. Удзячны і раённаму архітэктару

Анатолію Мікалаевічу Радзіёненку, які ахвотна згадзіўся сам пазнаёміць мяне з новым тыпам будаўніцтва непасрэдна, на месцы.

Першае маё інтэрв'ю аб уржаных агляду пасёлкаў Аношкі і Высокая Ліпа мне прыйшлося даваць маім жа дарадцам — Рымшу і Даменікоўскай. Асабліва радавалася і ганарылася добрым маім водгукам Хрысціна Канстанцінаўна. Радасць яе высокай ацэнкай пасёлкаў зразумелая. Яна, у ролі эканаміста УКБ, прымае непасрэдна ўдзел, як і сам Рымша, у арганізацыі гэтых першых жыллёва-будаўнічых кааператываў у Нясвіжскім раёне.

Хрысціна Канстанцінаўна ў тую ж першую сустрэчу пазнаёміла мяне з планам жыллёвага будаўніцтва ў раёне кааператывным спосабам. Калгаснікі большасці калгасаў, рабочыя саўгасаў, спецыялісты сельскай гаспадаркі заявілі аб жаданні ўступіць у жыллёва-будаўнічы кааператыв. Бяда, што слабыя будаўнічыя арганізацыі не даюць магчымасці шырока разгарнуць будаўніцтва. Больш за два дзесяцідванаціціваровых кааператываў яны пабудавалі за год не могуць. Трэба ўлічыць, што ў раёне шырока разгорнута будаўніцтва вытворчых будынкаў, культурнае будаўніцтва. Шмат будзеца жылых дамоў цалкам за кошт калгасаў і саўгасаў — грамадскі жыллёвы фонд. Таму прыйшлося ўстанавіць чаргу на стварэнне СЖБК у калгасах і саўгасах. Наступныя два кааператывы ствараюцца зноў жа ў калгасах «Новае жыццё» і «17 верасня». На чарзе ідуць калгасы імя Леніна, «Слава», «Першае мая» і іншыя.

— Эх, каб у нас былі больш магутныя будаўнічыя арганізацыі, мы не так бы разгарнуліся з кааператывным будаўніцтвам, — шкадуе Даменікоўскай. Пра кааператывнае будаўніцтва ў Нясвіжскім раёне загаварылі ва ўсёй рэспубліцы. І справядліва. Сюды едуць з других раёнаў па вопыт. І недарма. Пераняць ёсць што.

Амаль кожнай раніцы, прыходзячы на работу, райархітэктар Анатоль Паўлавіч Рабаў заставаў для свайго кабінета купку дзядзькоў і цёткаў, якія чакалі яго. Ён ведаў патрэбы гэтых людзей і, не пытаючы, чаго прыйшлі, запрашаў усіх разам у свой кабінет.

— Што, будаваць дамы? — Але ж, але, дамы, таварыш архітэктар, — хорам адказвалі прысутныя.

Незалежна ад задавальнення іх просьбы, Анатоль Паўлавіч усіх заносіў у спіс, каб ведаць, колькі сямей у вёсках Уздзенскага раёна маюць патрэбу ў новым жыллі.

Запісаць людзей у спіс самае простае, а вось задаволіць іх просьбу амаль немагчыма. Першай перашкодай быў недахоп будаўнічых матэрыялаў — цэгля, лесу і іншых. Востры, прытым. Жадаючых набіралася больш за паўсотні чалавек штогод, будаўнічыя ж матэрыялы выдзяляліся на тры-чатыры дамы.

Нават у выпадку поўнага забеспячэння будаўнічымі матэрыяламі рэдка якая сям'я змагла б паставіць дом сваімі сіламі. Сем'і цяпер малыя, не ў кожнай ёсць дарослы мужчына, а калі і ёсць, дом у дзве

рукі не пабудуеш. Трэба сабраць хоць маленькую, з трохчатырох чалавек талаку. А паспрабуй, збярэй. Што ні мужчына — то механізатар або слесар, токар, электрык. Кожны заняты з раніцы да вечара сваёй службай.

Будаўніцтва індывидуальных дамоў раскідана па аднаму-два дамы па вёсках раёна. Падрадныя арганізацыі не бяруцца будаваць такія дробныя распаўсюленыя аб'екты. Такія дамы ў большасці будуецца калгаснымі і саўгаснымі будаўнічымі брыгадамі. А ў некаторых выпадках і самімі забудовшчыкамі, традыцыйным спосабам — талакой. Будуецца іны раз і падрадныя арганізацыі, але рэдка. У Уздзенскім раёне індывидуальныя дамы будзе рамонтна-будаўнічае ўпраўленне, база якога размешчана ў суседнім Дзяржынскім раёне. Там і сваёй работы хапае, таму яно не вельмі ахвотна бярыцца будаваць дамы на Уздзеншчыне.

Тыя паўдзсятка індывидуальных дамоў, якія ставіліся ў раёне за год, не вырашалі жыллёвай праблемы вёскі. Не рабілі прыкметнага знаку ў яе пераўтварэнні ў сучасныя аграрна-абытковыя, у набліжэнні жыллёвых умоў да гарадскіх. Ды і дамы не сучасныя, старасвецкага складу, без аніякіх камунальных выгод. Бацькі ставіць такія дамы, а падростаюць дзеці і адмаўляюцца ў іх жыць, пакідаюць роднае котлішча, ідуць у горад.

На пачатку сямідзесятых гадоў у розных зонах рэспублікі разгарнулася эксперыментальна-паказальнае будаўніцтва калгасных і саўгасных пасёлкаў. У комплекс забудовы ўваходзілі і жыллыя дамы, але, як правіла, гарадскога тыпу — шматпавярховыя, шматкватэрныя. Яны абсалютна чужыя сельскім жыхарам і сельскім умовам. Сяляне напіралі на будаўніцтва аднапавярховых, аднасямейных дамоў, але каб з усімі камунальнымі выгодамі. Гэта добра адчуваў і разумее талі Анатоль Паўлавіч. Не толькі разумее, але і падзяляў іхнія погляды.

Знаёмячыся з будаўніцтвам новых пасёлкаў, Анатоль Паўлавіч бачыў у іх забудове і асобныя аднасямейныя дамы новага тыпу. Такі дом асобна ў вёсцы не паставіш, не пракладзеш у адзін дом водаправод, каналізацыю. Іншая справа, калі набярэцца чалавек дзесяць — дванаццаць — гэта ўжо цэлая вуліца. Тут і водаправод, і каналізацыя, прыродны газ можна правесці. І падрадную арганізацыю на дзесяцідзядзькоў аб'ект лягчэй знайсці. Так прыйшоў ён да думкі ствараць жыллёва-будаўнічы кааператывы.

У той час — апошнія гады дзесятай пяцігодкі — было шмат няяснага ў арганізацыі сельскіх будаўнічых кааператываў. Не было статута такіх кааператываў, нават заканадаўча не былі дакладна вызначаны асновы іх арганізацыі, правы членаў будаўнічых кааператываў. Калі і ўзнікілі дзе такія кааператывы, банкі адмаўляліся крэдытаваць такое будаўніцтва, не было заканадаўчых падстаў.

У жніўні 1982 года выйшла пастава Савета Міністраў СССР «Аб жыллёва-будаўнічай кааперацыі». У ёй было сказана і пра сельскія жыллёва-будаўнічыя кааператывы.

— Ну, мы акрыялі духам. Цяпер развіццё будаўнічай кааперацыі ў калгасах і саўгасах пойдзе як па масле, — загадкава ўсміхаецца Анатоль Паўлавіч.

На сталае яго безліч дробных, выражаных з дрэва фігурак звыроў, птушак, герояў розных казак — лесавікоў, вадзянікаў, дамавікоў. Ён, гамонячы, бярэ то адну фігурку, то другую, аглядае яе і зноў ставіць на месца. Фігуркі гэтыя, як ён прызнаўся, яго хобі. Любіць разбу па дрэве.

Анатоль Паўлавіч пералічвае перавагі кааператывнага будаўніцтва жылля ў вёсцы перад іншымі відамі. Перабудова вёскі ідзе шырокім фронтам, а жыхары яе стаяць убаку. Здраецца, і нярэдка, людзі нічога не ведаюць пра дамы, якія для іх будуецца. Калгасам і саўгасам, ды і будаўнічым арганізацыям, выгадней ставіць чатырох-васьмі-дванаціцікватэрныя дамы. Іх і будавалі. А сяляне мараш пра дамы сядзібныя. Кааперацыя ж якраз і дае магчымасць жыхарам вёскі самі выбраць праекты дамоў па сваім гусце. А выбраць цяпер ужо ёсць з чаго. Архітэктурна-будаўнічыя праектныя арганізацыі рэспублікі прапанавалі некалькі дзесяткаў тыпаў аднасямейных сядзібных дамоў. Праз кааператывнае будаўніцтва можна скарыстаць дадатковыя сродкі, ашчаджоныя насельніцтвам. А гэта па скорыла б перабудову вёскі.

Рабаў адсоўвае свае фігуркі да масіўнай, недабрэнай цяпер чарніліцы і разважае далей.

— Архітэктурна, будаўніцтва не павінны быць самамэтай раённага архітэктара. Яны — важнейшая састаўная частка Харчовай праграмы. І наогул — важнейшая ўмова далейшага ўздыму сельскай гаспадаркі нават у самай далёкай перспектыве. Адна з задач удасканалення развітога сацыялізму. Можна мець багатыя землі, добрае насенне, угнаенні да поўнай патрэбы, навейшую тэхніку, а калі ў вёсцы не будзе жытла, сучасных дамоў з усімі камунальнымі выгодамі, не будзе і людзей. Разумееш? А жыць маладое насельніцтва вёскі ў дамах старога тыпу не хоча. Ім падаў у дом гарачую і халодную вадзічку, вадзяное ацяпленне, газавую плітку, ванну. І ведаецца, яны на гэта маюць не толькі маральнае права.

Такі шырокі падыход да сваіх абавязкаў раённага архітэктара ў Анатоля Паўлавіча Рабава. Гадоў васьм — адразу пасля сканчэння Беларускага політэхнічнага інстытута — ён працуе ў Уздзенскім раёне. Па натуре ён руплівы, неспакойны чалавек, па схільнасці — мастак, у архітэктурную трапіў не выпадкова. Пры яго ўдзеі і пад яго наглядом у раёне пабудаваны і будуецца новыя школы, жыллыя дамы, дамы культуры, дзіцячыя сады, гандлёвыя цэнтры, розныя гаспадарчыя будынікі і збудаванні.

Актыўна ўзяўся ён і за кааператывнае будаўніцтва. Пазнаёміўся з вопытам других раёнаў, асабліва Нясвіжскага, і выбраў для арганізацыі першага жыллёва-будаўнічага кааператыву вёску Сямёнавічы, цэнтр эканамічна, параўнаўча, моцнага калгаса «Новае жыццё».

Пры першай жа сустрэчы Рабава з забудовшчыкамі высветлілася, што сяляне не ведаюць, не ўяўляюць, якія дамы ім прапануюць будаваць у кааператыве. Многіх гэта няведанне, незнаёмства з дасягненнямі сучаснай сельскай архітэктурны насяляроўвала, баяліся, каб ім не сталі навіязваць шматпавярховых стаўбуноў без прысядзібных участкаў, без надворных будынкаў.

— Я зразумеў, што голая прапанова ці заклік уступаць у жыллёва-будаўнічы кааператывы вынікаў не дасць, — кажа Рабаў. — Трэба перш наперш пазнаёміць людзей з тым, што ім прапануецца.

Анатоль Паўлавіч лічыць няведанне вясцоўцамі дасягненняў сельскай архітэктурны сур'эзнай перашкодай на шляху развіцця жыллёва-будаўнічай кааперацыі. Трэба ісці ў вёску з паказам, з прапагандай гэтых дасягненняў. Так узнікла ў яго ідэя перасоўных архітэктурна-будаўнічых выставак у вёсках Уздзенскага раёна.

Сваё «хаджэнне ў народ» Анатоль Паўлавіч рыхтаваў сур'эзна, грунтоўна, як і ўсё, што ні браўся рабіць. У арганізацыі перасоўных выставак яму дапамагло ўпраўленне будаўніцтва і архітэктурны Мінскага аблвыканкома. Забяспечыла праектамі сядзібных дамоў, надворных будынкаў, схемамі планіроўкі сядзіб, фотаздымкамі вуліц новых пасёлкаў, якія пабудаваны ў других раёнах, іншымі матэрыяламі. Рабаў узяў на ногі і свой нешматлікі апарат з пяці чалавек рыхтаваў памяшканні, распрацаваў план найбольш удалага размяшчэння экспанатаў.

Першая выстаўка адбылася ў тых жа Сямёнавічах. Народу сабралася поўны клуб, як ні на адзін сход. Многія папрыходзілі ўсімі сем'ямі. Найбольш было моладзі. Усе сцены глядзельнай залы былі ўвешаны эскізамі самых разнастайных тыпаў дамоў.

Весці гутарку пра архітэктурну нават у сённяшняй адукаванай вёсцы не так проста. Не ўсе знаёмы з архітэктурнай тэрміналогіяй, усякімі там экстэр'ерамі, інтэр'ерамі, пілястрамі, прапілеямі і іншымі мудрагелістымі назвамі. Трэба было знаходзіць адпаведныя, усім зразумелыя словы.

Слухалі архітэктара ўважліва, з цікавасцю. Дамы дэманстраваліся самымі разнастайнымі: і аднапавярховыя трохпакаёвыя, і ў двух узроўнях на чатыры і пяць пакояў, і палешаныя дамы сялянскага тыпу з усімі камунальнымі выгодамі, і катэджы з плоскімі дахамі. Дамы спадабаліся нават самай кансерватыўнай частцы жыхароў вёскі — пажылым цёткам. Дама па іхняй ацэнцы былі вельмі прыгожыя «з выгляду» (экстэр'ер) і вельмі зручныя ўсё зроблена «ў сярэдзіне» (інтэр'ер). Глядзіш на іх і вачэй не адарваць. Спадабаліся дамы і вясковай інтэлігенцыі, і механізатарам, і жывёлаводам.

— Дамаў удалыя, на якія ні паглядзі. Такія раней вёсцы і не сніліся, — з захапленнем хваліў праекты галоўны інжынер калгаса Валянцін Кіклевіч.

— Не дамы — харомы, — узвышаў ацэнку трактарыст Генадзь Берасневіч.

— Харомы... сказаў. — Не згаджаўся з ім шафёр Кастусь Кароль. — Не харомы — палацы. Любы вазьмі — і цябе радаваць будзе і вёску ўпрыгожваць.

— Раз палацы — то чаго ж, будуй, Кароль, сабе палац, будзеш жыць у ім, як кароль! — рагоча Берасневіч.

Весела смяюцца ўсе. Разглядваюць эскізы, жартуюць і між тым кожны выбірае сабе дом.

Першы падышоў да стала, калі Анатоль Паўлавіч пачаў запіс, галоўны інжынер калгаса Валянцін Кіклевіч, за ім стаў у чаргу Кастусь Кароль. Усяго ў першы жыллёва-будаўнічы кааператыв у той вечар запісалі дзесяць гаспадароў. Жадаючых набіралася больш за дваццаць чалавек, але вырашылі для пачатку стварыць дзесяцідворны, каб можна было па прыкладу Нясвіжскага раёна будаваць усе сядзібы за адзін сезон.

Старшыня калгаса «Новае жыццё» Уладзімір Рыгоровіч Шарко паабяцаў забудовшчыкам такую ж фінансавую дапамогу, як і ў Нясвіжскім раёне.

Такія выстаўкі, як у Сямёнавічах, Рабаў правёў ва ўсіх буйных паселішчах раёна.

Уздзенскі раён я пакінуў той раз з упэўненасцю, што ў ім разгорнецца кааператывнае будаўніцтва не горш, як у Нясвіжскім.

(Працяг будзе).

ТАКАЯ ўжо асабліва вясце вялікіх твораў літаратуры: у кожнаю эпоху час высвечвае, актуалізуе ў іх тыя ідэі і праблемы, якія яму найбольш адпавядаюць.

Сёння, калі Савецкая краіна ўпэўненым голасам Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова зноў выказала сваё імкненне да міру, сваё жаданне да канца 2000 года вызваліць зямлю ад самазаймаючага атамнага грузу, мы, звярнуўшыся да «Слова пра паход Ігаравы», раптам выразна ўбачылі, што гэта паэма не толькі пра паход Ігара Святаслаўліча, гэта паэма пра мір на зямлі. Пра рускую зямлю, якая прагне міру» (Д. Ліхачоў).

А хіба менш актуальны асноўны пафас «Слова», што выявіўся ў закліку да яднання? Тады, восемсот гадоў назад, невядомы Аўтар заклікаў «рускіх князёў да яднання якраз перад нашэццем уласна мангольскіх полчышчаў» (К. Маркс). Пагроза вынішчэння нависла была не толькі над усходнімі славянамі, але і над усёй еўрапейскай цывілізацыяй. Сёння пагроза татальнага знішчэння вісіць над усім чалавечым, над усёй чалавечай цывілізацыяй. «Людзі, яднайцеся, перамажыце нелюды, адолейце смерць!» — нібыта звяртаецца да нас праз тоўшчу часу Аўтар «Слова».

А хіба не актуальны зараз, у век адчужэння, падазронасці, размежаванасці, пафас звычайнага чалавечага яднання? Сусветная урбанізацыя скараціла адлегласці паміж чалавечым жытлом да мінімуму, да некалькіх сантыметраў сценкі-перагародкі гарадской мураванкі.

Гэта — замест некалькіх метраў ці дзесяткаў метраў, што размяжоўвалі былыя сельскія будынкі, замест некалькіх кіламетраў, што аддзялялі адну вёску ад другой. Але ці зблізіліся адпаведна гэтаму, ці з'ядналіся — духоўна і душэўна — колішнія вясцоўцы, стаўшы гараджанамі?

саюзных рэспублік, прадстаўнікі дваццаці пяці замежных краін — Вялікабрытаніі, Індыі, Грэцыі, Кітая, Венгрыі, КНДР, Іспаніі, Сірыі, Францыі, Японіі, ФРГ, Швецыі, Польшчы і інш. Колькасна самай прадстаўнічай была, зразумела, руская дэлегацыя, у склад якой уваходзілі вядомыя даследчыкі «Сло-

Выступленне Р. Барадзіліна істотна дапоўніла выказванні іншых сучасных перакладчыкаў «Слова» на мовы свету — Ц. Дамдзінсурэна (МНР), С. Батвінніка (Ленінград), Я. Камароўскага (ЧССР), А. Чарнова (Масква), К. Кадзейскага (НРБ), Вый Хуанну (КНР), С. Наматбаева (Кіргізія), Вар'яма Сінгха (Індыя), С. Хаурані (Сірыя), Г. Врбавай (ЧССР) і інш. Беларускі перакладчык выявіў арыгінальнае разуменне асобных «цямных месц» тэксту і ўсёй мастацкай структуры «Слова», падзяліўся сваім вопытам інтэрпрэтацыі старажытнага помніка пісьменства. З цікавасцю быў выслуханы і даклад В. Чамарыцкага «Пераклад некаторых «цямных месц» «Слова» на беларускую мову».

Як вядома, сёння існуюць чатыры поўныя пераўвасабленні «Слова» сродкамі беларускай мовы. У 1919 г. Янка Купала апублікаваў у мінскай газеце «Беларусь» першы беларускі пераклад твора пад арыгінальнай назвай «Аповесць аб паходзе Ягравым, Ягора Святаслаўлева, унука Алегавы». Хутка пасля гэтага — 5 верасня 1921 г. — пясняр завяршыў і вершаваны перапеў «Слова», назваўшы яго «Песняй аб паходзе Ігара». У наступным, 1922 годзе, з'явіўся яшчэ адзін пераклад — Максіма Гарэцкага. Гэты пераклад (побач з арыгіналам) увайшоў у складзеную пісьменнікам «Хрестаматыю беларускай літаратуры» (Вільня, 1922). На працягу наступных шасці дзесяцігоддзяў у беларускім друку публікаваліся толькі ўрыўкі з новых узнанняў «Слова» (А. Вялюгіна, Я. Крупенькі і інш.), якія пра-

цягвалі хутчэй не купалаўска-гарэцкаўскую перакладную традыцыю, а традыцыю колішняга вершаванага пераўвасаблення «Песні пра князя Ізяслава Полацкага» М. Багдановіча. Да 800-годдзя выдатнага помніка літаратуры Кіеўскай Русі Р. Барадзілін прапанаваў свой поўны пераклад «Слова пра паход Ігаравы» (апублікаваны ў «ЛіМе» 24 мая 1985 г.).

Чатыры пераклады... Лічба не ўражае, асабліва калі параўнаць яе з колькасцю пераўвасабленняў «Слова» сродкамі моў рускай (звыш пяцідзiesiąці), украінскай (звыш двух дзесяткаў), нямецкай (семнаццаць) і інш. Тым не менш і некалькі нашых, беларускіх, перакладаў, як аказалася, нямаюць важаць у кантэксце гісторыі сусветнага перакладу «Слова»; беларускія перакладчыкі ўнеслі пэўны ўклад не толькі ў практыку, але і ў тэорыю мастацкага перакладу.

Купалаўскі пераклад 1919 г. — гэта першы пераклад «Слова» савецкага часу. Цікава, што на канферэнцыі гэты факт для многіх стаў своеасаблівым адкрыццём, наколькі ў юбілейных публікацыях усесаюзнага друку пра гэта не гаварылася, ды і нават у дакладзе Л. Дзмітрыва пра рускія пераклады «Слова», з якім ён выступіў на пленарным пасяджэнні, першым савецкім перакладам «Слова» быў названы рускі пераклад Г. Шторма 1926 года. А купалаўскі ж празаічны пераклад — не толькі першы савецкі, але, па прызнанні аўтарытэтных вучоных (Я. Карскі, І. Яромін, Д. Ліхачоў), — і адзін з самых выдатных перакладаў «Слова». Менавіта перакладаў

«СЛОВА» — НА ВУСНАХ ПЛАНЕТЫ

Надаткі з міжнароднай канферэнцыі

Несумненна, актуальнасць ідэі і праблем «Слова», суладдзе іх з нашым часам абумовіла павышаную ўвагу да гэтага геніяльнага помніка старажытнага ўсходнеславянскага пісьменства аднолькава дарагога рускім, беларусам і ўкраінцам. Другі год ва ўсім свеце працягваюцца ўрачыстасці, звязаныя з яго 800-гадовым юбілеем. У рэчышчы гэтых урачыстасцей, актыўна падтрыманых ЮНЕСКО, — і міжнародная канферэнцыя «Пераклады «Слова» пра паход Ігаравы» на мовы народаў СССР і замежных краін, якую нядаўна правялі ў Маскве Усесаюзнае юбілейнае камітэт па святкаванні 800-годдзя «Слова» і сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў СССР.

На канферэнцыю прыехалі гісторыкі, тэарэтыкі і практыкі мастацкага перакладу з усіх

ва» акадэмік Д. Ліхачоў, член-карэспандэнт АН СССР Л. Дзмітрыв, паэты І. Шклярэўскі і А. Чарноў, вучоныя і літаратары з Масквы, Ленінграда, Новасібірска, Барнаула, Іванава, Растова-на-Доне. З Украіны — другой галіны радаслоўнага дрэва ўсходняга славянства — прыехалі доктар філалагічных навук А. Мішаньч, пісьменнікі П. Моўчан і В. Шаўчук, супрацоўніца краязнаўчага музея з Ноўгарад-Северскага Р. Іванчанка. Савецкую Беларусь прадстаўлялі тры чалавекі: вядомы наш паэт, аўтар перакладу «Слова» на беларускую мову Рыгор Барадзілін, кандыдат філалагічных навук, спецыяліст па старажытнай беларускай літаратуры Вячаслаў Чамарыцкі і аўтар гэтых радкоў, які выступіў з дакладам «Беларускія ўзнанняў «Слова».

КІНО

Строгі конкурс прафесіяналаў, а не фестываль «дзiesiąтай музы». Рабочая справаздача, а не свята з беспройгрышнай латэраі і з падарункамі для ўсіх. Так, усё больш строгаю конкурснаю формою набываюць традыцыйныя аглядныя работ кінастудыі «Беларусьфільм» за мінулы год. І наўрад ці пракнеш журы кінагода-85 у тым, што яно кіравалася старым прынцыпам: «Кожнай сястрыцы...» Узнагарод на гэты раз было адносна мала.

Дыпламамі і грашовымі прэміямі, спецыяльнымі дыпламамі адзначаны каля 30 творчых і адміністрацыйных работнікаў, якія ўдзельнічалі ў стварэнні мастацкіх ігравых, мультыплікацыйных, навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных карцін. Сярод узнагароджаных аўтарскі калектыў фільма «Ідзі і глядзі» на чале з рэжысёрам Э. Клімавым; рэжысёры-пастаноўшчыкі В. Рыбараў («Сведка»), В. Дашук («Васіль Быкаў, Узыходжанне»), Д. Міхлееў («Інтэрнат ты наш...»); апэратары А. Шклярэўскі («Навучыся танцаваць...»), А. Данец («Адкрыццё... без адкрыццяў», кіначасопісы); стваральнікі мультыплікацыйнай стужкі «Каўбойскія гульні» — сцэнарыст і рэжысёр А. Белавусаў, мастак-пастаноўшчык В. Тарасаў і інш.

У Доме кіно адбылася тэарэтычная канферэнцыя. Удзельнікі яе — крытыкі, мастацтвазнаўцы, дзеячы кіно — абмяняліся думкамі пра мінулы год у жыцці «Беларусьфільма».

Можна, вядома, пахваліцца шырынёй тэматычнага і жанравага дыяпазону ігравых фільмаў. Створана некалькі карцін пра чалавекі і вайну, пра тых, каму выпала прайсці праз яе трагедыю і вяртацца да мірнага жыцця. Да гэтага тэматычнага пласта па-рознаму падышлі стваральнікі фільмаў «Ідзі і глядзі», «Сведка», «Трывогі першых птушак», «Мама, я жывы!», «Халады на пачатку вясны». Ёсць спробы пагаварыць з экрану пра сучасныя сацыяльныя і мараль-

ныя праблемы («З юбілеем пачакаем», «Сяброў не выбіраюць», «Навучыся танцаваць...», «Цётка Маруся»). Ёсць палітычны дэтэктыў «Дакумент «Р»», мультфільм-памфлет «Каўбойскія гульні».

Аднак большасць работ студыі пазначана павярхоўнасцю і другаснасцю ідэяна-мастацкага мыслення, састарэлай трады-

ных творчых асоб. Крытыка павінна адкрыта называць рэчы сваімі імёнамі. І спрацаца трэба адкрыта, не ў кулуарах. Толькі так можна ўплываць на творчы працэс. «Гладкія» размовы, крывадушнасць з уласным «я» не дадуць нічога, апроч шкоды. Слушна даводзіў А. Красінскі: бяда, калі ў сваіх размовах дрэнныя карціны мы спрабуем

ных груп... Навучальных устаноў для падрыхтоўкі такіх кадраў няма. Таму вельмі важны падбор і выхаванне іх з людзей мабільных і таварыскіх, гатовых да неспакойнага, нерэгламентаванага жыцця, якога вымагае праца па забеспячэнні матэрыяльна-тэхнічнай базы здымак. На сённяшні ж дзень штат асістэнтаў на «Беларусьфільме»

ленне, калі штурвал — у руках усё тых жа добра нам знаёмых рэжысёраў!..

На першым жа конкурсным сеансе я падумала пра тое, што экран у пэўным сэнсе адлюстроўвае калектыўны аўтапартрэт стваральнікаў фільма. І найперш — рэжысёра-пастаноўшчыка. (Інакш не гаварылі б сёння пра фільмы, дапусцім, А. Германа, Э. Клімава, Э. Разанова, М. Хуцыва). Бракавала ў прадукцыі кінагода-85 сапраўдных мастацкіх уражанняў, якія захаплялі б цалкам. Таму, мабыць, і шукала ў кожным фільме адказ на пытанне: ці можна гэтую стужку разглядаць як аўтапартрэт рэжысёра? Ці заўсёды і ў якой меры можна паводле фільма вызначыць асабовыя — душэўныя, характарныя, маральныя — якасці яго пастаноўшчыка?

Кажуць, працуючы над пейзажам, нацюрмортам, нават над заказнай карцінай, мастак міжволі пакідае на палатне аўтапартрэт. На «аўтапартрэт» рэжысёра ў кіно, зразумела, кладуцца рысы іншых чалавечых і творчых індывідуальнасцей. Але ўсё роўна «за кадрам» ці ў кадры шукаеш думку жывога чалавека — іменна рэжысёра.

На адметныя работы ігравога і дакументальнага кіно былі і яшчэ будуць у «ЛіМе» паасобныя публікацыі. Рабіць так званае «інвентарызацыю прадукцыі» — падрабязны агляд кінагода-85 я не маю на мэце. Адважваюся на «свавольства» ў адносінах да некаторых рэжысёраў - беларусьфільмаўцаў: не гаварыць пра тое, наколькі пераканальна той або іншы валодае сваёй прафесіяй. Тут і гадаць не трэба. А паспрабаваць здагадацца, як у прафесіі адлюстраваліся чалавек.

Якім падавецца, паводле ягонай работы, В. Рыбараў? Вельмі сур'ёзным; замкнёным. Ён, магчыма, нялёгка збліжаецца з людзьмі і не прывык залежаць ад старонніх меркаванняў. Рацыянальнае «адабаванасць» стваральніка адчуваецца ў карціне «Сведка». Але ўсё ж у не-

А «САМАЛЁТЫ» УЗЛЯТАЮЦЬ...

Завяршыўся XIV агляд-конкурс прадукцыі «Беларусьфільма»

цыянасцю вобразнай трактоўкі. Не выпадкова заўважыў галоўны рэдактар Дзяржкіно БССР Ю. Новікаў, што «шэрая прадукцыя», пра якую гаварылася ў Палітычным дакладзе ЦК КПСС XXVII з'езду нашай партыі, ёсць і ў беларускіх кінематаграфістаў. Гэта паказаў і кінагод-85.

Кіназнавец А. Красінскі падкрэсліваў, што недахопы большасці карцін асабліва выяўляюцца на фоне такіх работ, як «Ідзі і глядзі», «Сведка», «Васіль Быкаў, Узыходжанне». Заўважаеш: вельмі многа ў нашым кіно традыцыйнага, другаснага. Праблемы, пра якія ішла гаворка па выніках кінагода летась, пазалетась і г. д., засталіся. Ніякавата паўтарацца. Уздым грамадскай думкі, звязаны з абмеркаваннем матэрыялаў XXVII з'езду КПСС, павучальныя для крытыкаў. Крытыка — не персанал для абслугоўвання пэ-

прадстаўці як пасрэднага, пасрэднага — як добрыя, добрыя — як выдатныя.

Гаворка на канферэнцыі вялася пра нялёгка псіхалагічныя кантакты аўдыторыі з фільмам «Ідзі і глядзі», пра палемічны рэжысёрскі пошук В. Рыбарава ў асэнсаванні вобразнага свету аповесці В. Казько «Судны дзень» (двухсерыйны тэлевізійны фільм «Сведка»). Што яшчэ абмяркоўвалася? Мультыплікацыя, у якой быццам бы намецілася, нарэшце, светлая перспектыва. Не надта плённае супрацоўніцтва кінарэжысуры з кампазітарамі. Творчы ўдзел мастакоў-пастаноўшчыкаў і апэратараў у стужках мінулага года.

Пра кадравую праблему ў так званым дапаможным творчым звяне гаварыў рэжысёр-пастаноўшчык В. Нікіфараў. Адміністратары, асістэнты, другія рэжысёры, дырэктары здымач-

перапоўнены выпадковымі людзьмі, не здатнымі выконваць рабочыя абавязкі.

Цяжка ўявіць, каб тэхнічны персанал па абслугоўванні самалёта працаваў абы-як, каб набіралі туды абы-каго: наўрад ці экіпаж і пасажыры селі б у такі самалёт. Страшна падумаць, што было б, калі б побач з хірургам на аперацыі апынуўся разбэшчаны, абыякавы да сваіх абавязкаў асістэнт. Чаму ж аналагічная практыка дапускаецца і зрабілася ці не нормай у кіно? Над фільмам, апроч асноўнай творчай групы, працуе, фігуральна кажучы, яшчэ некалькі дзесяткаў стрэлчнікаў, ад якіх залежыць «узлёт самалёта». Знайшлася, аднак, трапная контрзаввага і на слухную ўстрыжванасць В. Нікіфарава. Яму запярэчыў адзін з удзельнікаў канферэнцыі. Самалёт, маўляў, усё роўна ўзляціць! Але ці ўдалае будзе прызам-

— ва ўласным значэнні гэтага слова.

Акадэмік Д. Ліхачоў у сваім дакладзе вызначыў асноўныя прынцыпы стварэння перакладаў «Слова» і прапанаваў іх тыпалагічную класіфікацыю. Згодна яго канцэпцыі, існуюць два тыпы перакладаў: тлумачальныя («обясняюшыя», да іх ён адносіць і свой пераклад «Слова»; інакш іх можна назваць філалагічнымі ці навуковымі) і дапаўняльныя («восполняюшыя», тыпу пераўвасаблення М. Забалоцкага; гэта, па сутнасці, і не пераклады, а «переложения»). Калі мець на ўвазе беларускія ўзнаўленні «Слова», то да першага тыпу можна аднесці пераклад М. Гарэцкага, да другога — вершаванае пераўвасабленне Я. Купалы.

Тыпалогію Д. Ліхачова неабходна, як мне думаецца, пашырыць, уключыўшы сюды і ўласна пераклады, у якіх паўнацэнна (дакладна, поўна) узнаўляюцца як змест арыгінала, так і яго пазыка. Гісторыя сусветнага, у тым ліку беларускага, перакладу «Слова» ведае і такія пераклады. Да іх можна аднесці пераклады В. Жукоўскага, М. Рыльскага, з беларускіх Янкі Купалы (празаічны) і Р. Барадуліна.

Увогуле, пераўвасабленні «Слова» даюць аснову для цікавых перакладазнаўчых разваг, у тым ліку — пра сутнасць мастацкага перакладу ў цэлым і пазычнага — у прыватнасці, пра традыцыі і наватарства ў перакладзе, паяднанне ў таленце перакладчыка творчага і навуковага пачаткаў і г. д.

Аднак не толькі для тэорыі, але і для сённяшняй практыкі мастацкага перакладу вялікае значэнне мае вопыт перакла-

дання «Слова» на мовы свету. Вялікі твор старажытнага славянскага гена не можа цярпець перакладчыцкай адвольнасці, што, на жаль, яшчэ здаецца ў практыцы сучаснага мастацкага перакладу. З другога боку, «Слова» не дае разгарнуцца і перакладчыкам-літаралістам — хоць бы таму, што ў ім няма так званых цёмных месцаў, якія ніяк даслоўна не перададзі.

Большасць дакладаў на канферэнцыі былі прысвечаны ўспрымання «Слова» ў тых ці іншых нацыянальных літаратурах. Тут варта назваць выступленні Н. Вылчава (НРБ), Т. Буачыдзе (Грузія), Ічыра Іта (Японія), К. Амбрасаса (Літва), Г. Штурма (ГДР), Ф. Няўважнага (ПНР), А. Стэфенсана (Данія), А. Маткоўскай (Малдавія), Б. Аманшына (Казахстан), М. Александропулса (Грэцыя), Л. Мюлера (ФРГ), А. Кабальеры (Куба) і інш. Кожны з дакладчыкаў узялі ў гісторыю ўваходжанні «Слова» ў яго роднае пісьменства. Калі выйдучы з часам матэрыялы канферэнцыі (а іх аб'ём надрукаваць «Советский писатель»), мы будзем мець яскравае пацвярджэнне сусветнага гучання «Слова».

Выступленні беларускіх удзельнікаў канферэнцыі (а мы выступілі ў «звязцы» — адзін за другім) былі ўспрыняты з добрай цікавасцю. У перапынку да нас падыходзілі калегі з асобных савецкіх рэспублік, некаторых замежных краін, цікавіліся і праблемамі словазнаўства, і развіццём беларускай літаратуры, філалогіі, культуры, расказвалі пра свае дачыненні да беларусістыкі і Беларусі. Старшыня Саюза славістаў Дані,

член кіраўніцтва Міжнароднага камітэта славістаў Айгіль Стэфенсан з прыемнасцю ўспамінаў сваю паездку ў Мінск у 1982 г. на міжнародную славістычную канферэнцыю. Вядомы латышскі паэт-перакладчык Кнут Скуініекс, знаўца большасці еўрапейскіх моў, расказаў пра сваю цяперашнюю працу над перакладам (з арыгінала) беларускіх народных песень. На яго думку, у беларускіх песнях захавалася вельмі многа старажытнага, язычніцкага, праславянскага. Старэйшына сучаснай мангольскай літаратуры, паэт-акадэмік, тройчы лаўрэат Дзяржаўнай прэміі МНР Цэндзійн Дамдзінсурэн прыгадваў свае сустрэчы з Беларуссю ў 60-я гады, распяваў пра Тараса Хадкевіча, які тады ім апекаваўся. Вядомы індыйскі пісьменнік (піша на бенгалі), прафесар Калькуцкага ўніверсітэта Джаганатх Чакраворці цікавіцца беларускай літаратурай, ведае творчасць Васілія Быкава. І Ц. Дамдзінсурэн, і Дж. Чакраворці з удзячнасцю атрымалі беларускія сувеніры — па экзэмпляры кнігі Янкі Купалы «А хто там ідзе?» на мовах свету. Яны паабяцалі папоўніць калекцыю перакладаў гэтага выдатнага купалаўскага верша — узнавіць яго і на сваіх родных мовах.

Міжнародная канферэнцыя па «Слову пра паход Ігаравы» дала магчымасць вучоным і пісьменнікам з розных краін пазнаёміцца, наладзіць творчыя кантакты, абмяняцца думкамі, у нечым зблізіцца адзін з адным. «Слова» і пасля васьмісот гадоў з дня свайго з'яўлення яднае людзей, служыць справе міру. І так будзе вечно!

Вячаслаў РАГОЙША.

карых сценах праглядае штосьці вельмі асабістае, блізкае менавіта В. Рыбару. Ва ўсякім разе, жыццё Леценкі ў дзіцячым доме, яго пакутлівае сталенне, яго ўзаемаадносіны з Ленай паказаны з эмацыянальнай аўтарскай зацікаўленасцю. Вельмі шкада, што аўтарскага болю, бескампраміснасці бракуе ў сценах суда. З незразумелай упартасцю засяроджваецца рэжысёр на паказаннях сведкаў. У выніку — непераборлівасць і шматслоўнасць. І недарэчная тэатральнасць у двух-трох маналогіх кідае ценю на карціну суда, якая магла б зрабіць цэласнае мастацкае ўражанне.

Рэжысёр Д. Ніжнікоўская, паводле фільма «Трывогі першых птушак» (сцэнарый А. Асіпенкі) — добра сумленны, немітуслівы ў сваіх намерах чалавек. Мабыць, і прасталінейны ў ажыццяўленні гэтых намераў. Шкада, канечне, што добрыя намеры — зусім не зарука яркіх творчых вынікаў. Эстэтыка фільма ўспрымаецца на ўзроўні рэаліі першых паспяваемых гадоў.

Фільм «Навучыся танцаваць...» Трывожным фонам робіцца ў ім колерамузычны пульс дыскатэкі. На гэтым фоне больш-менш выразна ці толькі ў пункцірных абрысах праступаюць абліччы сённяшніх мінчан. (Так, у фільме вельмі адчуваецца Мінск: нечаканыя вобразныя замелёўкі знаёмых мясцін зроблены апэратарам А. Шклярэўскім, знаёмыя нам назвы ўведзены ў дыялог). Рэжысёр Л. Мартынюк нібыта ўзіраецца ў сучасныя сацыяльныя тыпы. Вось падлетак з ПТВ, які наведваецца ў дыскатэку, «кальміць» у аўтарамонтажнай майстэрні, у чужых гаражах, знаёмы з фарцоўшчыкамі. У яго залатыя рукі, ён па-свойму сумленны, маральны, вялікадушны. Але «віды на жыццё» ў яго духоўна абмежаваныя. Вось пацярпеўшы — гаспадар машыны, разбітай па віне таго падлетка. Прыстойны, сумленны і працавіты чалавек, ён паказвае сваю духоўную і маральную

недаразвітасць. Зрабіўшы культ з дабрабыту сям'і, жыццё сваё траціць на тое, каб выглядаць «не горш за людзей» і калаціцца за прыдбанае «дабро». Лёс дзяўчынкі, сынавай сяброўкі, якая трапіла ў аварыю, непакоей гэтага «рабацігу» менш, чым стан ўласнай машыны. А вось — добрапрыстойны маладжавы бармен, душа якога, акурат, пацёмкі...

Як бы пільна рэжысёр ні вывучаў такіх людзей у жыцці, як бы ні ўглядаўся ў іх на экране, сцэнарны матэрыял (М. Герчык) не дае спазываць для мастацкага абагульнення і паглыблення ў характары. Ды пры ўсіх выдатках карціны нельга не заўважыць: працаваў над ёй неабякавы чалавек. Устрывожаны вострымі жыццёвымі пытаннямі. Крыху, праўда, разгублены ў пошуках адказаў на гэтыя пытанні.

Паглядзеўшы двухсерыйную стужку «Вялікія прыгоды», я падумала: вельмі добры чалавек рэжысёр В. Нікіфараў. Добры і сумленны. Ягоны фільм для дзяцей і пра дзяцей. Пра гарадскіх школьнікаў, якія самастойна выправіліся ў паход, пабачылі і адкрылі для сябе нямаюча новага ў прыродзе, далучыліся да спраўданай працы, дастойна вытрымалі пядынак з хуліганамі і злачынцамі. Фільм без асаблівай павучальнасці, але шмат у чым пазнаваўчы. У нечым надуманы (В. Нікіфараў саўтэр сцэнарый разам з Р. Святаполкам-Мірскім), але і трывала звязаны з сённяшнім рэальным жыццём. Як дасціпна заўважыў мастак Я. Ганкін, рэальнасць у гэтым фільме спынілася на парозе казкі.

Калі гаварыць пра патрыятычнае, грамадзянскае, маральнае, пра экалагічнае, працоўнае выхаванне дзіцячага глядача з дапамогай ігравага кіно, дык гаварыць можна, думаю, на прыкладзе і гэтага фільма. Тут ёсць вельмі многа: ад пільнай увагі да лугавой травінкі, ад цікаўнага позірку на малаўнічы бой пеўняў да клопату пра чысціню ляснага

возера, да імкнення працай зарабляць на жыццё. Да ўсведамлення маральных асноў чалавечых узаемаадносін. Да вельмі тактоўнай згадкі пра трагічнае мінулае нашай зямлі. Такі фільм, думаю, намнога даражэй за дзіцячую карціну пра вайну «Мама, я жывы!» рэжысёра І. Дабралюбава. (Крытыкі параўноўвалі карціну са спрошчанай і малапераканальнай ілюстрацыяй, адной з многіх, — да аб'ектыўнай інфармацыі пра вайну).

Кінагод-85 паказаў прафесійныя магчымасці асобных работнікаў нашай студыі, якія сваёй добрасумленнай працай жывяць беларускі кінематограф.

Дваістая прырода кіно (вытворчасць і творчасць, якія аказваюцца нярэдка на розных полюсах агульнай справы). Яна спараджае такую неспрыяльную для мастацтва з'яву, як праца па заказе, выратаванне фінансавага плана. І толькі меркантильнымі інтарэсамі можна растлумачыць з'яўленне на «Беларусьфільме» тэлестужкі «Цётка Маруся». Дарэчы, крытык Н. Фрэльцова прапанаваў нават ужываць гэту назву для вызначэння фільмаў нізкага мастацкага гатунку. Ці яшчэ — заказны тэлестужкі «Сяброў не выбіраюць». Уражанне такое, што рабіў яго чалавек, пакарлівы перад чужою воляй. Рэжысёр Б. Шадурскі быццам толькі развёў рукамі, уздыхнуўшы і перафразіраваўшы назву: «Сцэнарый не выбіраюць...» І — пагадзіўся з відавочнымі праваламі ў мастацкай структуры фільма.

Падвядзенне вынікаў кінагод-85 супала з днямі работы XXVII з'езда КПСС. І ўдзельнікі вынікавай гаворкі ў Доме кіно выказвалі надзею, што жыватворныя змены, якія намачаюцца ў вядучых галінах народнай гаспадаркі, закрануць і кінавытворчасць. Дапамогуць навесці разумны парадак і ў гэтай важнай сферы духоўнага жыцця нашага грамадства.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

РАХЛЕНКА Леанід Гдальевіч

Савецкае тэатральнае мастацтва панесла цяжкую страту. На 79-ым годзе жыцця пасля працяглай хваробы памёр член КПСС з 1942 года, вядучы акцёр і рэжысёр Беларускага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Леанід Гдальевіч Рахленка.

Памёр вядомы тэатральны дзеяч рэспублікі, з імем якога звязаны многія славутыя старонкі гісторыі беларускага савецкага тэатра.

Л. Г. Рахленка нарадзіўся на ст. Церахаўка Гомельскай вобласці ў сям'і служачага. У 1924 годзе паступіў у Ленінградскі тэатральны інстытут, сумяшчаў вучобу з работай у якасці акцёра і рэжысёра Ленінградскага рабочага тэатра. З 1929 года і да апошніх дзён жыцця яго творчы лёс быў непарыўна звязаны з тэатрам імя Я. Купалы.

М. М. Слюнькоў, Г. С. Таразевіч, М. В. Кавалёў, Г. Г. Барташэвіч, В. Г. Балуеў, В. І. Борыс, М. І. Дземянцей, У. Г. Еўтух, Ю. Б. Колакалаў, А. Т. Кузьмін, М. І. Лагір, У. А. Ляпёшкін, А. А. Малафееў, М. Н. Полазаў, Ю. М. Хусайнаў, У. М. Шуралёў, В. В. Гурын, Н. М. Мазай, І. І. Антановіч, Ю. М. Міхневіч, В. А. Пячэнікаў, У. І. Міхасёў, К. Крапіва [К. К. Атраховіч], М. Танк [Я. І. Скурко], У. Ц. Гардзеенка, М. М. Яроманка, А. Я. Карпаў, І. М. Лучанок, А. І. Клімава, Г. К. Макарава, З. Ф. Стома, В. П. Тарасаў, Ф. І. Шмакаў, Р. І. Янкоўскі, І. І. Вашкевіч, М. Г. Захарэвіч, І. Ф. Ждановіч, С. М. Станюта, В. М. Пола.

СЛОВА РАЗВІТАННЯ

Калі адыходзіць чалавек, налі ён пакідае нас — мне заўсёды здаецца, што з сабой забірае ён часцінку і майго жыцця. Разам адмераны доўгі шлях, былі на ім удачы і спрэчкі, радасць і бяда, страты і надзеі. Быў агульным парыву, намаганні, была светлая ўпэўненасць у лепшым.

...Была ў нашым жыцці і вайна. У той час перад купалаўцамі паўсталі надзвычай адказныя задачы — зберагчы тэатр і аддаць усе сілы для перамогі.

Памятаю, як прыбегла я ў памяшканне Адэскага тэатра імя Кастрычніцкай рэвалюцыі — ішоў дзённы спектакль, — сустраўся Леанід Рыгоравіч (мы яго звалі менавіта так) і на адным дыханні выпаліла: «Бяда, пачалася вайна, Мінск бамбілі, толькі што па радыё перадалі...»

Леанід Рыгоравіч, у насцёме і грыме Гарлахаўца, незадаволенна вымавіў: «Не панікуй, паглядзім яшчэ, хто будзе смяцца апошнім. Даруй, мне на выхад...»

Давалі спектакль «Хто смяецца апошнім» К. Крапівы...

Пайшоў ад нас артыст і чалавек, асоба магутная і ўмістая, з

Артыст шырокага драматычнага дыяпазону, сцэнічныя работы якога вызначаліся глыбіняй псіхалагічнай распрацоўкі, яркай характарыстыкай персанажаў, Л. Г. Рахленка заўсёды быў верны перадавым традыцыям савецкага рэалістычнага тэатра. Ім створаны вострастрычныя і драматычныя вобразы ў спектаклях беларускіх драматургаў «Раскіданае гняздо» Я. Купалы, «Салавей» З. Бядулі, «Канец дружбы», «Хто смяецца апошнім» К. Крапівы, «На досвітку» А. Макаёнка, «Сэрца на далоні» І. Шамякіна, «Рудабельская рэспубліка» С. Грахоўскага і многіх іншых.

Шматгранна раскрыўся яго самабытны талент у рускім класічным і зарубешным рэпертуары: у пастаноўцы п'ес М. Горкага, А. Астроўскага, А. Талстога, Ж. Мальера, Ф. Шылера.

На працягу многіх гадоў Л. Г. Рахленка паспяхова працаваў галоўным рэжысёрам, мастацкім кіраўніком тэатра імя Я. Купалы. Яго вызначалі незвычайныя арганізатарскія здольнасці, майстэрства рэжысёра і педагога, шырыня інтарэсаў, наватарства ў даследаванні грамадскіх і маральных праблем нашага часу. Ён прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці.

Партыя і Савецкі ўрад высока ацанілі заслугі Рахленкі Л. Г., узнагародзіўшы яго ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі, трыма ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам Дружбы народаў і медалямі.

Светлы вобраз Леаніда Гдальевіча Рахленкі назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто яго ведаў і працаваў з ім.

Шырокім размахам крылаў. Мы вельмі часта спрачаліся, не пагадзіліся адно з адным і доўга і паспяхова працавалі разам, Адукаваны, шмат ведаючы і ўмеючы, таленавіты і сіладамы — Леанід Рыгоравіч быў да апошняга дыхання з намі, у нашых справах, у нашых поспехах і няўдачах.

Я прышла ў тэатр, калі Леанід Рыгоравіч было трыццаць гадоў. Тады гэтае пакаленне было маладое, але ў кожнага з іх за плячыма ўжо былі ролі, спектаклі, вучоба і аддаанае служэнне Тэатру. Больш за ўсё на свеце яны любілі сваю справу, збераглі яе і данеслі да наступных пакаленняў. Нізі паклон усім, хто закладаў падмурак нашага тэатра, нізі паклон і Вам, Леанід Рыгоравіч!..

Ён ніколі не быў старым. «Старасць прыходзіць тады, калі пакідае адвага», — сказаў нехта з мудрых.

Бывайце, Леанід Рыгоравіч! У Вас вялікая сям'я — дзеці, унукі, праўнукі. І мы — Тэатр, Вашы калегі. А калі чалавек памятае людзей, калі людзі працягваюць справу, распачатую сумесна, — чалавек не памірае...

Зінаіда БРАВАРСКАЯ, народная артыстка БССР.

Міністэрства культуры БССР смутнае з выпадку смерці акцёра і рэжысёра тэатра імя Я. Купалы, народнага артыста СССР Леаніда Гдальевіча РАХЛЕНКІ і выказвае шчырае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

ЕН УЖО НЕ ЕН

На сходзе ўсе мы, як адзін, хацелі
Таварыша падняць на вышыню,
Каб добры быў парадак у арцелі,
Абралі мы яго за старшыню.

Не памыліліся, бо ён на першым часе
Бл.у гаварыць і кіраваць мастак,
Часамі заўважаў слброў у масе,
Пакуль нарэшце не ўвайшоў у смак.

Прыкідваўся, што да вушэй заняты:
Ідзе з начальствам, — нават не кінуе,
Але з трыбуны сыпле, як наняты,
Нібы сухім гарохам па сцяне.

Схіляўся перад кожным імнітым,
Руку заўжды двама рукамі трос,
І пакрысе да сытнага карыта,
Хоць і з краёчку, а і ён прырос.

Усё ён ведаў да апошняй кропкі,
Хоць на рабоце поўзаў, нібы рак,
Правалы прызнаваў за «недаробкі»,
«Дэфектамі» лічыў суцэльны брак.

Няма тут, мабыць, дзіўнага нічога,
Што ён у «сферах» няк існуе,
І добра, што абходзячы дарогу,
Сваіх былых слброў не пазнае.

І вось мы ўсе ізноў сышліся ў зале

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Пасля вяслых навагодніх дзён,
Але свайго выбранца не пазналі
І вырашылі: болей ён не Ен.

НОВАЯ ФАРМАЦЫЯ

Ён такі сучасны, статны:
Сам выходзіць з-за стала
І пытае далікатна:
«Як здароўе?» «Как дзяла?»

Ад світаньня да змяркання
У канторы, на віду,
Усе складаныя пытанні
Вырашае на хаду.

Вырашае, вырашае,
Але ўсё стаіць «вапрос»,
Потым сам перапрашае:
«Атрымаўся перакос».

Усе наведвальнікі хваляць:
«Ну і мілы! Ну, й харош!
Абяцае, зубы сналіць,
А не зробіць ні на грош».

ДАЙ І НА

«Дай» і «На» гучыць, як «Дайна»,
Хоць і сумная яна,
Бо часцей гавораць:
«Дай нам»,
Але вельмі рэдка: «На».

Напачатку просіць соску,
Потым джынсы і харчы,
І няёмка стала ў вёску
Прыязджаць на «Масквічы».

От каб «Волгу» або «Татру»,
Ці нарэшце «Жыгулі»,
Але вось бяда — за татам
Кампаньёны загулі.

Ты ж снуранкі і дублёнкі,
Хоць уградзь, хоць гададай.
А дастань для новай жонкі
І за так яму аддай.

А папросіш, — анямее
І як полымя гарыць.
Бо з пялёнак не умее
«На» дагэтуль гаварыць.

Іван АНОШКІН

ЖУРАВІННАЯ СКРУХА

«Жыгулёк» радасна каціўся між балоцін і хмызоў
Глыбіннага пасёлка. Радасна
Таму, што на заднім сядзенні
самавіта пагойдваліся два
поўныя цяжкія кашы. З-пад
зеленавата-жоўтага папаратніку,
якім яны былі накрыты,
прывабна пунсавелі буйныя
пацерні-журавінкі. Умясціўся
б яшчэ адзін кош і на пярэднім
сядзенні, побач з гаспадаром-шафёрам,
але куды ў такім разе Эльвіра
Францаўна? То побач са шчуплым,
увішным Юрасём Ляшуком
угніздзілася ці не ў тры разы
мажнейшая ягоная палавіна.
А трэці кош, як падняць,
уціснулі ў багажнік. І два
цэлафанавыя мяшкі. Туды
б карцэла ўмясціць і яшчэ
адзін кош ці мяшон з ягадамі,
а касілку-церабілку — на
верх кузава. Але нельга;
дзівосную выдумку — далей
ад чужых вачэй, у дальні
нут багажніна.

Не абы-якая выдумка —
рацыяналізацыя! Па вініку,
па шурупчыну вунь колкі
жалеза перанёс Юрась з ца-
ха, пакуль скляпаў, змудра-
геліў партатыўны цуда-агрэ-
гат. Эльвіра Францаўна бур-
чэла, сыкала, пакуль стукаў-
грукаў, а цяпер ад задаваль-
нення аж надзьмулася. Дзіва
што: не ўгледзелі, як напоў-
нілі ягадамі кашы і мяшон.
Будзе і на кісель, і на варэн-
не, і ў капусту. Будзе і на ба-
зар. Апаражняў хуценька та-
ру ды барджэй назад, на жу-
равінныя выжаркі. Церабі
журавіны, брусніцы, амаль
не згінаючыся. Пад карань
і з карэннем скубе. Машы-
на стрыжэ, скубе, а тароп-
кая Эльвіра Францаўна
ледзьве спраўляецца сарта-
ваць, правейваць — смецце і
зеленкаватыя ўбок, а спе-
лыя ягады ў кош...

На вузкой дарозе піпкну-
ла: насустрэч джгаў газік.
— Бач, які прыткі! Ный-
накш, таісама ў журавіны,
— зайздросна сказала Эльві-
ра Францаўна.

— Хай паваждаюцца, —
адкапыліўшы заечую губу,
хіхікнуў Юрась. — Можка,
сямейнай паўвядзерца нака-
лупаюць.

— А калі і яны?.. — апа-
сліва занепакоілася Эльвіра
Францаўна. — Думаеш, адзін
гэтакі разумнік?

Вось і павер, што ў кабет
валасы доўгія, а розум на-
роткі! А што, калі праўда?
Выдзьмула з «жыгульня» ўсю
радасць, пасяліла трывогу.
Дапраўды: калі гэта і яшчэ
хто пройдзецца па выжарах-
балоцінах, то спляжыць
увесь журавіннік, не тое што
сёлета — налета не зной-
дзеш там кіслай ягадкі!..

Перацягаўшы ў спілеш кашы
і мех, Юрась паставіў пад
анном «Жыгулі», а сабе
ўсё не знаходзіў месца. Вось
людзі пайшлі! Абы свай нут-
ро насыціць!

Ён шкуматнуў з вучнёў-
скага шывітна аркуш, і з-пад
аўтаручкі папаўзлі па ім ня-
зграбныя сінія літары: «Хто
даў права спусташаць жура-
віннік?! Куды глядзіць мілі-
цыя і лясная ахова?!» Юрась
Ляшук пісаў заметку ў ра-
ённую газету: ён верыў у сі-
лу друкаванага слова.

з 17 па 23 сакавіка 1986 года

18 сакавіка, 18.30

«КРЫНІЦА»

Выступае народны мужчынскі хор
вытворчага аб'яднання «Мастоўдрэў».

20 сакавіка, 20.00

«СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЙ МУЗЫКІ»

Прагучыць першая сімфонія А. Ба-
гатырова ў выкананні сімфанічнага
аркестра Беларускага тэлебачання і
радыё.

Дырыжор — заслужаны артыст рэс-
публікі Б. Райскі. Гаворку з А. Ба-
гатыровым вядзе музыказнавец Т. Дуб-
кова.

22 сакавіка, 9.10

«МУЗЫЧНАЕ МАСТАЦТВА НАРОДАЎ
СССР»

Канцэрт Новасібірскага камернага
хору. У праграме вакальны цыкл
В. Калістратава «Сібірскі фальклор».

22 сакавіка, 10.35

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ,
СКУЛЬПТУРЫ»

Перадача знаёміць з творчасцю
скульптара У. Церабуна.

22 сакавіка, 13.05

«ПА ПЕСНЮ, ПА СОНЦА»

Вершы народнага паэта БССР А. Ку-
ляшова чытаюць артысты мінскіх тэ-
атраў.

22 сакавіка, 23.20

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ»

Эстрадная музычная праграма з
удзелам вакальна-інструментальнага
ансамбля «Эоліка».

23 сакавіка, 12.05

«ВІНШУЕМ ВАС!»

Музычная праграма да Дня метэа-
ролага. У ёй выступяць: танцавальная
група Уральскага народнага хору,
ансамбль народнай музыкі «Свята»,
Я. Несцярэнка, А. Фрэйндліх, С. Ра-
тару, І. Кабзон, трыо «Мерыдыян», ва-
кальна-інструментальны ансамбль
«Сябры».

23 сакавіка, 19.50

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ»

Канцэрт камерна-інструментальнага
ансамбля і салістаў Беларускага тэле-
бачання і радыё.

У праграме творы Я. Глебава і
У. Прохарава, беларускія народныя
песні.

Сярод выканаўцаў: заслужаныя ар-
тысты БССР В. Пархоменка, В. Кучын-
скі, Г. Радзько, Л. Барткевіч.

ДЗІВАК-

ЧАЛАВЕК...

Мал А. ПАПОВА.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры и правления Союза писателей
БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 05610

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намес-
ніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзназнага са-
кратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65,
аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела
крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра
і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела му-
зыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага
афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04,
фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаваданы, на-
рысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, ін-
тэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак,
вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў.
Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машы-
цы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП,
Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара),
Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ,
Міхась ДРЫНЕУСКИ, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар
ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯНЖОН,
Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла
УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.